

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

Hrvoje Stojan
Srednjovjekovni Trogir u narativnim povijesnim izvorima
Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Borislav Grgin

Zagreb, 2017.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Život sv. Ivana Trogirskog	6
3. Toma Arhidakon - Historia Salonitana	10
4. Pavao Andreis - Povijest grada Trogira	17
5. Ivan Lučić - Povijesna svjedočanstva o Trogiru	31
6. Analiza narativnih izvora	44
6. 1. Crkve i samostani	59
6. 2. Zidine grada	63
7. Zaključak	68
8. Bibliografija	71

1. Uvod

Narativni (pripovjedni) povijesni izvori većinom su stvarani s namjerom da buduće generacije izvještavaju o svom vremenu i vremenu prije njih. Najčešći primjeri narativnih izvora su antičke i srednjovjekovne kronike u kojima su događaji kronološki opisani i kao takvi su vrlo pogodni za povijesno istraživanje. No, narativni izvori imaju i svoje nedostatke. Najveći problem kod narativnih izvora jest upravo taj da su pisani za buduće generacije i postoji mogućnost da je autor napisao svoju interpretaciju povijesti za koju želi da dođe do buduće generacije. Tumačenje nekog događaja ili osobe može biti djelomično ili posve pristrano i pri analizi ovakvih izvora moramo biti krajnje oprezni. Autor može davati krivu interpretaciju zbog svog društvenog statusa, etničke pripadnosti, političkog, vjerskog uvjerenja ili pak osobnog stava i cilja.¹

Imajući to na umu, u ovom radu ćemo pokušati obraditi najbitnije narativne povijesne izvore koji se tiču srednjovjekovnog Trogira. Najprije ćemo selektirati najbitnije podatke za trogirsku povijest iz narativa te potom izvesti analizu uz postojeću literaturu i komparaciju s drugim izvorima. Kroz narativne izvore vidjet ćemo razvoj i glavne događaje koji su obilježili povijest jedne male dalmatinske komune. Upravo iz tog razloga za vremenski okvir uzeli smo razdoblje cijelog srednjeg vijeka. Fokus istraživanja će biti povijest same komune, a ostali gradovi će biti uključeni jedino ako je njihova povijest isprepletena s trogirskom. pisci ovih djela su i sami živjeli u Trogiru (izuzev Tome Arhidakona) i to vremenski jako blizu određenim događajima koje opisuju. No, njihova svjedočanstva ćemo ipak uzimati s dozom opreza zbog gore navedenih razloga. Glavni izvori korišteni u ovom radu su: *Život sv. Ivana Trogirskog* napisan od strane biskupa Treguana i nepoznata Ivanova suvremenika, *Historia Salonitana* Tome Arhidakona, *Povijest grada Trogira* Pavla Andreisa, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* Ivana Lučića. Također ćemo koristiti tri manja izvora koja se tiču trogirске povijesti i to su: *O podvizima rimskih careva i papa* Miha Madijeva de Barbazanisa, *Opis obale Ilirika* Paladija Fuska te *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV. - XVII. st.: opora, vinorodna, kršćanska* od Krešimira Kužića.

Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium ili *Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika* najpoznatije je djelo splitskoga arhidakona Tome iz XIII. stoljeća. Djelo je napisano latinskim jezikom i jedan je od najvažnijih izvora za hrvatsku srednjovjekovnu

---

¹ Zrinka Nikolić Jakus, *Uvod u studij povijesti. Historiografski praktikum* (Zagreb: Leykam International, 2008.), 11-12.

povijest. Spis je sačuvan u nekoliko prijepisa i prvo izdanje je objavio Ivan Lučić. U djelu je opisana povijest salonitanske i splitske Crkve od rimskog doba do 1266. godine i Toma spominje Trogir u više navrata. Postoji i dopunjena verzija Tomina djela iz XVI. - XVII. stoljeća nazvana *Historia Salonitana maior* koja sadrži podatke o događajima do 1185. godine, splitskim crkvenim saborima (925. i 928. godine) te opisuje smrt kralja Zvonimira. Nada Klaić je ovaj spis ocijenila kao „najbolje povijesno djelo na istočnoj jadranskoj obali u razvijenom srednjem vijeku". Uz *Život sv. Ivana Trogirskog* ovaj spis je iznimno bitan izvor za trogirsku povijest razvijenog srednjeg vijeka.

Povijest grada Trogira (Storia della città di Trau) Pavla Andreisa je djelo napisano talijanskim jezikom i tiskano je u Splitu 1908. godine, a u hrvatskom prijevodu Vladimira Rismonda izdano je 1977. godine. Djelo obuhvaća razdoblje od osnutka grada do autorova doba. Autor je prvotno planirao napisati opsežnu povijest svoga grada u deset knjiga, a eventualno ih je napisao devet. Trogirski patricij Andreis (1610. – 1686.) bio je suvremenik Ivana Lučića (1604. - 1679.) i njihova dijela o povijesti Trogira koristit ćemo u ovom radu. Osim trogirске kronike u knjizi se nalaze njegovi zapisi o trogirskim obiteljima i njihovim slavnim djelima te opis prijenosa tijela sv. Ivana. Na kraju knjige se nalaze popisi trogirskih knezova i biskupa koje je sastavio Marko Perojević, prvi izdavač ovoga djela.

Povijesna svjedočanstva o Trogiru, koji se sada zove Trau (Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau) Ivana Lučića je djelo izdano 1673. godine u Veneciji i prikazuje povijest Trogira od antike do XV. stoljeća. Autor u djelu često prikazuje zbivanja koja su se dogodila u susjednim komuna (Split, Šibenik) kao i u cijeloj Dalmaciji. Zato je, sljedeće godine, djelo ponovno objavljeno pod proširenim naslovom *Povijest Dalmacije, a osobito grada Trogira, Splita i Šibenika (Historia di Dalmatia – Et in Particolare delle città di Traù, Spalatro e Sebenico)*. U djelu je opširno prikazan odnos hrvatske vlastele prema Trogiru i ostalim dalmatinskim gradovima. Znanstvena djela su u to vrijeme pisana latinskim jezikom dok je Lučić ovo djelo napisao na „vulgarnom" talijanskom jeziku kako bi ga mogao čitati pismeni domaći čovjek. Franjo Rački zapisao je da se "takvim djelom ne može do danas (kraj 19. st.) ni jedan grad Dalmacije i Hrvatske ponositi".

Miha Madijev de Barbazanis (oko 1284. – nakon 1358.) bio je splitski kroničar i unuk Mihe Madijeva, suvremenika Tome Arhiđakona. Miha je u Splitu obnašao sudačke i upravne dužnosti i to se odražavalo na njegove političke stavove. Njegovo djelo *O podvizima rimskih careva i papa (De gestis romanorum imperatorum et summorum pontificum)* sačuvano je samo u drugom dijelu koje je 1666. godine prvi objavio Ivan Lučić. Djelo je pisano u proanžuvinskom

i protubirskom duhu zbog opasnosti koje su predstavljali osnaženi velikaši iz zaleđa. Kronika je trebala opisivati povijest careva i papa ali je više pažnje posvećeno odnosima knezova Bribirskih i dalmatinskih gradova. Za hrvatsku povijest djelo je zanimljivo zbog prikaza sudbine bana Mladena II. Bribirskog i odnosa Jurja II. Bribirskog i kneza Nelipca te je važan izvor za razdoblje između 1290. i 1330. godine. S obzirom na razdoblje u kojem je Miha živio njegov spis je svojevrsni nastavak na Tominu kroniku, iako nešto suhoparniji i siromašniji podacima.

Mnogi povjesničari baveći se temom Trogira u srednjem vijeku oslanjali su se većinom na diplomatske izvore. Trogirska povijest je jedna od omiljenijih u hrvatskoj historiografiji pa nije potrebno nabrajati sve koje su se tom temom bavili. No, povjesničari su za pojedine teme koristili upravo prethodno spomenute narativne izvore. Na početku rada najprije ćemo analizirati *Život sv. Ivana Trogirskog* jer se sami pisci spomenutih narativnih vrela dosta oslanjaju na njega opisujući Trogir u tom razdoblju.

2. Život sv. Ivana Trogirskog

Život sv. Ivana Trogirskog jedan je od malobrojnih životopisa svetaca koji sadrže podatke za povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku. Djelo je napisano u dva navrata: oko 1120. godine od strane nepoznatog pisca i svečeva suvremenika te 1203. godine od strane Treguana, tadašnjeg arhiđakona, a kasnije i biskupa trogirske biskupije.² Stariji pisac opisuje život sveca od dolaska u Trogir pa sve do smrti i ukopa. Treguan je prepisao taj dio životopisa iz starih knjiga te je dodao uvodne rečenice i još pokoju misao tijekom djela. On nastavlja opisom zbivanja poslije svečeve smrti u gradu koji je dvaput razrušen i opljačkan, priča o pronalasku grobnice i završava sa čudima sv. Ivana. Treguan u svom djelu koristi svjedočanstva podobnih i ozbiljnih svjedoka, crkvene isprave te predaje svojih predaka.³ Samo djelo doživjelo je više izdanja tijekom godina. U XVI. stoljeću vesprimski prepozit Ivan Statilić izdao je životopis zajedno sa Treguanovim bilješkama o svom trošku; pošto su od starijeg izdanja ostali samo ulomci. Ivan Lučić, 1657. godine u Rimu, ga ponovno izdaje sa svojim bilješkama. Životopis na talijanskom jeziku sastavio je mletački plemić Ivan Franjo Loredano i izdao ga 1679. godine.⁴ Spis je koristio i mletački dužd Andrea Dandolo u svom djelu *Chronica per extensum descripta* koje je pisano od 1344. do 1352. godine. O životu sv. Ivana pisana su i djela za bogoslužje: antifone i himne koje su nastale najvjerojatnije iza 1192. godine i koje su kasnije prerađivane, vlastite misne molitve tiskane u XVII. stoljeću, stariji časoslov koji je tiskan 1740. godine i noviji od Nikole Busotija iz 1799. godine te nekoliko pjesama prevedenih na hrvatski što ih je sakupio i tiskao 1805. godine Matija Ćulić.⁵ *Život sv. Ivana Trogirskoga* možemo dualno gledati kao književno i povijesno djelo. Događaji koji su u njemu opisani su stvarni: opsada Zadra, misa na šibenskoj tvrđavi, ulazak u Trogir itd. Kroz životopis se proteže povijesna istina kroz pripovijedanje svečeva života i vjerodostojnost tih povijesnih opisa čini ga hagiografskim izvorom velike vrijednosti.⁶

Ivan Orsini najvjerojatnije je rođen oko 1032. godine. Naime, po kanonima nije bilo dopušteno da netko dobije biskupsku čast prije nego što je navršio trideset godina. Budući da

---

² Daniele Farlati, *Trogirski biskupi* (Split: Književni krug, 2010), 71., Milan Ivanišević, „Život sv. Ivana Trogirskog”. *Legende i kronike* (Split: Čakavski sabor, 1977), 61.

³ ISTO, 71.

⁴ ISTO, 72.

⁵ ISTO, 65.

⁶ Milan Ivanišević, „Hagiografski izvori o posljednjim desetljećima hrvatskog kraljevstva” U: *Zbornik radova, Zvonimir, kralj hrvatski* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1997), 62.

je Ivan kao, papinski legat, doplovio u Zadar 1062. godine te se zatim na zamolbu Trogirana zaputio u Trogir – izračunom možemo uzeti 1032. godinu kao godinu njegova rođenja.⁷ O njegovu podrijetlu podijeljena su mišljenja. Mnogi povjesničari tvrde da je iz ugledne rimske porodice Orsini. Tu tvrdnju djelomičnu potvrđuje Treguan koji izvješćuje u njegovom životopisu da je bio Rimljanin te Toma Arhiđakon koji ga spominje kao Talijana u svojoj kronici.⁸ Koruški baruni Rosemberg, koji su se smatrali potomcima Orsinija, željeli su ga uvrstiti među svoje pretke. Žigmund Luksemburški je tražio, 1411. godine, od strane trogirskog kneza, sudaca i vijeća da potvrde vezu Ivana i Rosemberga, ali odgovor nije sačuvan. Međutim, Lučić i Andreis ga nisu smatrali Orsinijem. Ivan Ostojić smatra da je iz pridjevka *Auserinus* (Osoranin) kasnije moglo nastati Ursinus što je dovelo do veze s Orsinijima.⁹ Ivan se od rane mladosti bavio plemenitim umijećima, gramatikom, književnošću, a osobito govorništvom te se toliko u tome isticao da su ga zvali i nadimkom Retorik.¹⁰ Najstarija isprava s njegovim imenom datirana je 1064. godine kada je Ivan potpomagao osnivanje najstarijeg ženskog benediktinskog samostana Sv. Dujma (kasnije preimenovan u samostan sv. Nikole) u Trogiru.¹¹ Ivan, kao mladi talijanski svećenik u pratnji papinog poslanika, dolazi u Dalmaciju 1063. godine na proputovanje kroz Ugarsku. Papinski legat je najvjerojatnije bio kardinal Ivan čiji je zadatak bio osiguranje provedbe reformne politike Svete stolice u dalmatinskoj Crkvi. U Trogiru je tada trajala borba papinih i protupapinih pristaša i građani su ga pozvali da intervenira u sukobima. Ivanu je ponuđeno prazno mjesto biskupa, ali on tu čast prvotno odbija na veliko razočaranje Trogirana koji su se bojali da će grad bez biskupa doći u gore stanje negoli tada. Prvotno odbijanje biskupske časti bio je pokazatelj svećeve skromnosti i Ivan tek na drugi poziv prihvaća mjesto trogirskog biskupa na veliku radost naroda i klera. Građani su se obratili papinom legatu koji je bio predstavnik reformne politike u Dalmaciji, a očito je da je novi biskup također bio pristalica crkvene reforme.¹² Prije posvećenja za biskupa Ivan je boravio u osorskom reformnom benediktinskom samostanu sv. Petra gdje je također boravio i splitski nadbiskup Lovro.

---

⁷ *Trogirski biskupi*, 78.

⁸ Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, (Split: Književni krug, 2003), 71.

⁹ Zrinka Nikolić, *Rodaci i bližnji: dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku* (Zagreb: Matica hrvatska, 2003), 99., Farlati, *Trogirski biskupi*, 78., Ivanišević, „Hagiografski izvori o posljednjim desetljećima hrvatskog kraljevstva“, 92.

¹⁰ *Trogirski biskupi*, 78.

¹¹ *Hagiografski izvori o posljednjim desetljećima hrvatskog kraljevstva*, 94.

¹² *Rodaci i bližnji*, 99.

Biskup Ivan je živio asketskim načinom života: nosio je kostrijet, spavao na podu, noćima bdio i bičevao se. Samokažnjavao se strože nego su to njegovi laki grijesi zahtijevali. Sav tijek života je usmjerio na post, molitvu i milosrdna djela. Bio je jako mudar i rječit u propovjedi i prijazno se odnosio prema bližnjima te je bio obožavan od strane naroda.¹³ Životopis ne bilježi otpor protureformne struje prema biskupu, te možemo pretpostaviti da Ivan nije naišao na probleme s te strane.. Njegovo prihvaćanje od strane građana pokazati će se kasnije jako korisnim za grad. Posebice prilikom dolaska kralja Kolomana u Trogir. Izbor nepristranog stranca kao biskupa bio je dobar izbor u trenutku kada u gradu vladaju sukobi. Domaće stranke nisu se nikako mogle dogovoriti a Sveta stolica preferirala je predstavnika crkvene reforme na biskupskoj stolici.¹⁴ U životopisu je zapisano i nekoliko legendi koje se vezuju uz sv. Ivana Trogirskog. Ploveći prema Šibeniku kod Diomedova rta doživio je brodolom iz kojega je Ivan izašao neozlijeđen hodajući po valovima kao po suhom tlu. Šibenik je tada bio unutar granica trogirske dijeceze i biskup je vjerojatno išao u posjet vjernicima. Jedne godine tuča je uništila vinograde i Ivan je od neznatnih ostataka grožđa proizveo silno obilje vina te je također u brodolomu spasio neoštećenu bačvu vina. U to vrijeme glavni izvor bogatstva i prihoda dalmatinske gradske elite bila je zemlja, a osobito vinogradi i tu možemo iščitati simboliku Ivanovih djela.¹⁵ Posebno je bitna uloga sv. Ivana za vrijeme Kolomanova opsjedanja Zadra. Koloman je 1105. godine¹⁶ sišao u primorske krajeve da dalmatinske gradove podvrgne vlasti. Zadar se nije htio pokoriti i Koloman uspješno opsjeda grad. Biskup je pozvan da smiri sukob između Zadrana i kralja što je bila tradicija u to vrijeme. Nakon molitve blaženi Ivan naređuje da mu se doda kamen koji stavlja u hitalo i sa više hitaca pogađa Kolomanovu spravu poznatu kao *Turris artaria*.¹⁷ Sprava je uništena i više nijedna druga nije mogla biti postavljena. Koloman je tada uvidio da mu pobjeda izmiče iz ruku i nudi Zadranima mir u zamjenu za predaju. Po savjetu biskupa Ivana narod se predao jer je Kolomanova vojska bila daleko brojnija. Svjedočanstvo o predaji Zadra 1105. godine imamo zapisano na natpisu urezanu na zvoniku benediktinske crkve sv. Marije u Zadru. Koloman je bio zadivljen učenošću, rječitošću te napose iznimnom svetošću sv. Ivana te odlazi s njime u Šibenik. Tijekom cijele mise u crkvi sv. Mihovila Arhanđela bijela golubica je stajala nad glavom sv.

---

¹³ *Trogirski biskupi*, 79.

¹⁴ *Rođaci i bližnji*, 101.

¹⁵ Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita* (Trogir: Muzej grada Trogira, 1984), 75., Nikolić, *Rođaci i bližnji*, 191.

¹⁶ *Hagiografski izvori o posljednjim desetljećima hrvatskog kraljevstva*, 94.

¹⁷ Pokretna kula u kojoj je visjela željezna greda sa željeznom oinovom glavom, služila je za razbijanje gradskih vrata

Ivana i nakon što je to čudo vidio Koloman ostaje zapanjen te odlazi s biskupom u Trogir. Trogirani, saznajući što se dogodilo Zadranima, dragovoljno su se predali Kolomanu te tada kralj obasipa trogirsku crkvu darovima i povlasticama i nakon blagoslova odlazi.¹⁸ Potvrda kraljeva upravljanja gradom je *Trogirska diploma* iz 1107. godine.¹⁹ Prije smrti sv. Ivan proriče mnoge buduće događaje, pa tako i saracensko uništenje grada. Točna godina smrti nije poznata ali se zna da je bio živ 1111. godine kad je dao povlastice Rabljanima. Nakon biskupove smrti nastala je velika tuga u gradu i veliko se mnoštvo skupilo na njegovu pogrebu. Sv. Ivan je pokopan u stolnoj bazilici nasuprot Sv. Kuzme i Damjana i po cijelom tijelu su pronađene velike ozljede od samoozljeđivanja.²⁰ Kako je sv. Ivan i predvidio, Trogir zaista biva razoren i opljačkan od Saracena²¹ 1123. godine. Sv. Ivan se pretkazuje u snu pobožnom Teodoru u tri navrata te ga obavještava da mu tijelo izvade iz groba da se može moliti za narod. Trogirski biskup, Ivanov sljedbenik,²² odobrava ekshumaciju i samo Teodor s lakoćom otvara grobnicu. Sveto tijelo je pronađeno neoštećeno i iz groba se širio jak i ugodan miris. U prisustvu njegova tijela slijepi su progledali te bolesni bijahu izliječeni i tako sve do vremena kada su Mlečani napali grad. Mlečani ulaze u Trogir 1171. godine i pljačkaju sarkofag sv. Ivana tražeći dragocjenosti.²³ Zbog velike žurbe otkidaju svečevu ruku na kojoj se nalazi vrijedni biskupski prsten. Na povratku u Mletačku Republiku većina brodova doživljava brodolom, što se smatralo kaznom za njihovo nedjelo nad tijelom biskupa. Ruka sv. Ivana posredovanjem anđela se vraća u Trogir praćena velikom svjetlošću i narod sveca ponovno pokapa. Treguan je također početkom trinaestog stoljeća zapisao čuda sv. Ivana koja su potvrđena svjedočanstvom šezdesetorice svjedoka. Čuda su se događala u snu nad pojedincima koji su sumnjali u svetost Ivana Trogirskog. Opat Jordan, zbog sumnje u sv. Ivana, je bio kažnjen s bolnim iverom u prstu, ali je zatražio pomoć i ponovno je ozdravio. Drugo čudo se dogodilo Dujmu Galaderlu koji je također sumnjao u Ivanova čudesa i moći i nakon što je bio zahvaćen groznicom, zatražio je milost i bio je izliječen. Posljednje čudo dogodilo se Menkonjinu slijepome sinu koji je ponovno progledao. Treguan je završio pisanje Životopisa sv. Ivana Trogirskoga s jako kratkim zaglavkom i malo riječi s kojom svrhom ga je pisao.²⁴

---

¹⁸ *Trogirski biskupi*, 86.

¹⁹ *Hagiografski izvori o posljednjim desetljećima hrvatskog kraljevstva*, 94.

²⁰ *Trogirski biskupi*, 89.

²¹ Nije dokazano da su to bili Saraceni, postoji mogućnost da su bili Mlečani. Više o tome u narednim poglavljima.

²² Najvjerojatnije je riječ o Desi, Maccarellijevu sinu koji je u 12. stoljeću bio na čelu trogirске Crkve

²³ *Trogirski biskupi*, 99.

²⁴ ISTO, 106.

3. Toma Arhidakon - Historia Salonitana

Toma Arhidakon, u svojem dijelu *Historia Salonitana*, prvi put spominje Trogir u XV. poglavlju *O izuzeću biskupa Gornje Dalmacije*. U tom poglavlju Toma se bavi granicama pojedinih dalmatinskih biskupija pa tako i trogirske. On naglašava da su biskupi Donje Dalmacije²⁵ bili podložni salonitanskoj crkvi koja je bila njihova metropolija. Trogirskoj biskupiji je, najvjerojatnije zbog blizine Salone, pripalo veće područje dijeceze od većine i to od Šibenske parohije pa sve do rijeke Cetine. Trogirska biskupija je osnovana u XI. stoljeću, a prvi imenom poznati biskup je bio sv. Ivan Orsini.²⁶ Gradovi koji su zadržali materijalni i urbani kontinuitet nakon antike također su zadržali i neke oblike crkvene uprave.²⁷ Kao što smo rekli ranije, Toma piše da je Ivan podrijetlom s italskog tla i nadbiskup Lovro ga je posvetio na biskupsku funkciju oko 1064. godine. Toma potvrđuje da je Ivan bio popularan među trogirskim pukom zbog svoje skromnosti, dobrote i asketskog načina života. Odrekao se svih tjelesnih zadovoljstava tijekom života i sve te vrline su ga uzdigle toliko da su na njemu „zasjali znaci svetosti“. Nadbiskup Lovro ga je također preferirao nad ostalim biskupima; između ostaloga jer je bio obrazovan i načitan. Toma također spominje da je Ivan Orsini bio prisutan na crkvenim saborima u Splitu 1063. godine, gdje je bio u pratnji papina legata Ivana, te 1075. godine kada je obnovljena ninska biskupija.²⁸

Životopis sv. Ivana Trogirskog je opisao, na osnovi starih zapisa, biskup Treguan 1206. godine.²⁹ Treguan je zapravo napisao drugi dio Ivanova života dok je prvi dio djelo nepoznata pisca oko 1120. godine. Toma u svom dijelu spominje Treguana na više mjesta. Treguan je postao trogirskim biskupom 1206. godine te je bio vrlo aktivan u trogirskoj biskupiji više od četrdeset godina. Njegova prisega splitskom nadbiskupu Bernardu je zabilježena u *Splitskom evanđelistaru*. On je došao na dalmatinsko područje iz ugarskih krajeva kako bi splitske klerike poučavao gramatici. Građani Trogira su tražili od nadbiskupa da Treguan provede neko vrijeme kod njih jer je bio mlad i obrazovan. Ubrzo je Treguan postaje omiljen među pukom čime počinje i njegovo uzdizanje u crkvenoj hijerarhiji. Nakon što je odrađivao notarsku funkciju

---

²⁵ Prostor od osorske do trogirske biskupije.

²⁶ Nada Klaić, *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi*, (Trogir: Muzej grada Trogira, 1985.), 29-33

²⁷ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*. (Zagreb: Školska knjiga, 1997), 177.

²⁸ *Historia Salonitana*, 77-79.

²⁹ Prema nekim izvorima 1203. godine dok je još bio arhidakon u Splitu (Ivanišević, *Legende i kronike*, 61.)

postaje arhiđakon i naposljetku biskup.³⁰ Treguan je učinio mnoge pozitivne stvari za trogirsku biskupiju koju modernizira, a naglasak je stavljao na obrazovanje. Bio je obrazovan čovjek (što dokazuje i njegovo pisanje nastavka životopisa sv. Ivana Trogirskog) te je u kratkom razdoblju popravio stanje među narodom i svećenstvom.

Važnost trogirске biskupije pokazuju i dva slučaja u koja je bio uključen biskup Treguan. Naime, u XXXI. poglavlju *O svađi između nadbiskupa i arhiđakona* biskup je bio uključen u problematiku oko izbora Tome Arhiđakona na arhiđakonsku poziciju 1230. godine. On, Nikola hvarski³¹ i još dvojica čije ime nije sačuvano slali su pisma papi kako bi inkriminirali nadbiskupa i oslobodili optužbi arhiđakona.³² Očigledno je da se cijeno mišljenje trogirskog biskupa i u Rimu. Drugi slučaj se tiče Tomina izbora za nadbiskupa. Toma je pobijedio većinom glasova dok su dvojica (jedan od njih je bio i sam Toma) izabrali trogirskog biskupa na tu poziciju. Nakon ponovnog vijećanja svi su jednoglasno odlučili da je Toma novi nadbiskup.³³ Toma se čudio takvom ishodu jer nije smatrao da ga braća toliko cijene i da smatraju da je on dostojan za tu službu. Naposljetku im je rekao da niti ne prihvaća niti odbija nadbiskupsku stolicu te da nema namjeru preuzeti nikakvu dužnost. Na takav ishod neki su se laici uznemirili i napali načelnika da će pobuniti čitav grad i da njemu prijeti velika opasnost ako ostane takav *status quo*. Naposljetku su došli do arhiđakona i zahtijevali da odustane od izbora. Laici su mu prijetili fizičkom silom i rušenjem kuće te Toma odustaje od izbora uz napomenu da laici nemaju što tražiti na izborima koji se tiču Crkve. Tako su i raspisani i drugi izbori među klerom. Svjetina je na kraju podržala trogirskog biskupa Treguana, ali ne zato jer su ga željeli vidjeti kao nadbiskupa, nego da spriječe Tomu da zauzme tu funkciju. Naime, Splitsani su sve Trogirane smatrali neprijateljima i zasigurno im nije bilo drago da Trogirani postane nadbiskup. Ovakva odluka je još jedan dobar pokazatelj splitsko - trogirskih odnosa u to vrijeme.

U djelu se na više mjesta spominju trogirsko – splitski odnosi. U XLIII. poglavlju *O ratu koji je izbio između Splitsana i Trogirana* Toma detaljno opisuje sukob koji se dogodio 1243. godine.³⁴ Naime, u to vrijeme došlo je do sukoba između Trogirana i Splitsana zbog toga jer su Trogirani htjeli uzeti neke splitske zemlje koje im je povlasticama bio obećao kralj Bela IV. (1235. - 1270.) tijekom njegova boravka u gradu. Te zemlje su zakonito pripadale

---

³⁰ *Historia Salonitana*, 137.

³¹ Hvarski biskup (o. 1230. – 1256.)

³² *Historia Salonitana*, 181

³³ ISTO, 277.

³⁴ ISTO, 271.

Splićanima i nalazile su se unutar međe obuhvaćene tom povlasticom. Početak direktnog sukoba započeo je nakon što je načelnik Bernard isplovio s naoružanim brodovima iz Splita i zarobio pedeset Trogirana koji su sprovedeni u tamnicu. Tih je dana došao redovnik iz redova male braće po imenu Girard. Bio je podrijetlom iz Modene i bio je slavan i cijenjen po velikoj svetosti. On se rastužio kad je vidio da između dva grada bjesni velika netrpeljivost. Tada je započeo smirivati sukobljene strane u „strahu da se na poticaj đavla ne raspali oganj bratoubilačkog i zločinačkog rata i da ne dođe među rođacima i susjedima do prolivanja krvi." I zaista situacija se počela smirivati na intervenciju redovnika. Trogirani su se odrekli onoga što im je pripalo po povlasticama i dobili su natrag svoje zatvorenike.³⁵ No, nakon puštanja zatvorenika počeli su se Splićani kajati jer „ovakvo pomirenje ide na štetu ugleda i prava grada". Girard je na to ponovno počeo zazivati mir i ljubav te je rekao da će ona strana koja ne poštuje mir biti gubitnička. No, nakon njegova odlaska stari animoziteti su ponovno bili isplivali na površinu.³⁶

Trogirani i Splićani često su se sukobljavali zbog teritorija. Primjerice područje oko današnjeg mjesta Marina kod Trogira, poznato kao Bosiljina (Drid), je bilo sporno i predmetom sukoba tijekom srednjeg vijeka. Točnije, taj povijesni lokalitet se nalazio u sklopu starohrvatske kliške županije i obuhvaćao je područje trogirsko–šibenskog priobalja između Grebaštice i Seget Vranjice, uključujući otok Arkandel. Područje Bosiljine nije imalo nikakvu upravnu ni crkvenu organizaciju, a u XIV. stoljeću je bilo definitivno podijeljeno između Šibenika i Trogira.³⁷ S vremenom toponim Bosiljina prelazi na srednjovjekovno selo³⁸ i tim se imenom nazivala u dokumentima još koncem XVI. stoljeća. Bosiljinu spominje i Ivan Lučić u djelu *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*. Lučić kaže da su zaselak osnovali udruženi Bulini i Hilini bježeći od turskog nasilja.³⁹ Poznati su slučajevi gdje su Trogirani i Splićani bili na istovjetnim stranama. Naime, 1240. godine za vrijeme vladavine načelnika Gargana u Splitu Trogirani su mu bili ustupili pomoć u njegovu sukobu s omiškim gusarima. No, ta pomoć je bila opisana od strane Tome kao dosta troma i slabašna.⁴⁰ Treba uzeti u obzir da je godinu dana prije sklopljen mir između Trogira i Splita prema kojemu Trogirani moraju sudjelovati u sukobima na moru s

---

³⁵ *Historia Salonitana*, 271.

³⁶ ISTO, 272.

³⁷ Tonči Burić, *Srednjovjekovna Bosiljina (topografsko–arheološka skica)*. (Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2009), 283.

³⁸ To se mjesto danas zove Marina.

³⁹ Ivan Lučić, *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*. (Zagreb: Latina et Graeca, 1986.), 203.

⁴⁰ *Historia Salonitana*, 205.

dvije šajke⁴¹ ili više, zavisi kakve su bile mogućnosti komune u datom razdoblju. Očigledno je ovaj mir stavljao Trogirane u podređeni položaj u odnosu na Split.

Toma nadalje detaljno opisuje nastavak sukoba Trogirana i Splitsana koji se događao tijekom zime i proljeća 1244 godine.⁴² Načelnik Bernard započeo je graditi ratne strojeve i opskrbljivati mnogobrojnu vojsku s ciljem da uništi Trogirane. Oni su bili slabiji protivnik pa je gradom zavladao veliki strah. Poslano je izaslanstvo u Split tražeći da se sklopi mir, ali bez uspjeha. Umjesto sporazuma načelnik je zaprijetio izaslanstvu jer je bio „okrutne duše i jer je slušao savjete nekih mladića“. Splitsani su isplovili iz luke te se usidriše do otoka nasuprot Trogira s ciljem da preplaše neprijatelje. Kad su Trogirani vidjeli dio splitske vojske, oslobodili su se straha koji ih je bio obuzeo te im je „toplina ulazila u duše jer su smatrali da je ljepše umrijeti od rana nego održavati sramotan život.“⁴³ Bez izdane naredbe potrčali su prema moru, te su započeli s naoružavanjem i opremanjem lađa. Našla se bila tu i velika troveslarka koju je Bela IV. ostavio na čuvanje dok je boravio u gradu. U nju su se ukrcali plaćenici i građani te su isplovili prema neprijatelju. Također su isplovile dvije liburne i nekoliko manjih lađa te su se u četi nalazili i plaćenici iz Zadra. No, ponovno ih obuzme strah kada ugledaše splitsko brodovlje te su se počeli vraćati prema gradu. Tada Splitsani krenuše u napad i počеше veslati u namjeri da ih uhvate. Nakon što je troveslarka zapela u plicaku Trogirani su bili spremni na borbu u iščekivanju napada. Načelnik Bernard, po svojoj prirodi nasilan i lak na oružju, odmah napadne neprijatelje ne čekajući ostatak svoje vojske. Nakon što je borba trajala neko vrijeme činilo se da će Splitsani izvojevati pobjedu. No, Trogirani uskočiše na splitsku galiju i potpuno pobijediše splitske čete. Nakon što je plima oslobodila troveslarku Trogirani su se sretni i s ratnim plijenom vratili u grad. Oduzeta je jedna splitska lađa i zarobljeno je oko šezdeset istaknutih građana koji su okovani lancima ispraćeni u tamnicu. Splitsani, iako su htjeli nastaviti borbu, razočarani izgubljenom bitkom i nadolazećim mrakom odlaze u matičnu luku.

Toma je s nepovjerenjem gledao na ovaj sukob i nazvao ga je stravičnim i prokletim ratom: „...kada je prezren prirodni zakon, kada otac uzima oružje protiv sina, a sin protiv oca, kad rukama zločinca brat srlja na brata, a prijatelj na prijatelja. Nije to bio rat između neprijatelja, nego domaći i građanski rat.“⁴⁴ On je smatrao da je pobjeda Trogirana došla zbog njihove hrabrosti koja je „došla s neba“ dok su Splitsani kažnjeni jer su se miješali u već

---

⁴¹ Čamac ratne mornarice sa 1–2 para vesala.

⁴² *Historia Salonitana*, 287.

⁴³ ISTO, 283.

⁴⁴ ISTO, 287.

spomenuti izbor nadbiskupa (i općenito u crkvene poslove). Zanimljivo je spomenuti da je kralj Bela dao podršku Trogiranima, a ne Splićanima što je bilo očigledno iz njegova pisma podrške koje je poslao u prosincu 1243. godine. Trogirani su se nakon pobjede osilili te su se nakon udruživanja s nekim Slavenima dali u uspješno pljačkanje. Splićanima je iz dana u dan bilo sve gore jer su se „usudili drsko povrijediti prava Crkve". Pritisnut lošim vremenima načelnik je tražio oprost zbog miješanja laika u izbor nadbiskupa. Nakon razočaranja u vlastito vodstvo Splićani izabiru bosanskog bana Ninoslava (1235. – 1250.) za gradskog kneza. On je, sa svojom pratnjom i Splićanima, otišao na trogirsko polje gdje su oni dva tjedna sjekli lozu, obarali stabla te uništavali sve usjeve i nasade. Nakon toga se on vratio u svoju zemlju, a upravljanje je ostavio svome rođaku Rikardu iz Kalabrije, dok je zaštitu grada preuzeo njegov sin sa četom konjanika. Trogirani i dalje nisu htjeli pustiti zatvorenike i poslali su izaslanike Beli IV. da mu ispričaju sve što je ban napravio na polju zajedno sa Splićanima. Kralj je odmah ljutito otpremio dvije vojske da kazni počinitelje. Poslao je Dionizija, bana Slavonije i Dalmacije, pečuškog biskupa Bartolomeja i kneza Mihaela te mnoge druge ugarske uglednike da kazne Splićane. Druga vojska je otišla da sankcionira bana Ninoslava. Splićani su također slali glasnike da se umile kralju ali bezuspješno. Dionizije je podigao tabor u Solinu s brojnom vojskom koja se sastojala od Ugara, Dalmatinaca i Slavena. Splićani su se tada pokušavali umiliti Dioniziju i njegovoj vojsci darovima i ljubaznim nagovaranjima, ali oni su od njih zahtijevali taoce i velike količine novca. No, oni odbijaju takve zahtjeve pozivajući se na prijašnje povlastice ugarskih vladara,⁴⁵ gdje je njihov grad bio oslobođen takvih davanja. Nakon toga vojska se krenula približavati gradu. Dana 12. srpnja 1244. godine započela je bitka između vojske Dionizijeve i Splićana.⁴⁶ Nakon žestoke bitke i požara koji je zahvatio više od 500 kuća Splićani su bili svjesni da se poraz bliži. Kada se smračilo i kada je vatra utihnula poslani su izaslanici Ugarima tražeći mir. Ban ispočetka nije htio pristati jer je ipak bio na pobjedničkoj strani. No, uvidjevši da sutra možda neće biti iste sreće pristaje na sporazum. Dvije strane su dogovorile da će Splićani davati šesto maraka u srebru u kraljevu blagajnu i da će šest velikaških sinova predati kao taoce da bi potvrdili svoju vjernost. Druga strana je obećala da će zarobljenici biti pušteni dok se ponovno uspostavi mir s Trogiranima. Još je nekoliko značajnih stavaka sporazuma: zabrana dovođenja upravitelja grada sa strane (osim ako nisu iz

---

⁴⁵ Najvjerojatnije se misli na povlastice trogirskog tipa.

⁴⁶ *Historia Salonitana*, 293.

kraljevskih zemalja i vjerni kralju), dobitak Ostroga⁴⁷ i otoka Sv. Stjepan te odricanje Splitskoga od svojih saveznika.⁴⁸

U XXXVIII. poglavlju *O bijegu Ugara* Toma spominje bježanje Bele IV. od Tatara i njihovu provalu u Ugarsku. Nakon što su, predvođeni zapovjednikom Kadanom, prešli rijeku Dravu kralj je napustio Zagreb i spustio se do mora. Ugari su se, došavši do cilja, razdvojili i tražili utočište po svim gradovima na obali. Bela je sa svojim podanicima pronašao utočište u okolini Splita 1242. godine.⁴⁹ Narod je s oduševljenjem dočeka kralja u čijoj su pratnji bili mnogi crkveni vjerodostojnici, mnogi prvaci i prelati te dosta običnog puka. Ponudili su mu sigurnost svojih zidina gdje god zaželi. S njime su došli i zagrebački biskup Stjepan Babonić, još jedan Stjepan, vački biskup koji je bio predložen za ostrogonskog nadbiskupa, Benedikt, prepozit Stolnog Biograda, kancelar na kraljevskome dvoru i izabranik za kaločku biskupsku stolicu, Bartolomej, pečuški biskup te neki drugi biskupi. Načelnik Gargan, skupa s građanima, poslušao bi svaku kraljevu naredbu. Jedino nisu mogli opremiti jednu galiju toliko brzo od straha zbog mogućeg tatarskog gnjeva. Nakon takve loše reakcije Splitskoga Bela sa ženom i svim svojim blagom odlazi u Trogir.⁵⁰ Kralj je boravio u Trogiru u ožujku 1242. godine i tom prilikom daje povlastice Trogiranima. Također je smatrao da će mu blizina otoka osigurati bolju zaštitu od neprijatelja. Skupa sa svojom svitom utočište je pronašao na obližnjem otoku.⁵¹

Toma opisuje Tatare kao krvoločan i bezbožan narod pred kojima su se Slaveni skrivali po brdima i šumama, a zatvorenici bi bivali skraćeni za glavu.⁵² Tatari su također napadali Klis, uvjereni da je kralj tamo, no nisu nanijeli skoro pa nikakvu štetu utvrdi. Napadali su je sa strelicama i kopljima, ali prirodno zaštićena kliška utvrda dobro je odolijevala njihovim napadima. Neki Tatari su se pokušavali popeti uza zidine, ali stanovnici tvrđave su bacali kamenje po njima. Naposljetku je došlo do borbe prsa o prsa, ali nakon informacije da kralj nije tamo većina Tatara se zaputi prema Trogiru i samo mali broj prema Splitu.⁵³ Među pukom su se počele širiti razne neutemeljene priče o napadačima. Neki su htjeli napustiti grad te sigurnost

---

⁴⁷ Ostrog je bilo naselje hrvatskih didića (hrvatskih plemenitaša) na koje je polagala pravo splitska nadbiskupija i koje je bilo predmet sporenja s Trogirima

⁴⁸ *Historia Salonitana*, 295.

⁴⁹ ISTO, 245.

⁵⁰ ISTO, 247.

⁵¹ Prema legendi taj otok se danas zove Kraljevac u čast Bele IV. Otok se nalazi južno od Čiova, između otoka Sv. Fumija i Zaporinovac. Kralj se vjerojatno tamo osjećao sigurnije nego unutar zidina grada. Tatari su bili konjanički narod, neiskusni u plovidbi, i morska prepreka se činila kao najbolja solucija za kraljevu sigurnost. Više o tom događaju u idućim poglavljima.

⁵² *Historia Salonitana*, 250.

⁵³ ISTO, 253.

pronaći na otocima dok su drugi čuli da Tatari grade velike strojeve i razne ratne sprave kojima će razrušiti gradove. Također su postojale glasine da nasipavaju velike količine zemlje i kamenja u visini brda kako bi nadvisili zidine i lako osvojili grad. Nakon dolaska tatarskih četa pred Trogir kralj prebacuje ženu i svo blago na unajmljenu lađu dok se sam ukrcao u drugi brod čekajući ishod događaja. S druge strane vojvoda Kadan je s konjima pokušao doći do zidina. Srećom Trogir je odvojen od ostatka kopna kanalom i vojvoda odustaje od te namjere uvidjevši da tu prepreku vojska neće uspjeti preći. Tada je poslao glasnika koji tečnim slavenskim jezikom izgovara: „Ovo vam govori božanski Kadan, zapovjednik nepobjedive vojske. Nemojte krivca za tuđu prolivenu krv primati k sebi, nego predajte protivnike u naše ruke, da vas ne zadesi njihova kazna i da ne poginete uzaludno!" Ovaj događaj dokazuje da su Trogirani u to vrijeme Hrvati te da su Tatari u svojim redovima imali pripadnike koji su znali više jezika.⁵⁴ Stražari se nisu usudili ništa odgovoriti na ovakve prijetnje, a i kralj im je naredio da ignoriraju glasnika. Nakon toga vojska se okrenula i otišla istim putem kojim su bili došli. Tijekom ožujka, boraveći na područjima Dalmacije i Hrvatske, tatarska vojska se pet ili šest puta vraćala u priobalne gradove da bi naposljetku nastavila put Raške i Dubrovnika kojem su nanijeli samo neznatnu štetu. Pravi razlog odlaska tatarskih četa se ne zna, ali najčešće objašnjenje je smrt velikog kana Ogotaja koji je umro potkraj 1241. godine.⁵⁵ Nakon što su izvidnici obavijestili Belu IV. da su Tatari napustili ove krajeve on se vratio u Ugarsku.

---

⁵⁴ *Historia Salonitana*, 253.

⁵⁵ ISTO, 253.

4. Pavao Andreis - Povijest grada Trogira

Pavao Andreis započinje svoje djelo opisom antičkog Trogira od Latina nazvana *Tragurium*. Maleni utvrđeni grad u Dalmaciji osnovan na moru i siguran od neprijateljskih napada. Najvažniji dio obrane je bio kaštel Kamerlengo. S južne strane nalazi se otok Čiovo povezan pokretnim drvenim mostom. Od najstarijih dana obje strane ovoga mosta bile su čuvane s dva kašteleta. U utvrdu se slalo pet plemića iz grada na čuvanje dok je jedan od njih čuvao ključeve za otvaranje mosta. Most se mogao otvoriti samo uz izričito dopuštenje kneza ili kapetana i taj spoj grada i Čiova u zaljevu činio je vrlo sigurnu luku za brodove. Dalje prema istoku Čiova nalazi se uvala koja je mogla primiti veliku armadu i zove se u pučkom govoru Saldun.⁵⁶ Obalni dio otoka (onaj koji gleda prema gradu) bio je boravište građana koji su se većinom bavili ribarenjem ili obrađivanjem zemlje.⁵⁷ Čiovo je opisano kao neplodno i bez vode, a stanovnici su koristili nekoliko jezera i sabirališta kišnice. U nedostatku vode ona bi bila nošena s kopna na životinjama.⁵⁸ U gradu je bila jedna javna česma i nekoliko privatnih tako da u samom gradu voda nije bila problem. Autor spominje da je gradski zrak bio pokvaren smradom jedne močvare blizu koja bi ljeti uzrokovala smrtne bolesti.⁵⁹ Čiovski dio je brojio 1800 ljudi koji su većinom bili seljaci i ribari, dok je grad brojio 2000 ljudi, većinom plemića i uglednika. Postojale su razne teorije o utemeljenju Trogira. Jedan izvor tvrdi je osnovan 380. god. pr. Kr. kada je sirakuški tiranin Dionizije, pomažući Parane koji su htjeli zasnovati koloniju na Hvaru, držao na Visu jednu armadu za čuvanje okupiranog zaljeva. Drugi izvor kaže da je grad utemeljen za vrijeme kraljice Teute dok je ona boravila na Visu 233. god. pr. Kr. Sa sigurnošću jedino možemo reći da je osnovan od strane Isejaca i to prije rimskih ratova u Dalmaciji. Naime, Polibije piše da su Epetij i Tragurij bili gradovi Višana koji su bili pod zaštitom Republike.⁶⁰

Andreis također spominje priču oko dolaska Ivana Orsinija na trogirsku biskupsku stolicu. Kardinal Ivan je 1062. godine prolazio kroz Dalmaciju s ciljem da umiri razne nesuglasice u ugarskoj kraljevskoj kući. Nakon što se našao u Trogiru, građani su ga zamolili

---

⁵⁶ Taj lokalitet i danas ima isti naziv.

⁵⁷ Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira I.* (Split: Čakavski sabor, 1977.), 16.

⁵⁸ U unutrašnjosti otoka, na brdu, postoji selo koje se danas zove Žedno i moguće da je etimologija povezana.

⁵⁹ Ovdje se najvjerojatnije misli na lokalitet Soline koji se nalazio van trogirskog otočića i u blizini kule sv. Marka. To je bilo močvarno područje pogodno za razvoj malarije i drugih bolesti. Samo ime Soline pokazuje da je to bilo močvarno područje gdje se prije znala vaditi sol (postoje i drugdje lokaliteti s istim imenom i namjenom). Taj lokalitet je isušen za vrijeme Napoleonove vlasti u sklopu promjena u gradu koje je donijela francuska vlast.

⁶⁰ *Povijest grada Trogira I.*, 17.

da umiri sporove građana što je on i napravio. U to vrijeme umro je trogirski biskup i Ivan Rimljanin, plemenita roda, je bio predložen za novog biskupa. On je tu čast odbio ali naposljetku ipak biva posvećen na tu funkciju od strane splitskog nadbiskupa Lovre. Nadbiskup Ivan je zaslužan za očuvanje mira i osnivanje samostana sv. Dujma i Nikole zahvaljujući dotaciji koju je isposlovao dvije godine nakon posvećenja. Biskup je živio svetim životom i davao je primjer Trogiranima da žive u miru i spokoju. Sv. Ivan Trogirski se spominje i u slučaju opsade Zadra od strane Kolomana (1095. – 1116.). Nakon njegove pomoći u obliku „silnih ratnih strojeva“ Koloman odustaje od svojeg nauma osvajanja grada i sklapa mir. Mir je sadržavao sljedeće stavke: nema plaćanja danka, život po starim zakonima⁶¹, prihodi od gradske luke dijele se na dva dijela kralju, treći dio knezu a deseti biskupu, u gradu Trogiru ne smije stanovati Ugar niti bilo kakav stranac osim ako nije po volji Trogirana, kralj koji dolazi na krunjenje neće upotrebljavati nikakvu silu nad građanima i kućama te naposljetku da svatko može otići iz grada a da ne izgubi svoje stvari.⁶²

Nakon ponovnog osvajanja dalmatinskih gradova od strane Mletačke Republike i rušenja do temelja Biograda; gradovi Split, Trogir i Šibenik odmah su se predali starim gospodarima. Za kaznu su im djelomično razrušene zidine čime se ispunilo proročanstvo svetoga Ivana koji je prije svoje smrti prerekao rasap Trogira i njegovu obnovu kasnije. No, čini se da je Trogir još uvijek bio pod protektoratom Ugarske. To pokazuje potvrđivanje povlastica 1124. godine od strane Stjepana II. (1116. - 1131.), nasljednika Kolomana. Nakon što je Emanuel I. Komnen (1143. - 1180.) zatražio pomoć Mlečana protiv Viljema I. Sicilskog (1154. - 1166.) situacija je ponovno postala napeta i za dalmatinske gradove. Ta pomoć je bila odbijena i tada su se dva suparnika pomirila te zajednički krenula u rat s Republikom. Dalmacija je bila prva na udaru i okupirani su bili Zadar, Trogir, Split i Dubrovnik. Andreis opisuje što se događalo u to vrijeme u Trogiru (legenda o odsijecanju Ivanove ruke i zvijezde repatice) koristeći kao izvor Treguanov *Život sv. Ivana Trogirskog*. Nakon što je Trogir ponovno vraćen pod mletačku vlast, dužd Sebastijan Zijan daje povlasticu 1174. godine kojom je garantirana sigurnost osobama i imanjima u zamjenu za vjernost.⁶³ U to vrijeme bile su popravljene zidine i vratili su se na snagu stari poredak i zakoni. Ta vjernost Trogirana bila je poprilično labava, a to se vidi iz dvostrukog potvrđivanja povlastica. Naime, Splitski su se vratili pod okrilje Ugarske i moguće je da su ih Trogirani slijedili, što pokazuje i potvrda već postojećih povlastica

---

⁶¹ Misli se ponajprije na pravo biranja svoga biskupa.

⁶² *Povijest grada Trogira I.*, 27.

⁶³ ISTO, 30.

1182. godine od strane Bele III. (1172. - 1196.). S druge strane povlastice su bile potvrđene i od strane Zijanova nasljednika Oria Mastropietra pa nije sigurno na čijoj su strani zapravo Trogirani. Zadar je, zajedno s drugim mjestima provincije, bio do 1200. godine pod ugarskom vlašću pa najvjerojatnije i Trogir zajedno s njim.

Nakon 1200. godine Trogir, pod obnovljenim zidinama i protektoratom Ugarske, doživljava mirno razdoblje.⁶⁴ Taj mir je jedino mogao poremetiti obližnji Split s kojim su ulazili u sukobe oko jurisdikcije nad Velikim Poljem.⁶⁵ Taj spor je riješio Andrija II. (1205. - 1235.), Emerikov brat, koji je presudio u korist Trogirana nakon što je poslušao svoje komornike. No, Splitski dobivaju taj posjed prevarom nakon što je taj isti Andrija došao na vlast nakon smrti svoga nećaka Ladislava. Ta splitska povlastica nije imala nikakvog učinka pa 1212. godine Trogirani upozoravaju Andriju na nepravdu koja je učinjena i traže potvrdu njihovih povlastica i poništenje Bernardove. To je bilo i izvršeno 1216. godine. Do poremećaja ovog mira doveo je Domald, nasljedni knez Šibenika i izborni Splita, koji je tražio od Trogirana odanost u obliku danka i imanja. Domald je svoje zahtjeve temeljio na vlastitoj moći i milosti kralja Andrije II. Naravno da takav zahtjev nije dobro prošao kod Trogirana pa oni 1217. godine otpravljaju poslanike u Ugarsku i šalju kraljevska pisma. U pismima se nalagalo fra Ponciju, velikom meštru templarskog reda i kraljevskom namjesniku u Dalmaciji i Hrvatskoj, da ne dopusti da Domald ili bilo tko iz njegove obitelji vrše bilo kakvu samovolju protiv Trogirana. Njegove zamisli su pale u vodu tek 1220. godine kad mu je oduzeta titula šibenskoga kneza. Iduće godine Klis je bio oslobođen templarskog gospodarenja i skupa s Trogirom i Splitom sklapa savez da će „u svim potrebama biti jedan za drugoga”.⁶⁶ Tim savezom prestala su gusarenja Šibenčana prema gradu i zajednički su mogli suzbijati napade koji su u to vrijeme dolazili iz Senja. Nakon uspješnog zaključenja mira sa Senjanima 1125. godine Trogirani su bili oslobođeni plaćanja carine u Senju te primaju naknadu za pretrpljenu štetu.

Andreis također u svome djelu spominje bježanje Bele IV. od vojvode Kajdana i njegovih tatarskih četa. Klis je bio prvo kraljevo sklonište u Dalmaciji gdje su umrle njegove kćeri Katarina i Margarita. Zbog tog lošeg znaka ili zbog mišljenja da Klis nije pretjerano siguran kralj odlazi u Split. U crkvi sv. Dujma su s počastima pokopane njegove dvije kćeri.

---

⁶⁴ *Povijest grada Trogira I.*, 31.

⁶⁵ Veliko polje je zahvaćalo zapadni dio današnjeg Kaštelanskog, nekoć Salonitanskog polja, poznato je bilo kao polje sv. Vitala zbog blizine te crkve (Milko Brković, „Prostor između Solina i Trogira u diplomatskim formulama srednjovjekovnih isprava” u: *Croatica Christiana Periodica*. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet, 1998, 31.)

⁶⁶ *Povijest grada Trogira I.*, 33.

Nije se ni u Splitu osjećao previše sigurno i tada kralj sa svojim blagom odlazi u Trogir, gdje se, zbog blizine mora i otoka Čiova, osjećao sigurnijim. Dokaz o njegovu odlasku u Trogir nalazimo i u Splitskoj kronici. No, zbog blizine Trogira i Čiova, Bela se ipak zaputio sa svojom galijom na mali otočić koji se danas, upravo zbog ovih događaja, zove Kraljevac. Također jedan puteljak na brdu Vlaška iznad Trogira se zove put Tatara. Taj put je dobio naziv zbog legende da su tu Tatari prošli hvatajući kralja.⁶⁷ Nakon neuspjeha ekspedicije Kadanova vojska napušta Dalmaciju preko Bosne i Raške te usput pljačkaju Kotor. Nakon njihova odlaska Bela se zaputi u Ugarsku i pritom ostavlja kraljicu i sina u Klisu. Kralj je Trogiranima, nakon njihove zaštite kraljevske povorke, 1242. godine dao nove povlastice uz priznavanje već postojećih.

Nakon Belina odlaska nastala je svađa između biskupa i komune. Građani su htjeli naknadu troškova učinjenih pri primanju i iskazivanju počasti kralju te su željeli udio u posjedovanju Drida (kojeg je Koloman 1226. godine dodijelio biskupu i crkvi). Spor se riješio 12. svibnja 1242. godine tako da se dohodak podijelio na četiri djela; s time da dva dijela pripadaju komuni za naknadu troškova, jedan dio išao je biskupu a jedan je bio namijenjen za izgradnju katedrale.⁶⁸ No, nakon što je gradnja katedrale sporo napredovala zbog malog dohotka zemljište sv. Vitala, taj posjed je također darovan Crkvi uz uvjet da se nakon završetka katedrale taj posjed i vrati. Andreis također piše o sporu sa susjednim Splitsanima oko zemljišta. Splitsanima se nije svidjelo što Trogirani svojataju neke zemlje pod izlikom kraljevske koncesije a te zemlje su zapravo u privatnom vlasništvu nekih splitskih građana. Oni su odlučili napasti Trogirane misleći da neće istjerati pravdu sudskim putem. Trogirani nisu bili spremni za napad te su napadači uspjeli zarobiti njih čak pedeset koje su odveli u zatvor. Sukob se riješio lakše od očekivanog uz posredovanje triju fratra malobraćana: Andrije, Pavla i Girarda. Oni Splitsanima dodjeljuju Ostrog, dok je ostao spor oko područja Bijaća (Sv. Vitala). Nakon gubitka Ostroga i nedorečenosti oko Bijaća Trogirani šalju poslanike kralju. Kralj poništava prvotni dogovor i vraća sve zemlje u njihovo vlasništvo. To je bio povod za novi sukob koji su Trogirani dočekali spremni opremivši galiju koja je ostala nakon Belina posjeta. Splitsani su ovu bitku izgubili te im je zaplijenjen brod sa 60 plemića koji su ispraćeni u tamnicu. Na to su Splitsani pozvali u pomoć bosanskog bana Ninoslava s kojim su krenuli pustošiti trogirsko polje. U pomoć drugoj strani dolazi slavonski ban Dionizije s kojim su uspješno napali Split. Uvjeti mirovnog sporazuma, potpisanog 5. siječnja 1245. godine, bili su loši za Splitsane: izgubili su

---

⁶⁷ *Povijest grada Trogira I.*, 35.

⁶⁸ ISTO, 35.

Ostrog te su morali ustupili kuće koje su imali na tom području.⁶⁹ Slavljenje ove pobjede obilježavalo se na Tusti Četvrtak⁷⁰ i Trogiru su vraćeni svi posjedi.

Trogir se nije sukobljavao samo sa Splitom nego i s ostalima komunama. Ovaj put sukob se dogodio zbog crkvene jurisdikcije. Šibenik se počeo razvijati i oni su zahtijevali svoga biskupa i izuzeće iz trogirske biskupije. Komuna je, naravno, pokušala spriječiti te zahtjeve Šibenčana. Biskup Treguan ih je upozorio da preko opatije sv. Nikole i nadprezbiterijata ima jurisdikciju nad njima dok su se s druge strane Trogirani prestrašili da bi ovakvi akti mogli nanijeti štetu trogirskoj Crkvi. Spor je riješen uz pomoć trogorskog potestata kneza Vida (postavljenog od strane brijunskog kneza Stjepana) te šibenskog kneza Danila. Njih dvoje su riješili sve poteškoće i dogovor je postignut 15. listopada 1250. godine.⁷¹ Šibenčani su pokušali ponovno nakon ovog sporazuma pribaviti sebi zemlje i vlastitog biskupa. Ali nakon što su poslušane sve stranke od strane zadarskog nadbiskupa, skradinskog biskupa i ninskog arhidakona trogirskoj Crkvi su potvrđena sva prijašnja prava. Nakon ovih događaja umro je uspješni i omiljeni biskup Treguan kojega nasljeđuje Kolumban.⁷² Šibenčani su i kasnije u nekoliko navrata željeli ostvariti svoje pretenzije za biskupijom koje su ostvarene 1. siječnja 1298. bulom pape Bonifacija VIII.⁷³ Omišani su također imali svoja posezanja za zemljama u Bijaćima na štetu Trogirana. Njihov knez Osor je u ime čitava doma Kačića iziskivao pravo nad tim zemljama te je pritužba bila upućena kralju Ugarske. No, nakon što se dvanaest Trogirana zaklelo da njihova komuna uživa taj posjed više od šezdeset godina presuda je pala u njihovu korist. Također je dvanaest omiških plemića položilo zakletvu da će pustiti posjede na miru dana 10. ožujka 1256. godine. Omiški susjedi u Poljicama također su imali sukobe sa komunom. Oni su bili nezadovoljni vlastitim granicama i bili su neprijatelji ugarske krune te su napadali Trogirane podložne kralju. Trogirani nisu imali dovoljno snage za borbu s njima pa su sklopili savez sa Splićanima i knezom Butkonom za zajedničku obranu.

Biskup Kolumban, nakon preuzimanje biskupske časti, uvodi desetinu na vrtove, mlinove i vino, a ne samo na žitarice i životinje.⁷⁴ Biskup odlazi 1260. godine u Rim i moli papu Aleksandra IV. (1254. - 1261.) da pošalje pismo Tomi Arhidakonu s naredbom da se ta desetina proširi. Toma nije htio sprovesti u djelo taj nalog niti nakon što su poslani izaslanici

---

⁶⁹ *Povijest grada Trogira I.*, 38.

⁷⁰ Pet dana prije Čiste srijede.

⁷¹ *Povijest grada Trogira I.*, 39.

⁷² ISTO, 42.

⁷³ ISTO, 56., CD VII, str. 304-305.

⁷⁴ *Povijest grada Trogira I.*, 44.

kod idućeg pape Urbana IV. (1261. - 1264.). Tomi je dan rok od tri mjeseca da naloženo izvrši ili će skradinski biskup to napraviti umjesto njega. No, nakon pobune građana i njihovih zastupnika Marina Amlazija i Dujma Cege desetina je ostala kao i prije, samo na žitaricama i životinjama. Nagodba je postignuta 10. lipnja 1266. gdje je također dogovoreno da komuna daje na korištenje biskupiji zemljište Sv. Vitala⁷⁵ kao naknadu za neisplaćene desetine.⁷⁶ Nakon izbora novog splitskog nadbiskupa Ivana trogirskoj Crkvi je ponovno priznata prednost nad šibenskom što je i potvrđeno u buli pape Klementa IV (1265. - 1268.) 24. veljače 1268. godine.⁷⁷ Priznajući zavisnost od Trogira Šibenčani su, 3. travnja 1270. godine, izabrali za svog potestata trogirskog plemića Valentina, sina Petra Lučića. No, uvidjevši da neće pravnim putem postići zadovoljštinu oni se udruže sa Splićanima u zahtjevu za Ostrogom, kojega je Bela IV. bio dao Trogiranima. Ban Dalmacije i Hrvatske Nikola od Geska potvrdio je Trogiru povlastice 14. travnja 1275. Splićani su davali razloge zašto bi Ostrog trebao pripasti njima, ali Trogirani su se pozivali na povlastice ugarskih kraljeva. Ban nije želio ići protiv kraljevskih odluka te je prepustio kralju konačnu odluku. Kralj Ladislav IV. (1272. - 1290.) odlučio je da Ostrog pripada splitskoj crkvi i da su tu povlasticu Trogirani „prijevarom i prokletim majstorijama isprosili". Trogirani nisu htjeli prepustiti Ostrog i tako započe još jedan rat između njih i Splita, koji su ovaj put u bili u savezu sa Šibenikom. Splićani su htjeli konačno preuzeti Ostrog, a Šibenčani slobodu da biraju biskupe. Komuna je bila pritisnuta s obje strane od protivnika i izgubivši potporu kralja imala je malene šanse za pobjedu. Jedina nada bila je pomoć bana koji nije bio dovoljno snažan da napravi prednost. Trogirani su uspjeli bibriskog kneza Mladena pridobiti na svoju stranu, te su se, uz novčanu naknadu, tom savezu pridružila i druga dva Mladenova brata ban Pavao i knez Juraj. Oni su obećali pružati zaštitu gradu sve do dana sv. Andrije sljedeće godine.⁷⁸ Nakon zaštite bibriske braće stvari su krenule nabolje i 30. svibnja 1277. godine, u samostanu fratara dominikanaca u Splitu, sklopljeno je primirje. U primirju je dogovoreno da: posjedi od stupa (granice) prema Splitu budu u njihovu vlasništvu uz novčanu naknadu za splitske zemlje koje su ostale na tom području, Ostrog pripada Dedićima koji su i bili prvotni vlasnici, otočić Sv. Stjepan pripada Splitu, posjedi koje su ova dva grada skupa prodali da budu vraćeni te da nema žalbe na ove odluke.⁷⁹ Crkva sv. Petra od Klobučca⁸⁰ skupa

---

⁷⁵ Zemljište je sada poznato kao Tarce i protezalo se od vode Resnika pa prema zapadu do potoka Slanca i od tu ravnim pravcem do mora kod crkve sv. Vitala i rta Tarce po kojem je dobilo ime.

⁷⁶ *Povijest grada Trogira I.*, 45.

⁷⁷ ISTO, 46.

⁷⁸ Dan sv. Andrije je 30. studenoga.

⁷⁹ *Povijest grada Trogira I.*, 51.

⁸⁰ Crkva se nalazila u današnjem Kaštel Novom.

sa zemljištima Bistrice također je pripalo Trogiru naknadnom odlukom Ladislava sljedeće godine. Spor je konačno riješen zapravo 1324. godine kada je napravljen katastar svih bijačkih zemljišta i izdan u knjizi „Zavod“ nazvanoj po drugoj knjizi gdje su bila navedena sva obrađena zemljišta dana na korištenje od strane ugarskih kraljeva.⁸¹ Nakon uništenja Didića te njihova preseljenja u Trogir Ostrog je ponovno bio pod trogirskom jurisdikcijom odlukom 1359 godine.⁸² Šibenčani nisu bili obuhvaćeni sporazumom i pokreću rat protiv Trogirana 1279. godine. Nakon izgubljene jedne bitke Šibenčani su se ponovno udružili sa Splićanima, koji su bili nezadovoljni rezultatima nedavnog sporazuma. Tako su te dvije komune počele gusariti morem s ciljem da pljačkaju trogirske brodove. Pavao I. Šubić Bribirski (1274. - 1312.) je stigao u Klobučac paleći i pljačkajući polja i tako se otvoreno predstavljao kao neprijatelj Trogira dok je njegov brat Juraj Bribirski izabran za trogirskog potestata.⁸³ Bribirski knezovi su željeli prisvojiti vlast nad svim gradovima uz obalu. Oni su se predstavljali kao zaštitnici ugarske krune i regrutirali su ljude iz dalmatinskih komuna za potrebe zaštite ugarske vlasti. Tako su, 1284. godine, iz Trogira zatražili šezdeset pješaka za „prigušenje drzovitosti ugarskih nevjernika“, a dobili su ih četrdeset. Iduće godine su dobili samo šezdeset vojnika od stotinu i pedeset zatraženih. Također su bribirski knezovi dali obećanje Republici da će prestati gusarstvo iz Omiša nad kojim su također imali kontrolu. Te dvije stavke govore koliku su moć Bribirci imali nad komunama. Nakon smrti biskupa Kolumbana 1282. godine naslijedio ga je franjevac Grgur i u to vrijeme je Varoš okružena zidinama te su izabrana četiri plemića da „danju i noću bdiju nad čuvanjem i spasenjem grada.“

Početkom XIV. stoljeća u komuni je nastao problem oko gradnje katedrale. U to vrijeme u Trogiru je boravio legat pri krunjenju Karla I. Roberta (1301. - 1342.) i kardinal Gentilis od Montefeltra. On je izgradnju katedrale dodijelio Vijeću koje je moralo izabrati jednog svojeg plemića s titulom operarija. On je utjerivao četvrtinu dohodaka dridskog zemljišta i uložio ga za izgradnju i uljepšavanje crkve. Operarij je također tražio da utjeruje i četvrtinu dohotka od zemljišta Sv. Vitala koji su pripadali biskupiji i kanonicima za potrebe gradnje. Biskup nije dobro reagirao na takav zahtjev i prijetio je izopćenjem potestata, vijeća i operarija. Na kraju su odobreni samo dridski dohodci i to nakon presude 16. travnja 1309. godine od strane kardinalova auditora Sardegna.⁸⁴ Nakon smrti bana Jurja komuna je htjela nazad svoja zemljišta Podmorja koja su bila doznačena njemu kao knezu. No, njegov brat, ban Pavao je zahtijevao da

---

⁸¹ *Povijest grada Trogira I.*, 77.

⁸² ISTO, 102.

⁸³ ISTO, 52.

⁸⁴ *Povijest grada Trogira I.*, 61.

njemu kao baštiniku pripada investitura i dohodak s tih zemalja. Komuna je dobila ovaj spor postavljajući za depozitara i jamce potestata Madija Varikaševa i Petra Dujma. Ovo razdoblje bilo je poprilično mirno za komunu pa se nastojala popraviti trgovina. Tako je u Veneciju otišao Danijel Vitturi koji je tražio bolje trgovinske odnose između Mlečana i Trogirana. Ovo su bili novi uvjeti: jednaka carina za prodaju trogirskog vina kao što je imaju i Rabljani, određivanje posebnog mjesta za prodaju vina odvojenog od drugih, oslobađanje od plaćanja četrdesetine te oslobađanje od carine na mletačka drva.⁸⁵ Godine 1311. Zadar se bio odmetnuo od mletačke vlasti i sklonio pod zaštitu bana Pavla, a za kneza je bio izabran njegov sin Mladen. No, već dvije godine kasnije Zadar se vratio pod okrilje mletačkog dužda. Njega su slijedili Nin, Šibenik, Trogir i Split nakon što je Paolo Morosini prolazio dalmatinskom obalom sa velikom armadom na putu na Negropont.⁸⁶ Problem u trgovini je stvarao zatvoreni kliški put koji je bio blokiran od sinova kneza Jurja dok je on bio zatvorenik kneza Nelipića oko 1333. godine. Na to su se pobunili Splitski i Trogirani kojima je zatvaranje ovoga puta zadavalo mnogo problema. Nakon smrti Jurja, njegova udovica i Mladen podigli su prepreke i počeli trgovcima naplaćivati carinu za prolaz. Nakon žalovanja kod udovice i srdačnog primitka trogirski građani su bili oslobođeni plaćanja i te carine na prolaz.

Nakon smrti Karla I. Roberta na vlast dolazi Ludovik I. Anžuvina (1342. - 1382.) koji je bio osornijeg i ratobornijeg duha nego njegov otac. On je htio vratiti sve one dalmatinske gradove nad kojima je ugarska kruna izgubila kontrolu. Kralj se spustio u Dalmaciju i Zadar se 1346. godine odmetnuo od Mlečana tražeći Ludovikovu zaštitu. U ovom razdoblju od 1344. godine do 1348. godine bjesnila je kuga u Dalmaciji pa tako i u Trogiru.⁸⁷ Grad je bio opustošen i komuna je davala 15 dukata županima sv. Duha da ukopavaju siromahe. Dujam Jakovljević i Jakov, sin Petra Susina, zavjetovali su se sv. Eustahiju da će sagraditi crkvu u njegovu čast ako kuga popusti. Dopuštenjem komune gradnja crkve je započela na brdu Krban 1347. godine.⁸⁸ Sljedeće godine od kuge je stradao i Mladen III. Šubić Bribirski koji je pokopan u trogirskoj katedrali. Nakon što je Ludovik sklopio savez sa Đenovljanima protiv Mletačke republike Trogir se pripremao za mogući napad na grad. U vijeću je bilo izabrano šest plemića čija je dužnost bila pregledati utvrđenja i popraviti ih te po potrebi napraviti nova. Komuna je

---

⁸⁵ ISTO, 63.

⁸⁶ Današnji grad Halkida na grčkom otoku Eubeja

⁸⁷ *Povijest grada Trogira I.*, 89., *Listine o odnosajih između južnoga slavenstva i mletačke republike*, (ur.) Šime Ljubić, MSHSM, Zagreb, 1868.-1891., III., 71.

⁸⁸ *Povijest grada Trogira I.*, 90.

dodijelila 40 veslača koji su morali služiti na javnim galijama. Šestorica plemića bila su izabrana da utvrde luku Sv. Petra i da rasporede straže za čuvanje grada. Također su, 1355. godine, nabavljena drva za popravak i utvrđenje Varoša. To Prigrade je kroz cijeli srednji vijek nadograđivano sporadično zbog nedostatka novca. Nakon više neuspješnih juriša na Trogir, Split, Zadar, Nin i Šibenik Ludovik napušta Dalmaciju uvidjevši da je pothvat osuđen na propast. Nakon toga kralj je krenuo na Treviso te zauzima Seravelle i San Marino koji su bili feud bivšeg dužda Marina Faliera. Preplašeni vojnici traže od mletačke vlasti mirovne pregovore. Oni su u pregovorima nudili da se kralju uruče gradovi Trogir i Split dok bi drugi ostali u vlasti Republike.⁸⁹ Vidjevši taj naum građani su se sami stavili pod Ludovikovu zaštitu. Zatim su, u ta dva grada, uhvaćeni svi mletački vojnici i plaćenici te su pritvoreni skupa s knezom. Marko Bembo, trogirski knez, izašao je na misu van gradskih zidina. Nakon njegova izlaska bila su zatvorena gradska vrata i zazvano je ime kralja Ugarske. Knez se začudio pobuni Trogirana pa se zaputio prema Splitu uz pretpostavku da je on ostao na strani Republike. Ipak, dolaskom u Split Bembo se pridružio splitskom knezu u pritvoru. Potom su knezovi poslani svojim obiteljima naoružanim brodom u Veneciju bez da im je itko naudio. Nakon Trogira i Splita jednako su se pobunili Zadar, Šibenik, Nin i Brač dok je Hvar ostao vjeran Mlečanima. Poslije promjene vlasti gradovi su zatražili potvrdu prijašnjih ugarskih povlastica što im je bilo i odobreno.⁹⁰

Nakon što je vraćena ugarska kontrola nad Dalmacijom osnovana je posebna uprava kako bi se osigurala odanost i smanjila mogućnost ponovne promjene vlasti. Pokrenute su reforme i 5. kolovoza 1359. godine uvedene su carine na sol u komunama.⁹¹ Kralj je želio od tog prihoda opremiti jednu armiju za obranu Dalmacije, posebice od Mletačke Republike. Dvije godine kasnije u Trogiru su izabrana četiri kapetana za čuvanje grada i Varoša sa 28 vojnika te je naređeno da se poprave zidine kod kopnenih vrata.⁹² Pet plemića izabralo je one građane koji su po njihovu mišljenju bili sposobni za čuvanje grada. Daljnja gradnja zidina oko Varoša nije bila moguća zbog nedostatka novca i građani traže da se oslobode carine na sol i drugih nameta. Odobrilo se samo oslobođenje kliškog danka i to nije bilo dovoljno za nadogradnju zidina. Nakon što se od toga odustalo samo se dodatno popravio zid na zapadu, u blizini mosta s kopnene strane. Taj dio se sporo gradio i donesena je odluka da svi građani, bilo plemići ili pučani, moraju donijeti jedan brod ili londru kamenja za izvršenje radova. Ban Nikola Zeč je u

---

⁸⁹ *Povijest grada Trogira I.*, 93.

⁹⁰ ISTO, 95.

⁹¹ ISTO, 102.

⁹² Misli se na sjeverna gradska vrata.

posjetu gradu smanjio komunalni teret carine na sol za dva novčića manje od drugih gradova te je zabranio Morlacima da uznemiruju trogirsko područje.⁹³ Građanima je jako bitno bilo utvrđivanje Varoša i u nedostatku novca i vladarske pomoći oni su ga zatvarali gromačama, drvenim rešetkama i ogradama. U opasnosti bi se tamo povlačili svi stanovnici dok je Čiovo bilo većinom zabranjeno za stanovanje (osim uz dopuštenje kneza). Čiovo je u tom razdoblju bilo napušteno gubavcima i pustinjacima.⁹⁴ Vijeće je, 29. prosinca 1376. godine, odredilo čuvare za obranu Trogira. Za njih su bile sagrađene dvije drvene kućice kod biskupove kule i u Varošu te su tamo boravili obavljajući stražu. Kralj je napokon pristao na izgradnju zidina oko Varoša nakon opasnosti rata za Chioggiu između Mletačke Republike i Genove (1378. – 1381.) i u tu svrhu je udijelio dvije tisuće forinti. Ta svota je kasnije povećana zajmom uzetim od Operarija u visini tisuću i šest stotina lira. Đenovljani su zaklon bili pronašli u trogirskoj luci koja im je više odgovarala od zadarske zbog lakoće ulaska i izlaska. Vijeće je Đenovljanima odobrilo boravak u benediktinskom samostanu Sv. Nikole te im je dalo odgovarajuću količinu brašna za njihove potrebe. Nakon što je Šibenik osvojen i opljačkan Mlečani su bezuspješno pokušavali osvojiti Trogir. Bitke su se vodile oko Čiova i rta od Okruka.⁹⁵ U Vijeću je odlučeno da 1381. godine svaki građanin mora biti spreman na oružje i obranu komune. Na glas zvona svatko naoružan mora zauzeti poziciju koju, pod prijetnjom smrtne kazne, ne smije napustiti. Da bi se znalo za dolazak neprijatelja straža je također bila postavljena na mjestu zvanom Crno i oni bi upozoravali na brodove koji su u blizini plovili. Ako se nije vidio niti jedan brod stražar je bio dužan dati signal vatrom koja se palila u sumrak i zoru. Ako je bilo brodova onda su morali dati znak - koliko je bilo dimova toliko je bilo brodova. Kapetani Varoša su noću boravili u svojim kulama ili kućicama, jedan na mostu kod otoka, a drugi u vrtu Varoša. Donesena je odluka da se sruši kula pokojnog Stjepana, hvarskog biskupa, koja se nalazila na obali, te da se sagrađi nova i jača kula. Također je naređeno svakom građaninu da mora donijeti u grad svo žito i vino koje je imao u posjedu kako bi komuna bila osigurana s namirnicama. Nakon svih tih priprema donesena je vijest u kolovozu o miru između Venecije i Genove.

Nakon smrti kneza Franje Giorgia 1377. godine na upravu grada bila su postavljena tri rektora koja nisu bila u srodstvu.⁹⁶ Vlast rektora u krivičnim sudovima bila je jednaka kneževoj, a u građanskim sudovima su morali djelovati zajedno sa sucima. Također je bilo naloženo da skupa sa sucima izaberu dva plemića koja će morati neprestano stanovati u palači danju i noću.

---

⁹³ *Povijest grada Trogira I.*, 104.

⁹⁴ ISTO, 110.;Raukar, *Studije o Dalmaciji*, 120.

⁹⁵ Taj lokalitet bi odgovarao današnjem mjestu Okrug Donji.

⁹⁶ *Povijest grada Trogira I.*, 111.

Oni bi u službu dobivali osam ljudi sa zadatkom „da se kreću noću po gradu za odvrćanje od onih opaćina, koje se običavaju vršiti kada se bez svjedoka sastaju zlikovci". Uprava rektora trebala je trajati do izbora novog kneza koji je i izabran 20. prosinca i bješe to Jakov Raduchis. Rektori su ponovno stupili na vlast 1386. godine kad je protjeran knez Pavao di Paolo jer je, po ženi, bio u srodstvu s obitelji Cega a to je bilo zabranjeno po zakonima Vijeća.⁹⁷ Također je bilo odlučeno da se nitko ne može tužiti kralju protiv ovih navedenih naređenja: knez ne može biti srodnik nijednom građaninu do trećeg stupnja, zanat plaćenog razbojnika potpuno se zabranjuje plemiću i vršeći ga gubi pravo na svoje plemstvo. Kazne za ove prijestupe bile su progonstvo i izopćenje. U Trogiru tijekom srednjeg vijeka bilo je mnogo takvih donošenja zakona. Na primjer nakon dolaska na vlast bana Nikole II. Gorjanskog u drugoj polovici XIV. stoljeća u Trogiru je izglasano da: nijedan pučanin ne smije uvrijediti plemića, nijedna bratovština ne smije biti u Trogiru osim one sv. Duha, nitko ne smije održavati tajne sastanke na bilo kojem mjestu te da tko novači vojsku ili okuplja svjetinu bude kažnjen gubitkom života. Pokreti u komuni nisu se svodili samo na zahtjeve za utvrđivanje, promjene zakona i slične stvari. Naime, poznat je slučaj kada je Vijeće izabralo jednog prokuratora sa zadatkom da vrati ruku sv. Ivana, zaštitnika grada, koja se nalazila u Zadru.⁹⁸ Moguće da je ruka dana u zalog u protuvrijednosti osamdeset tri i pol reala, kolika je tada bila njezina vrijednost po težini. U knjigama operarija nije zapisano od koga je i kada kupljena. Također je postojala mogućnost da je ruka bila ukradena ili dana nekom zlataru u Zadru na popravak. U listopadu 1398. godine u Varošu je buknuo veliki požar te ga skoro cijeloga uništio. Naime, kuće u tom dijelu Prigrada bile su drvene što je uvelike otežalo gašenje požara.⁹⁹ U gradu je bila zamišljena gradnja arsenala 1416. godine i to za brodove koji bi se suprotstavljali armadama Mlečana. Bilo je izabrano deset plemića za određivanje položaja arsenala koji se počeo graditi ali radovi su stali nakon nedostatka novaca. Današnja pozicija gdje je trebao biti arsenal nije poznata niti su pronađeni ostaci. Tri godine kasnije su napokon završene zidine oko Varoša koji je nazvan Novi Grad.¹⁰⁰

Mlečani ponovno podvrgavaju Trogir svojoj vlasti 1420. godine pod vodstvom generala Petra Loredana. Njemu se jedino suprotstavio Mikacije Vitturi koji je u tim izvanrednim prilikama bio pravi gospodar grada. Većina građana se više priklanjala opciji pokoravanje

---

⁹⁷ ISTO, 119.

⁹⁸ Joško Belamarić, „Moći sv. Ivana – trogirski paladij založen u Zadru. U: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38(1), (1999.), 151.

⁹⁹ *Povijest grada Trogira I.*, 135.

¹⁰⁰ ISTO, 151. Taj dio grada se danas zove Pasike.

Republici već nakon izglasavanja novog generala.¹⁰¹ Mikacijeve odredbe imale su snagu zakona i usprotiviti se njemu bilo je jednako suprotstavljanju odlukama Vijeća. On je želio ustrajati u neprijateljstvu protiv Mlečana i pružanju otpora napadu na grad. U komuni su željeli povećati broj ljudi zamjenom zatvorenika sa Šibenikom te su zapovjedili kapetanima kula da u istima i spavaju. Vranski prior i ban Albert i Sigismund Luksemburški (1433. - 1437.) bili su zaduženi za obranu Trogira i Mikacije njima šalje poslanike koji traže pomoć. No, mletačka armada se pojavila pred gradom prije nego što je pomoć stigla. Donesena je odluka da se nitko od građana ne usudi pregovarati s neprijateljem i nitko od sumnjivih stranaca ne može biti primljen u grad. Loredano je uvidio da se Trogir neće dragovoljno predati te je započeo napadati grad. Uništene su bile kule od strane otoka i luke, katedrala, zvonik i kneževa palača¹⁰². Građani su se osjećali beznadno i izdano od Mikacija. Zatraženo je primirje dok je Mikacije još uvijek inzistirao na otporu Republici. No, većina građana bila je za primirje uvidjevši kakvu štetu rade Loredanove čete te je to primirje i prihvaćeno. Primirje nije smjelo biti predloženo prije nego se grad izloži ratnim kušnjama. Mikacije, skupa s većinom svojih pristaša, je radije napustio grad nego se priklonio neprijatelju. Grad se predao 22. lipnja 1420. godine mletačkoj vojsci.¹⁰³ Sam Andreis je imao dvojbe je li se grad predao dobrovoljno, navodeći podijeljena mišljenja drugih povjesničara. Druga teorija jest da se Trogir nije dobrovoljno predao nego da je osvojen i ostavljen na milost i nemilost Mlečanima. Andreis je skloniji prvoj soluciji o dobrovoljnoj predaji, jer misli da je Trogir prihvatio mletačku vlast da bi se oslobodio ugarske vlasti. On smatra da Trogirani nikad nisu prihvatili ugarske običaje poput hranjenja sirovim mesom, napitke od krvi te lijekove od srca neprijatelja kojem su prerezane žile. Mali dio građana koji su htjeli zadržati ugarsko gospodstvo bili su oni koji su odrasli u tim razuzdanostima ili su htjeli zadržati vlast i statute koje su imali u postojećem sistemu.¹⁰⁴

Nakon ulaska u grad Loredano je krenuo provoditi nove zakone. Najprije je primio od građana svečanu zakletvu vjernosti. Zatim je prognao Mikacija, njegove pristalice i službenike te je zabranio primanje poruka i pisama bez kneževa uvida u njihov sadržaj. Nitko nije mogao isploviti iz luke bez prethodnog dopuštenja. Loredano je osudio upotrebu oružja i strancima je zabranjen ulazak u grad. Nakon treće zvonjave zvona zabranjen je izlazak iz kuće, što je uključivalo i plaćenike, a dopušteno je hodati gradom samo mletačkim stražarima.¹⁰⁵ S ovim

---

¹⁰¹ Kotor se odmah predao mletačkoj vlasti.

¹⁰² *Povijest grada Trogira I.*, 154.

¹⁰³ ISTO, 154.

¹⁰⁴ ISTO, 155.

¹⁰⁵ *Povijest grada Trogira I.*, 159.

mjerama general je želio učvrstiti vjernost građana komune i njihovu privrženost. Prije nego je napustio Trogir Loredano je još morao pronaći odgovarajući položaj za izgradnju kaštela. Nakon savjetovanja sa stručnjacima mišljenja su se razilazila: jedni su htjeli graditi na istoku nedaleko od crkve opatije¹⁰⁶ a drugi na zapadu duž luke gdje se već nalazila velika kula koja je zatvarala tu luku debelim lancem.¹⁰⁷ Na kraju je dogovoreno da se kaštel sagrađi na zapadu u Varošu gdje je već bila velika kula. Ta solucija je još uvijek izazivala neslaganje kod dijela plemstva. Ugovor je napravljen s Marinom Radojevim, graditeljem za izradu stijena. Osim kaštela još su neke stvari bile mijenjane u obrani grada: odlučeno je da se sruši kameni most kraj kopnenih vrata i da se umjesto njega sagrađi pokretni most sa željeznom rešetkom na vratima, da se podignu dva krila zida s obje strane, da se kupi kućica blizu zida sa strane kopna za smještaj komestabila za stražu. Nadalje, odlučeno je da se na glavnim vratima napravi željezna rešetka s unutrašnje strane te da se sruše vrata od kule koja se nalaze na mostu za Čiovo, od čega bi trebao ostati samo pilastar potreban za službu mosta.¹⁰⁸ Utvrđivanje Trogira je zapravo imalo namjeru daljnjeg povećavanja odanosti i zahvalnosti Trogirana. Također Republika je oprostila dobar dio dugova građana komune, napravljenih prije 1400. godine. Dužnici koji nisu bili u mogućnosti platiti svoja dugovanja završili bi u komori. U to vrijeme komora je bila mjesto omeđeno mekim granicama unutar kojih su dužnici morali stajati te preko tih granica nisu smjeli otići jer bi inače završili u tamnici. Dukalama je odlučeno da dužnici mogu platiti dug u ratama iz godine u godinu uz mogućnost da se plaća ceduljama koji su se zvale bulete. Također je u istim dukalama bilo odlučeno: da se zabrani uvoz stranog vina u Trogir, da komuna sama izabere doktora, ljekarnika, brijača i kirurga, da nitko od plaćenika ne smije zauzimati privatne kuće nego da moraju plaćati najam i, naposljetku, da se pri izgradnji kaštela podmiri vrijednost zauzetih privatnih zemljišta građana. Sve ove povlastice bile su napravljene zbog zadovoljstva stanovnika komune i povećanja njihove odanosti. Građani su uvidjeli da je bolje služiti kao podanici Republike nego biti slobodan pod gospodstvom Ugarske.

Jakov Barbarigo izabran je za kneza 1426. godine i za prve godine njegova vladanja Vijeće je donijelo odluku da se u njemu može komunicirati samo na talijanskom i latinskom jeziku. Tri godine kasnije stigla je u komunu grozna kuga, za koju se sumnjalo da je dobivena neprestanim prevoženjem fregata iz Venecije. Napadi na grad, nedostatak namirnica i bolest

---

¹⁰⁶ Najvjerojatnije se misli na samostan sv. Nikole.

¹⁰⁷ Taj lanac je predstavljao granicu grada i carinu.

¹⁰⁸ *Povijest grada Trogira I.*, 161.

smanjili su stanovništvo komune za dvije petine.¹⁰⁹ Mnoge javne funkcije u gradu su ostale prazne i plemići su se bojali okupljati u Vijeću. Usred takvih neprilika i oskudica Trogiranima je naređeno opremanje galijske flote za jednu ekspediciju. Za soprakomita je odabran Petar Čipiko i galijska flota je uspješno otpremljena, čime je pokazana odanost Mlečanima iako je za to sredstava bilo premalo. Nove dukale su, 7. svibnja 1432. godine, odredile: završetak kaštela Kamerlengo, zakup mlinova se unajmljuje svake treće godine i korisnik mlina mora napraviti četiri do pet hvati zida oko istoga te popravak solana.¹¹⁰ Te su naredbe stizale iz Venecije dosta često. U ovo vrijeme ponovno se komuna našla u sukobu sa Splitom, ali ovaj put nije bio teritorij u pitanju. Split je htio uskratiti trgovinu zabranjujući karavanama Morlaka i Turaka da prolaze preko njihovih kaštela. Dukalama je naređeno Splićanima da se oslobodi put prema Trogiru. Nedostatak trgovine bi najvjerojatnije značio glad u komuni. Nakon još jednog požara u Varošu 1443. godine naređeno je da se kovačnice moraju premjestiti blizu kule sv. Marka bez naplate zemljišta. Također, bilo je zabranjeno graditi drvene kuće od crkve sv. Dominika do crkve sv. Marije te su se morala sagraditi četiri bunara u Varošu.¹¹¹ Za popravak štete bili su uzeti privatni i javni doprinosi te su bila prodana neka zemljišta kraj solana koja su služila za ispašu. Iste godine senat je naredio puku iskopavanje kanala koji je odvajao grad od kopna jer se bio skroz urušio. U nadolazećoj osmanskoj opasnosti Trogiru je bila potrebna jedna okrugla kula, a s kopnene strane jedan komad zidina. Ivan Lučić se, kao poslanik pri Republici, zalagao za popravak zidina i gradnju kula. Također je uvedena povlastica razrješenja dugova građanima i njihovima sinovima ako služe na galijama tri mjeseca nakon otpusta. Pri kraju XV. stoljeća za soprakomita je bio izabran Nikola Vitturi, čije usluge nisu bile potrebne jer je sklopljen mir između Mletačke Republike i Osmanskog Carstva.¹¹²

---

¹⁰⁹ *Povijest grada Trogira I.*, 167.

¹¹⁰ ISTO, 168.

¹¹¹ ISTO, 175.

¹¹² ISTO, 205.

5. Ivan Lučić - Povijesna svjedočanstva o Trogiru

Ivan Lučić u djelu *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske* spominje Trogir (*Tragurij*) još u antičko doba, gdje kaže da je osnovan kao isejska (*Issa*, Vis) kolonija.¹¹³ U X. poglavlju *O obnovi nekoliko dalmatinskih gradova* on citira Konstantina Porfirogeneta koji opisuje Trogir u 29. poglavlju svoga djela *O upravljanju carstvom*: „Grad je Tetrangurij nekakav mali otok u moru, jer se vrlo uzak hrbat poput mostića pruža sve do zemlje. Njime građani prelaze u grad." Grad se zbog svog specifičnog položaja mogao lako utvrditi sa strane okrenute kopnu i braniti s otoka zvanog Čiovo. Srednjovjekovna povijest grada Trogira u Lučićevu djelu *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* započinje dolaskom sv. Ivana na biskupsku stolicu u Trogiru. U vrijeme kralja Krešimira u Dalmaciju došao je sv. Ivan u pratnji jednog kardinala legata. Lučić pobija datiranje biskupa Treguana koji je napisao da je biskup došao u vrijeme Kolomana. Sv. Ivan je došao na ove prostore negdje između 1062. godine i 1064. godine.¹¹⁴ Točna godina njegova dolaska s kardinalom najvjerojatnije je 1062. godina, što spominje i Toma Arhiđakon u XVI. poglavlju *Historie Salonitane*. Te godine događali su se neki građanski nemiri u Trogiru i građani pozivaju kardinala legata da dođe u grad riješiti spor. Nakon rješavanja razmirica umire trogirski biskup i puk zatraži od kardinala da imenuje novog biskupa. On se bio odlučio za Ivana, mladog Rimljanina plemićkog roda iz svoje pratnje. Ivan najprije iz skromnosti odbija tu čast i građani su se bojali da će bez biskupa grad pasti u još gore stanje nego prije. Nakon nagovora kardinala Ivan prihvaća mjesto biskupa te ga posvećuje Lovro, splitski nadbiskup. Najstarije svjedočanstvo o djelovanju biskupa govori o podizanju benediktinskog samostana sv. Dujma (kasnije sv. Nikole), a sačuvano je na originalnoj pergameni preostaloj nakon pustošenja grada. Na nagovor sv. Ivana dodijeljena je crkva sv. Dujma i samostan smješten blizu Vrata Gospodnjih¹¹⁵ i tada u samostan ulazi opatica Eufemija s prvim redovnicama. Biskup je sklopio nagodbu s Kolomanom 1105. godine pred Zadrom te je također posredovao pri predaji Trogira i Splita. Nakon dolaska Ivana s Kolomanom u Trogir, potvrđene su privilegije dane biskupiji od strane solinske Crkve i hrvatskih vladara. Nakon smrti sv. Ivan je pokopan u katedrali sv. Lovre i to na južnoj strani pred oltarom sv. Kuzme i Damjana.¹¹⁶

---

¹¹³ Lučić, *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske*. 119.

¹¹⁴ Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I., Preveo i uredio Jakov Stipišić. (Split: Čakavski sabor, 1979), 95.

¹¹⁵ Južna gradska vrata (*Porta Dominica*)

¹¹⁶ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I., 101.

Nakon njegove smrti došlo je do pustošenja grada koje je on sam previdio i to od strane Saracena. Prema svjedočenju Treguana oni su grad zauzeli i razorili do temelja, a stanovništvo se raselilo iz grada na neko vrijeme. Nije sigurno kada se ovo razaranje dogodilo ali najvjerojatnije se radilo o 1123. godini. To potvrđuje katastik¹¹⁷ samostana sv. Dujma i Nikole, sastavljen 1194. godine, u kojemu se opatica imenom Strija žali da su „propale gotovo sve isprave i privilegiji zbog opustošenja grada". Ta isprava je napravljena nakon pustošenja za koje Sabellico kaže da se dogodilo u vrijeme kada su Mlečani vodili rat sa bizantskim carem Emanuelom. No, nije poznato je li se radilo o Saracenima ili Mlečanima. U svakom slučaju grad je bio osvojen i možda Sabellico, koji nije našao nikakve dokaze o napadu Saracena, pripisuje razaranje Mlečanima i duždu Vitalu. Nakon razaranja bogatiji građani su se sklonili u nedaleki Split, koji je bio dobro utvrđen još od cara Dioklecijana (284. - 305.).¹¹⁸ Treguan spominje da su se nakon mnogo vremena neki građani vratili u grad i započeli s obnovom. On ne daje neki vremenski okvir, ali zasigurno je prošlo dosta vremena nakon napada. Trogirani, a posebice oni siromašni, ne bi imali uvjeta odmah ribariti i obrađivati polja nakon razaranja, a to im je bilo nužno potrebno za uzdržavanje. Sama obnova grada je također dosta trajala, jer ne postoji nikakav privilegij Bele II. Slijepoga, nasljednika Stjepana, koji je živio do 1141. godine. Pretpostavlja se da su građani bili zauzeti obnovom grada ili su bili presiromašni da bi poslali poslanike u Ugarsku za potvrdu privilegija. Privilegije su potvrđene slijedećom prilikom tijekom prvih deset godina vladavine Gejze II. (1141. - 1162.). Iz tih privilegija možemo zaključiti da su građani doveli u prilično dobro stanje privatne nastambe, dok zidine još nisu bile obnovljene. Grad do 1171. godine nema zidine i bio je opasan balvanima postavljenim na starim ruševinama i suhozidom. To je predstavljalo minimalnu zaštitu od upada gusara, ali je bilo u potpunosti neučinkovito protiv mletačke mornarice. Prvi ugarski kralj koji je podijelio privilegije Dalmatincima bio je Koloman.¹¹⁹ Ne postoje originali zapisa tih privilegija, već mnogi njihovi prijepisi uneseni u privilegije kasnijih kraljeva i tamo se obično dovode u cijelosti. U Gejzinim privilegijama ostalo je zapisano da trogirski posjedi „leže između brda i mora od samostana sv. Petra do vratiju iza Smokvice koje je nekoć darovao njihovim precima hrvatski kralj Zvonimir". Po ovome možemo zaključiti da se teritorij komune u vrijeme kralja Zvonimira proširio na sjever.¹²⁰ Postojala je mogućnost da su okolni susjedi počeli obrađivati

---

¹¹⁷ Dokument o posjedu, nešto poput današnjeg katastra.

¹¹⁸ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 105.

¹¹⁹ ISTO, 109.

¹²⁰ ISTO, 114.

Veliko polje i udaljenije prostore dok su građani bili zauzeti obnovom grada. To će kasnije dovesti komunu u sukobu sa Splitom.

Do osvajanja grada od strane mletačke mornarice 1171. godine došlo je zbog toga što su Trogir, Split i cijela Hrvatska bili podložni carigradskom Caru Emanuelu a on je bio u ratu s Republikom. Mletačka mornarica bi prolazila Jadranom na svom putu prema Grčkoj i napadala slabije utvrđene gradove na dalmatinskoj obali. Poslije pustošenja grada Trogirani šalju svoje poslanike u Veneciju da se potuže vlastima. Nakon toga su im bile vraćene opljačkane stvari jer je napad bio izvršen protiv duždeve volje. Također, tri godine kasnije, dužd Ziani izdaje povlasticu u kojem stoji da su Trogirani vjerni podanici i da se nijedna stvar ne smije otuđiti protiv njihove volje. Nakon smrti cara Manuela I. Komnena (1143. - 1180.) Split se vraća pod ugarsku vlast a za njim je najvjerojatnije slijedio i Trogir.¹²¹ Ne možemo reći sa sigurnošću jer nisu ostale sačuvane isprave iz tog vremena. Bela III. je potvrdio privilegije dvije godine kasnije, što dokazuje da je komuna bila pod ugarskim patronatom. Trogirani su bili posljednji u Dalmaciji koji su prihvatili ugarsku vlast i prvi koji su se vratili pod mletačku. Razlog tome je loša utvrđenost grada i nemoć pred mletačkom mornaricom. Prema Treguanu početkom XIII. stoljeća grad je imao zidine i kule a u vrijeme osvajanja nije bio opasan zidinama. Oko 1200. godine počeli su se sporiti Splitsani i Trogirani zbog teritorija i njihovih granica. Gejza je, 1151. godine, izjavio da Meslina, Doline i zemlje sve do samostana sv. Petra pripadaju teritoriju Trogira jer ih je tako darovao kralj Zvonimir. Koloman je u svojim povlasticama još dao Ostrog Splitsanima, što je njih ponukalo da traže za sebe cijelo Veliko polje. Splitsani su s vremena na vrijeme tražili neke dijelove trogirskih zemalja. Kada je Andrija stigao 1200. godine u komunu, građani su od njega tražili da im doznači teritorij sv. Vitala. Nakon što je Andrija stupio na prijestolje dao je potvrdu privilegija splitskom nadbiskupu Bernardu 1207. godine u kojima piše da Trogiru pripadaju sve zemlje teritorija Bijaća.¹²² Pošto su granice u to vrijeme bile labilan pojam u povlastici je nadodano da je to teritorij između stupa pod Ostrogom i Smokvicom (osim splitskih patrimonijalnih i privatnih zemalja). Također je sporno područje Bosiljine kod današnje Marine. Prema splitskom nadbiskupu Petru, 1185. godine, trogirskoj biskupiji su pripadali župe Trogir, Drid, Šibenik i čitavo područje Zagore. Zanimljivo je spomenuti da su Trogirani bili u jako dobrim odnosima sa stanovnicima Ancone. Dalmatinci su u to vrijeme često pristajali uz obale Italije i često su bili u Anconi. Trogirani su

---

¹²¹ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 115.

¹²² ISTO, 118.

u Anconi imali status građana pa tako i Ankonjani u Trogiru.¹²³ Ta poveznica navodno traje još od osnivanja Trogira, jer njih s Ankonjanima veže tobože isto podrijetlo, to jest smatra se da su osnovani od istog naroda. Nakon pustošenja grada ili zbog nekog drugog razloga to je prijateljstvo bilo prekinuto i Trogirani su poslali biskupa u Anconu da obnovi staro prijateljstvo.

Lučić također pripovijeda o bijegu Bele IV. od tatarske opasnosti i kao izvor koristi *Historiu Salonitanu*. On sumnja da je kralj izabrao Kraljevac za svoje sklonište jer je to bio mali strmi otočić bez luke. Lučić smatra da mu je susjedni otok Sveta Eufemija¹²⁴ bio pogodniji jer je veći površinom i ima luku. Ipak, Sv. Eufemija je bila preblizu Čiovu i postojala je mogućnost da Tatari dođu do kralja, dok na Kraljevcu to nije bila opcija jer je bio previše udaljen od kopna i Čiova.¹²⁵ Bilo je poznato da su Tatari, plivajući ili s konjima, znali prelaziti i najveće rijeke. Kralj se usidrio pokraj Kraljevca i tamo je promatrao kretanje neprijatelja. Nakon što su prošli iznad padina Vlaškog brda taj put je nazvan tatarskim. Nakon što su Tatari otišli kralj se vratio u Trogir i nakon toga u Ugarsku. Dvije kraljeve kćeri su umrle tijekom bijega u Klisu a pokopane su u Splitu u crkvi sv. Dujma. Njihov grob se nalazi iznad vijenca kod glavnih vrata crkve. U Trogiru također umire kraljev unuk Vilim koji je pokopan u katedrali pred oltarom. Postojao je natpis iznad njegova groba koji je maknut tijekom novog popločavanja crkve. Ipak ostao je sačuvan prijepis iz kojeg je vidljivo da je on uistinu unuk kralja i da je u crkvi ostavljen jedan bogato ukrašen pluvijal.¹²⁶ Prije odlaska iz Trogira kralj je podijelio već spomenute povlastice Trogiru. Bela IV. odlazi iz Trogira 11. svibnja. 1242. godine.

Nekoliko godina nakon odlaska Bele rat je izbio između Trogira i Splita koji Lučić naziva građanskim. Uzroci rata, kao što smo već naveli, su bili zbog granica teritorija: Trogirani su htjeli patrimonijalne zemlje Splitskana, dok su Splitskani htjeli Ostrog i što veći komad Velikog polja.¹²⁷ Splitskani su, s obzirom na veličinu komune, posjedovali malen teritorij. Ne postoji nikakav zapis kako su oni uspjeli proširiti svoju oblast od Solina do Žrnovnice sve do stupa pod Ostrogom, koji je služio kao granica s trogirskim teritorijem.¹²⁸ Osim toga posjedovali su i otok

---

¹²³ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 147.

¹²⁴ Danas se taj otok zove Sv. Fumija.

¹²⁵ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 157.

¹²⁶ ISTO, 159. Pluvijal je plašt koji se koristi unutar liturgijskog slavlja.

¹²⁷ ISTO, 170.

¹²⁸ ISTO, 187.

Šoltu te jedan dio otoka Čiova.¹²⁹ Nakon pustošenja Trogira u XII. stoljeću dio građana je prešao u Split, a s njima je bio prenesen dio prihoda Velikog polja. Ta polja, zajedno s novima koja su kupljeni, bila su, najvjerojatnije, zajedničko vlasništvo obaju gradova. U tim sporovima Trogirani su uvijek izašli kao pobjednici. Ipak, komuna je dopuštala privatnim osobama da bez zapreke koriste svoja patrimonijalna zemljišta. Vjerojatno je komuna bila zadovoljna da sačuva javna prava svog teritorija dok se istovremeno ne upliće u pravo privatnih osoba. Nakon Belina odlaska i uzdizanja grada Trogir je ukinuo slobodan izvoz sa svog zemljišta, što su Splitski smatrali neprijateljskim činom.¹³⁰ To je bio jedan od uzroka sukoba, dok je veći uzrok bio zasigurno posezanje Splitskih, preko nadbiskupa, na Veliko Polje. To je prvi put došlo do izražaja kada su uvidjeli da uz naklonost nadbiskupa Guncela neće moći domoći tog teritorija. Naprotiv, nadbiskup je dozvolio da se Ostrog utvrdi i to bez znanja Splitskih. Oni ga zatim zauzimaju i do temelja ruše, pod izlikom da bi se to utvrđeno mjesto koristilo za pljačke. Trogirani su smatrali manjim zlom da stanovnici Ostroga budu istjerani i da to mjesto bude pusto. Naime, gora bi bila situacija da to mjesto ostane utvrđeno i pod vlašću biskupa iz čijih ga ruku ne bi bilo lako oduzeti. Možemo reći da je uzrok prvome ratu bilo zauzeće Ostroga a povod sprječavanje berbe na patrimonijalnim zemljama Splitskih, dok je zapravo pravi uzrok bilo posezanje za Velikim poljem.¹³¹

Prvi knez Mlečanin koji je došao u Trogir bio je Marin Morosini i to 23. svibnja 1322. godine. Promjena vlasti je uvijek označavala i mijenjanje zakona. U Dalmaciji su bili na snazi rimski zakoni sve dok su bili pod jurisdikcijom Carigrada. Kako su gradovi počeli dobivati autonomiju, tako su počeli stvarati i donositi svoje zakone. Jedan od najstarijih trogirskih zakona nalazi se na pergameni Alviža Čipika iz XII. stoljeća.¹³² U njoj je vidljivo da za donošenje zakona nije bio dovoljan samo pristanak naroda, već je bila propisana i opća zakletva. Kasnije je izglasavanje zakona bilo prepušteno u nadležnost Vijeća. Gargan Ankonitanac, splitski potestat, sabrao je sve stare običaje i još neke nove te ih je zapisao u knjigu koja je bila nazvana kapitular. Trogirani su nastavili prepisivati kapitular, o čemu postoje dva svjedočanstva sačuvana u ulomcima zapisnika vijeća Trogira. Jedan je datiran 22. prosinca 1291. godine i u njemu se daje ovlaštenje potestatu i još nekim ljudima da saberu sve stare

---

¹²⁹ Misli na predio Slatine s granicom od Sv. Križa. To je dio Čiova koji je položajem najbliži Splitu te i danas također spada pod splitsku jurisdikciju (Arsen Duplanić, „Razgraničenje između Splita i Trogira na Čiovu u 15. stoljeću." U: *Starohrvatska prosvjeta*, III(21), 1991, 290.)

¹³⁰ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I., 196.

¹³¹ ISTO, 198..

¹³² ISTO, 448.

propise te nadodaju i odrede nove. Drugo svjedočanstvo je datirano 13. rujna 1303. godine i u njemu se plaća bilježniku Siroktu za prijepis kapitulara. Ova dva dokumenta su najstarije svjedočanstvo o prepisivanju trogirskih zakona.¹³³ Najvjerojatnije, nakon drugog Siroktina prijepisa kapitulara, on se počinje nazivati statutom a ne kapitularom. U zapisnicima vijeća 1308. godine spominje se riječ statut. Godine 1322. provedena je reforma i kapitular koji se sastojao od šest knjiga biva preinačen i sveden na tri knjige.¹³⁴ U tim knjigama neki su zapisi postali nejasni zbog prevelikih kraćenja koja su rađena u burnoj prvoj godini vladavine kneza Marina Morosinija. Kada je nastupilo mirnije razdoblje dodale su nadopune koje su se zvale reformacijama. Statuti su pisani latinskim jezikom u kojem su se nalazile neke iskrivljene riječi. U Dalmaciji se u to vrijeme koristio latinski jezik u ispravama i u privatnim pismima, dok je u upotrebi bio i narodni (vulgarni) latinski jezik.¹³⁵ Dokaz vulgarnog latinskog su razne riječi koje se u dokumentima koriste čas iz jednog pa čas iz drugog jezika. Također neke riječi su ušle u trogirski statut, ali i ostale statute dalmatinskih gradova. Tijekom XVI. stoljeća narodni latinski jezik se počeo izgovarati na slavenski način više nego prije. Pojedinci koji su samo znali slavenski jezik učili bi vulgarni latinski i za njih bi se govorilo da „zatežu na slavenski način”. To je bio znak da je slavenski, to jest hrvatski, jezik napredovao i da se koristio u gradu.¹³⁶ Uostalom, u Dalmaciji se i slavenski jezik nazivao narodnim jezikom (*lingua sclava*). Duždeva pisma je čitao kancelar pa je onda iza njega općinski glasnik ponavljao svaku rečenicu na latinskom jeziku. Također, glasnik je morao ponoviti osnovni sadržaj pisma na slavenskom jeziku. On je to činio odmah pri primitku pisma te u nedjelju nakon mise i izlaska ljudi iz katedrale da što više ljudi čuje proglas. Iz ovoga vidimo da je slavenski jezik bio u općenitoj upotrebi i da se koristio više u narodu nego vulgarni latinski jezik. Ovaj slavenski narodni jezik se počeo upotrebljavati kad su Slaveni počeli zauzimati okolna područja. Što se više širilo gradsko područje darivanjem od strane duždeva i hrvatskih i ugarskih kraljeva, to je prodor Slavena u gradove bio veći. Oni su obitavali na poljoprivrednom području i obrađivali ga te su donoseći dohotke sve više zalazili u grad. Sve više njih se trajno doseljavalo u grad i na otoke te su skupa sa sobom donosili slavenski jezik. Nakon određenog vremena taj jezik je postao primaran, dok se korištenje vulgarnog latinskog smanjivalo, a stari latinski se koristio samo u ispravama.¹³⁷ U kancelarijskim registrima se može dobro uočiti miješanje ova dva oblika

---

¹³³ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 449.

¹³⁴ Ferdo Čulinović. „Trogirski statut i rad Ivana Lučića na njemu.” *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 6, (1969), 12.

¹³⁵ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 457.

¹³⁶ ISTO, 466.

¹³⁷ ISTO, 470.

latinskog jezika. Oni se s vremenom sve više razlikuju te se sve više razlikuje izgovor vulgarnog latinskog od starog latinskog. Također je vrijedno pripomenuti da su od 1500. godine svi spisi pisani na vulgarnom latinskom jeziku.

Što se tiče samog uređenja komune, ona je bila podijeljena na dva sloja građana: plemićki i pučki.¹³⁸ To potvrđuje isprava iz 1064 godine o osnutku samostana sv. Dujma u kojoj stoji: *affirmatum... nec non nobilium et ignobilium Tragurini castri* (potvrđeno od plemića i neplemića trogirskog kastruma). Čitav se narod sastajao prigodom izbora biskupa i kneza i donošenja zakona, što potvrđuje *Život sv. Ivana* i privilegij Kolomana iz 1108. godine. Ovakvo opće sastajanje naroda kasnije se ograničilo samo na vijeće koje je nazvano Opće ili Veliko vijeće.¹³⁹ Veliko vijeće se sastajalo na trgu, u općinskoj palači, u crkvama, a ponekad i u lođi. Najstariji dokument koji govori o sastanku Velikog vijeća datiran je 15. listopada 1284. godine. U dokumentu je opisan izbor vijećnika na trgu koji su birani s petnaest kuglica (sedam označenih i osam neoznačenih). Također je u dokumentu opisan izbor četrdesetorice vijećnika koji je tada činio samo polovicu vijećnika. Postoji dokaz u zapisniku vijeća iz 1340. godine da se Veliko vijeće sastojalo od najviše 80 vijećnika.¹⁴⁰ Glasovali su kuglicama: ako su bili za onda bi ih ubacivali u bijelu kutiju, a ako su bili protiv onda su ih ubacivali u crvenu kutiju. Broj zastupnika je najvjerojatnije bio određen po četvrtima, to jest 20 vijećnika po četvrti, kako je tada i bio običaj u dalmatinskim komunama. Nakon reforme statuta 1322. godine bilo je odlučeno da samo plemići čiji su očevi i djedovi bili članovi vijeća mogu i sami biti članovi istog vijeća.¹⁴¹ Ipak, teško da se taj zakon poštovao u vrijeme njegova izglasavanja, pošto je trebalo nadopuniti brojku od 80 ljudi. Veliko vijeće predstavljalo je cijelu gradsku zajednicu i ono je donosilo odluke o svemu potrebnome i protiv njihovih odluka nije bilo priziva. Glasalo se na tri različita načina. Prvi i najstariji način: svaki član vijeća svoj je glas potajno rekao bilježniku, odnosno kancelaru i to se zvalo glasanje tajnim ispitivanjem. Nakon promjene načina glasanja, ono se zvalo *de sedendo ad levandum* (sjedajući ili ustajući): vijećnici koji su pristajali uz prijedlog ustali bi se na noge, a oni koji su bili protiv ostali bi sjediti. Treći, već spomenuti, način bio je ubacivanje kuglica u kutije: one su se držale s obje ruke nad dvije odvojene kutije i kuglica se ostavljala u onu kutiju koju je glasač htio. Postojao je i četvrti način koji se koristio u Lučićevo vrijeme, a on se sastojao od dvije spojene kutije i kuglice od krpice

---

¹³⁸ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I., 481.

¹³⁹ ISTO, 481.

¹⁴⁰ ISTO, 483.

¹⁴¹ ISTO, 483.

koja se ubacivala samo jednom rukom.¹⁴² Odluka se prihvaćala prema većini glasova. U nekim težim slučajevima nije se tražila natpolovična većina nego se tražilo dvije trećine, tri četvrtine ili čak četiri petine glasova za odluku. Sve upravne službenike biralo je Veliko vijeće na određeni vremenski period. Među njima najvažnija su bila četiri suca koja su zajedno s knezom ili potestatom i rektorom sudila u građanskim parnicama. Uz njih su se birala i četiri savjetnika koja su na isti način sudila u kriminalnim parnicama. Ta osmorica zajedno s rektorom su tvorila vijeće koje se nazivalo Tajno vijeće.¹⁴³ U hitnim slučajevima običavalo se birati još dvanaest ljudi, a titulom „mudri“ koje je zajedno s Tajnim vijećem sačinjavalo Malo vijeće. Ovome vijeću je Veliko vijeće moglo ustupiti svu vlast, što se izražavalo riječima *possint facere alte et basse* (mogu činiti sve odozgo do dolje). Kada bi grad ostao bez kneza, potestata, vikara ili stranog rektora na njihovu poziciju bi bila izabrana dvojica ili trojica iz vijeća s naslovom konzula i zajednički bi imali vlast kao rektor. Ponekad bi se birala po dva rektora iz mjeseca u mjesec.¹⁴⁴ Tijekom mletačke vlasti, osim reformi statuta, Ostrog je bio ponovno vraćen pod trogirsku jurisdikciju i tako su vraćene stare granice sa Splitsanima. Tijekom građanskih razmirica općina i privatnici su pretrpjeli velike štete i neke zemlje u Bijaćima¹⁴⁵ su se davale u zakup. Tijekom ovog mletačkog perioda vlasti komuna je htjela izravnati sporove sa susjedima i živjeti u miru, koliko je to bilo moguće. Kao posljedica toga rasla je trgovina i Trogirani su robu prevozili morskim putem te su je također prodavali gradovima na sjeveru. Privatnici su se bogatili, a javni prihodi su rasli tako da je nakon pokrivanja troškova bilo moguće napraviti poboljšanja u gradu. U to vrijeme općina je kupila neke kuće blizu trga i na tom mjestu su otvorena gramatička škola, apoteka i skladište soli. Također je kod kopnenih vrata izgrađeno skladište za žito.

Trogir i Split bili su među prvima koji su se vratili pod ugarsku vlast.¹⁴⁶ Te dvije komune dogovorile su se da zbace mletačku vlast pošto su trpjeli velike štete od ugarskih napada i smatrali su da je im je bolje pod njihovom upravom. Plan je bio da se odredi točno sat kad će se u tim gradovima zarobiti knez i mletačka posada. Dana 8. srpnja 1357. godine svi plemići i većina pučana grada Splita se kriomice naoružala i skupila u crkvi sv. Dujma. Tako okupljena masa upadala je u kuće i druga mjesta gdje su se nalazili mletački plemići, sve zatečene su

---

¹⁴² *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I., 485.

¹⁴³ Ivan Strohal, *Statut i reformacije grada Trogira*. (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1915.), 12.

¹⁴⁴ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I., 485.

¹⁴⁵ Bijaći su se tada zvali na slavenskom jeziku Podmorje a u latinskim spisima *Podemorio*.

¹⁴⁶ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru* I., 568.

zarobili i sproveli do tamnice. Zatim su plemići otišli do općinske palače tražeći od potestata ključeve grada govoreći: „Hoćemo da damo grad pod vlast ugarskog kralja!“. Potesat je uvidio da je bespomoćan bez svoje zarobljene posade te baci mač i preda ključeve. U Trogiru je knez ostao zaključan izvan gradskih zidina nakon što je otišao na misu i građani ga više nisu puštali unutra. Nakon što je otišao u Split, ne znajući što se tamo već dogodilo, također biva zarobljen. Životi obaju knezova su pošteđeni i oni su, sa svojim obiteljima, poslani u Veneciju. Ovaj nedostatak odmazde je sigurno bila odluka svećenstva koje je uvijek sudjelovalo u ovakvim situacijama. Naposljetku je u oba grada podignuta zastava s oznakama Ludovika i Ugarske.¹⁴⁷ Razlozi ove promjene vlasti bili su zasigurno neprestani napadi Ugara koji su radili smetnje pri obavljanju radova i ubiranju plodova. No, Matteo Villani (1283. – 1363.), autor *Kronike Firence*, smatra da postoje drugi razlozi promjene vlasti. Po njemu, Mlečani su 1356. godine ponudili kralju da će maknuti posadu iz Zadra, ali pod uvjetom da zadrže svoju nekadašnju slobodu. Također su ponudili da će vratiti još neke gradove dok će druge zadržati uz plaćanje poreza i ratnu odštetu. Ta ponuda bila je ponuđena jer je kralj u to vrijeme opsjedao obližnji Treviso i Republika je bila u strahu. Kralj je odbio ponudu te je tražio da mu se prepuste svi gradovi. Jedni od tih gradova koje su Mlečani htjeli predati ugarskom kralju bili su Trogir i Split. Kada su to čuli građani, oni su odlučili sami se podvrgnuti ugarskom gospodstvu, ne želeći biti predmet trgovine između kraljevstva i Mletačke republike.¹⁴⁸ Problem u ovom tumačenju jest u tome da nema razloga zašto bi samo Trogir i Split bili istaknuti i imali drugačiji status od ostalih gradova na obali. Postoji još jedan razlog zašto je moglo doći do promjene vlasti. Mletački kroničari spominju da je začetnik pobune bio Josip Stjepana Cege. Njemu je bilo dodijeljeno zemljište Radošić, koje je u to vrijeme bilo dolina smještena iznad kaštelanskih brda. Kako je pozicija Radošića bila u blizini Klisa, nedaleko od Cetine, ta dolina je bila izloženija napadima od ostalih. Josipu je bila izdana pismena dozvola odmazde i on je u ratu gubio mnoge prihode koji nisu dolazili od tog zemljišta. Nakon gubitka prihoda on je također počeo gubiti svoj status u gradu. Zato je Josip počeo nagovarati svoje sugrađane da se pridruže splitskoj buni. Moguće je da nisu svi Trogirani bili toliko odlučni pobuniti se. U Trogiru je bila smještena manja mletačka posada nego u Splitu jer je grad okružen morem i nije zahtijevao toliko vojnika. Ipak, Trogirani se nisu usudili napasti posadu nego su čekali pozitivan ishod u Splitu te su nakon splitske pobune na prevaru izbacili kneza i njegove zapovjednike. Nakon toga Josip i njegovi seljaci iz Radošića lako su zarobili stražu na sjevernim vratima dok su se

---

¹⁴⁷ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 569.

¹⁴⁸ *ISTO*, 572.

ostali vojnici, konfuzni i bez zapovjednika, razbježali po gradu.¹⁴⁹ Iste godine opet su se dogodili nemiri u komuni i došlo je do velike pobune pučana u Trogiru 5. prosinca 1357. godine.¹⁵⁰ Trogirski puk se podigao protiv plemića i ustanici su opljačkali četrnaest trogirskih plemićkih kuća. Trogirski plemići su svi pobjegli u Split dok su trogirski pučani preuzeli vlast nad gradom. Nakon toga kralj predaje cijeli slučaj banu Nikoli Seču i Ivanu, banu Dalmacije i Hrvatske. Oni su dalje naredili rektorima i mudrima da provedu istragu. U cijelom tom metežu ozlijeđen je i hvarski biskup koji je više puta udaren od strane stanovitog Stjepana i to po naređenju trogirskog arhiđakona. Taj isti arhiđakon je, nakon izvještaja, proglašen za glavnog krivca i pokretača pobune. Rektori su zatražili da se svi njegovi posjedi i patrimonijalna dobra daju na prodaju i da se dobiveni novac iskoristi za odštetu. Također je osuđen na doživotan zatvor „da bi oplakao svoje grijeh“. Također su kažnjeni i globljeni ostali nosioci pobune uz arhiđakona. Neki su protjerani iz grada, a Stjepanu koji je udario hvarskog biskupa su odsječene obje ruke. Sam uzrok pobune nije poznat, ali takve građanske razmirice nisu bile neuobičajene u to doba. Jedan od razloga mogao bi biti animozitet između hvarskog biskupa koji je bio podrijetlom iz Trogira i arhiđakona.

Rat je buknuo između Mlečana na jednoj strani te Ugara i Đenovljana na drugoj strani u XIV. stoljeću. Trogir je, sa svojom lukom, imao značajnu ulogu u tom sukobu. Nakon razmatranja u koju se luku povući dok čekaju opremanje galija, Đenovljani izabiru trogirsku. Zadarska luka nije im pogodovala, jer se iz nje nije moglo isploviti po svakom vjetru, a još bi bilo teže vratiti se a da ih ne sustigne jača mletačka mornarica. Trogirska luka bila je pogodnija jer je imala ulaz i izlaz, a zbog blizine rta Hilisa¹⁵¹ grad je bio prikladan za napad na mletačku mornaricu.¹⁵² Izbor Trogira je bio protiv kraljeve odluke, mišljenja saveznika i očekivanja Mlečana. Naime, trogirski luka je imala i svojih nedostataka. Luka je bila u lošem stanju i protivnički brodovi su mogli lagano ući s obje strane. Ujedno, brodovi koji bi se tamo našli bili bi lako zarobljeni ili spaljeni. No, nakon dolaska u grad Đenovljani ga utvrđuju, posebice ulaze i izlaze iz luke, uz konstantan strah od napada Republike. Tri zarobljene mletačke galije su potopljene i tako je zatvoren zapadni ulaz.. Dodatno su ga još zatvorili balvanima, jarbolima i

---

¹⁴⁹ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 581

¹⁵⁰ Prema presudi biskupa Bartolomeja pobuna se dogodila uoči blagdana sv. Nikole 1357. godine (5. prosinca) a prema *Summa historiarum tabula a Cutheis: De gestis civium Spalatinorum* pobuna se dogodila 28. veljače 1360. godine. Datiranje biskupa Bartolomeja uzimamo kao točan datum pobune.; Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 605.

¹⁵¹ Rt ili poluotok Hilis je zapravo Diomedov rt a danas se zove rt Planka i nalazi se dva kilometara jugoistočno od Rogoznice

¹⁵² *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 677

gredama. Na istočnom ulazu su pobacali kamenje da bi spriječili izravno pristajanje uz most ili na nasipe koje vode na otok. Lučić svjedoči da su se, u njegovo vrijeme, još uvijek vidjeli ostaci utvrđenja s obje strane luke. Grad je dodatno bio utvrđen rušenjem praznih kamenih kuća i zidova od vrtova. Nakon što su Mlečani saznali za sve ove radove krenu prema Trogiru. Tu se, još jednom, dobra pozicija Trogira pokazala kao prednost. Naime, kad se plovi sa zapada prema Trogiru, brodovlje je jako uočljivo sa okolnih brda, i to čim se izađe iz šibenskog arhipelaga prema otvorenom moru. Straže su strateški bile postavljene po vrhovima brda i one bi upozorile građane na prvi znak opasnosti. Brodovi Genove nalazili su se negdje između Visa i Hvara te su se susreli sa mletačkom mornaricom kod otoka Čiova 16. studenog 1378. godine.¹⁵³ Mlečani, pod vodstvom admirala Vettor Pisanija, su se usidrili kod rta Svetog Ciprijana,¹⁵⁴ dok su Đenovljani bili u trogirskoj luci. Pozvano je bilo i okolno stanovništvo da pomogne braniti grad te su se razdijelili po utvrđenjima sa strijelama i praćkama. Đenovljani su se uspješno obranili i pobijedili u bitci dok se Pisani povlači u prazne luke na obližnje otoke. Nakon velikog stradavanja posade zbog zime Mlečani dižu sidro i odlaze s mornaricom u Pulu.¹⁵⁵ Đenovljani su ostali u gradu, gdje su popravljali utvrđenja i noću bi boravili u kućama građana. No, to se pokazalo kao nedovoljno i dodijeljeni su im samostani redovnica za boravak. Pisaniju je naređeno da ponovno pokuša zauzeti Trogir u veljači sljedeće godine. Ali nakon što je vidio da je broj utvrđenja porastao i da je došlo pojačanje u ljudstvu admiral nije ni pokušao napasti grad. Nakon odluke da prati brodove koji su dolazili i odlazili iz Pule, naposljetku se vratio u Veneciju radi oporavka vojske koja se bila smanjila radi bolesti i smrti. Nakon osvajanja Chioggie 1380. godine,¹⁵⁶ mletačka mornarica je bila prisiljena obavezno pratiti brodove iz Pule koji su nosili hranu. Od šest dalmatinskih galija koje su sudjelovale u osvajanju Chioggie bila je i jedna trogirski sa soprakomitom i gradskim rektorom Kažotom Kažotićem. Mir između zaraćenih strana je sklopljen u Torinu 8. kolovoza 1381. godine.¹⁵⁷

Trogir se vratio pod okrilje Ugarske i Sigismunda 1409. godine. Poslanici su otišli u Budim i ishodili potvrdu privilegija i izjavu da se u Trogiru ne smije ubirati nikakav dodatan porez osim uobičajenog. Strah od Republike bio je prisutan kod Trogirana, pogotovo jer su zidine burga bile slabe i nedovršene. Za ubrzanje utvrđivanja kralj je ustupio komuni prihode

---

¹⁵³ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 683.

¹⁵⁴ Današnji rt Čubrijan na kojem se nalazi trogirsko brodogradilište.

¹⁵⁵ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 685.

¹⁵⁶ ISTO, 686.

¹⁵⁷ ISTO, 705.

solne komore i tridesetine.¹⁵⁸ Ovo razdoblje je proteklo poprilično mirno, osim povremenih gusarenja Omišana, protiv kojih su se bili udružili Trogir i Split. Također je poznato da je početkom XV. stoljeća harala kuga i trogirsko vijeće je izdalo naredbu 1420. godine da nitko ne smije biti primljen iz gradova zaraženih kugom.¹⁵⁹ Posebno se ta odredba odnosila na Split, koji je tada, očigledno, imao velikih problema sa crnom smrću. Zadar i Šibenik su se tada nalazili u vlasti Mlečana i kralj je htio sagraditi u Trogiru arsenal za čuvanje galija. Očigledno je Sigismund smatrao da je to bilo potrebno - ako želi sačuvati otoke i primorske krajeve od mletačke opasnosti. Položaj Trogira je još jednom bio ključan faktor u ovoj odluci i arsenal bi lako mogao pružati pomoć otocima. Arsenal se trebao graditi između Gospe od Konačvina¹⁶⁰ i grada. Prema početnim radovima arsenal je trebao biti poprilično velik, ali izgradnja se nije nastavila zbog nedostataka novca. Veliko kamenje koje se koristilo za gradnju arsenala podignuto je i postavljeno u temelje čiovskog mosta 1638. godine. U Veneciji je, 1419. godine, Petar Loredano izabran za generalnog kapetana.¹⁶¹ Njemu je odmah bilo naređeno da krene za Trogir i osvoji ga pošto su Trogirani bili zarobili neke mletačke čete. U veljači sljedeće godine u gradu je izdana naredba da nitko nje smije ući u luku poslije zvona večernje zdravomarije i otići prije jutarnje zdravomarije. Također jedan kapetan je morao spavati u kuli iznad otočkog mosta, a drugi u kuli u Novom gradu. Prihodi solane sv. Barbare doznačili su se za daljnje utvrđenje grada. Poslan je izaslanik da traži pomoć od kralja dok su se Kotorani i Korčulani predali već na prvi pogled mletačkih galija. Loredano i njegove čete stigle su u svibnju blizu trogirskog arhipelaga. Dokaz tome je i proglas stavljen na javna i uobičajena mjesta u Trogiru 17. svibnja 1420. godine: „Nijedna osoba, ma kakvog položaja ili staleža bila, bilo da je stanovnik Trogira ili njegovog distrikta, da se odsada unaprijed nije usudila i drznula razgovarati s nekom osobom o mletačkoj vojsci pod prijetnjom gubitka jednog uha.”¹⁶² Mletački kroničari su također dosta pisali o ponovnom osvajanju Trogira. Jedan kroničar piše da građani Trogira više nisu mogli podnijeti patnje i ubijanja što su uzrokovale bombe i strijele te su uputili molbu za milost Petru Loredanu. Katedrala i zvonik su također bili jako oštećeni. Kapetan te molbe usliši i 22. lipnja 1420. godine¹⁶³ mletačke posade ulaze u grad i podižu zastavu sv. Marka na trgu i svim kulama. Kad su Splitski vidjeli da je Trogir osvojen,

---

¹⁵⁸ Vanja Kovačić. „Trogirske fortifikacije u 15. stoljeću.” *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 37(1), (1998), 111

¹⁵⁹ Ivan Lučić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, Preveo i uredio Jakov Stipišić. (Split: Čakavski sabor, 1979), 909.

¹⁶⁰ Crkva sa grobljem se nalazi u Segetu Donjem, odmah uz more.

¹⁶¹ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, 908.

¹⁶² ISTO, 910.

¹⁶³ ISTO, 913-914.

oni su se odmah sami predali Loredanu 28. lipnja iste godine. Nema nikakvih podataka da su pri ulasku Mlečana u Trogir uslijedili bilo kakvi neredi. Posada je bila raspodijeljena po strateškim mjestima u gradu te su obavljene razne svečanosti i zakletva vjernosti. Gospodar Trogira Mikacije Nikola Vitturi pobjegao je u Ugarsku te je izdan proglas da se kazne svi koji skrivaju ljude koji su pobjegli iz grada pred Mlečanima ili su povezani sa Vitturijem. Također su bili prognani iz grada svi neprijatelji Republike i Loredano se pobrinuo da nemaju utočišta u gradovima blizu Trogira.¹⁶⁴ Novi knez Šimun Detrico još je postrožio Loredanove naredbe i zabranio je izlazak iz grada bez njegove dozvole i nošenje oružja.¹⁶⁵ Osim toga život u gradu se odvijao normalno i svatko je živio u skladu sa svojim statusom. Nakon toga u Veneciju su poslani izaslanici da traže potvrdu zakona i običaja grada. Trogirsko vijeće moralo je birati kneza iz mletačkog Velikog vijeća. On bi sam trebao imati ovlasti u kriminalnim sporovima, dok bi u građanskim imao ovlasti skupa sa sucima. Također se zahtijevalo da se ne podiže utvrda ili kaštel u gradu i kao razlog se navelo oštećenje grada koje bi nastalo građenjem te utvrde. No, prije nego je otputovao iz Trogira Loredano je ispitivao položaj gdje da se sagradi kaštel. Nakon konzultacija s Venecijom određeno je da se „...podigne u trogirskom burgu tamo gdje se nalazi velika kula pokraj spomenutih veriga luke...” Prvi radovi su naređeni nekom Šimunu koji je započeo sa popravkom utvrde kod vrata i mosta koji vodi na kopno i to novcem trogirске komore. Nakon toga, 8. rujna 1420. godine, sklopljen je ugovor s glavnim mešтром Marinom Radojevim koji je pripremio kamenje i postavio ga u temelje budućeg kaštela.¹⁶⁶

---

¹⁶⁴ Listine, VIII., 94.

¹⁶⁵ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, 943.

¹⁶⁶ ISTO, 947.

6. Analiza narativnih izvora

Nakon što smo prošli glavne narativne izvore koji su bitni za trogirsku povijest prva stvar koju možemo primijetiti jest da su svi autori većinom opisivali iste događaje. Iz toga razloga pojedini događaju se ponavljaju u ovom radu kako bismo mogli analizirati i usporediti različita svjedočanstva. Ti događaji koji su obilježili povijest komune odnose se na interaktivnosti Trogira s drugim gradovima (Split, Šibenik, Omiš itd.), pustošenje grada u XII. stoljeću, bježanje Bele IV. pred tatarskom vojskom te mijenjanje vlasti u komuni između Ugarske i Mletačke Republike. Izvor za trogirsku povijest na koji se kroničari često pozivaju jest *Život sv. Ivana Trogirskog*. Sv. Ivan igra značajnu ulogu jer je ugarski kralj Koloman htio ponajprije pridobiti dalmatinsku Crkvu pri osvajanju dalmatinskih gradova. Premda je trogirski biskupija osnovana ranije on se vodi kao prvi imenom poznati trogirski biskup.¹⁶⁷ Trogirski biskup prvi put se spominje 998. godine za vrijeme vojne dužda Petra II. Orseola.¹⁶⁸ Nepoznati biskup, u toj zgodi, je primio u gradu dužda i detroniziranog hrvatskog vladara Svetoslava Suronju. Nada Klaić smatrala je da je trogirski biskupija postojala i prije toga događaja i to za vrijeme održavanja splitskih sabora te da je prvi biskup bio Licinije.¹⁶⁹ Članovi sabora su ga poslali da u Trogiru osnuje biskupiju koja nije postojala u antici. Svi izvori opisuju ga kao poniznog i skromnog biskupa koji je živio asketskim načinom života. Ivan je najvjerojatnije bio pripadnik kamaldolijanskog reda prije dolaska u Dalmaciju, što dokazuje i njegovo samobičevanje za pokoru. Oba dijela životopisa vjerno prenose život i smrt sveca te pritom daju važne informacije o stanju u Dalmaciji u to vrijeme. Djelo nije dovoljno iskorišteno u hrvatskoj historiografiji kao povijesni izvor najvjerojatnije zbog nevjerice dijela povjesničara prema vjerodostojnosti narativnih izvora. Ovaj izvor također svjedoči o dolasku Arpadovića na vlast u dalmatinskim gradovima, iako se razlikuje po redoslijedu ulaska u gradove koji je opisan u Tominom djelu.¹⁷⁰ Trogirska diploma iz 1107. godine potvrđuje da je istinit dio o povlasticama koje Koloman daje Trogiru. Uz *Život sv. Gaudencija Osorskoga i Čudo moći sv. Kristofora na Rabu*, *Život sv. Ivana Trogirskog* je zasigurno najvažniji hagiografski tj. pripovjedni izvor za istraživanje hrvatske i trogirске povijesti u srednjem vijeku.

---

¹⁶⁷ Jadranka Neralić. „Biskup Ivan Trogirski (1064. - 1111.) osnivač benediktinskoga samostana sv. Nikole". *Benediktinski samostan sv. Nikole u Trogiru: duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei*. Zbornik radova prigodom 950. obljetnice utemeljenja (Trogir: Benediktinski samostan sv. Nikole, 2014), 94.

¹⁶⁸ *Povijest grada Trogira*, 22.

¹⁶⁹ ISTO, 24.

¹⁷⁰ Mirjana Matijević-Sokol. *Toma Arhiđakon i njegovo djelo : rano doba hrvatske povijesti*. (Jastrebarsko : Naklada Slap, 2002), 276.

Jedno od najvećih dostignuća biskupa Ivana jest osnivanje samostana sv. Nikole, najstarijeg ženskog benediktinskog samostana s kontinuitetom u Hrvatskoj. Isprava o osnivanju samostana otkriva da je Trogir, 1064. godine, priznavao vlast bizantskog cara Konstantina Duke (1059. - 1067.).¹⁷¹ Međutim u ovom razdoblju već je stupilo dvovlašće jer komunu tada vode biskup Ivan i prior Dabrana. Crkvena i svjetovna vlast će uvijek biti u borbi za prevlast u gradu. Na glavnom trgu većinom su građene crkve koje se počinju rušiti kada svjetovna vlast počinje prevladavati nad crkvenom. Također se u toj ispravi može vidjeti da su pregovori za otvorenje samostana dugo trajali i to s privatnim vlasnicima crkve sv. Dujma. Dogovor je bio sklopljen uz par uvjeta od kojih je jedan bio uključenost starog vlasnika u samostanske poslove kao zastupnika. Osnivanje javnog samostana bio je još jedan reformacijski potez sv. Ivana protiv privatnih crkvenih institucija, koje su ostavština starog sistema.¹⁷² Isprava je dokaz da su gregorijanske reforme zahvatile Trogir prije Zadra i Splita, gdje su samostani osnovani kasnije. Očigledno je da u XI. stoljeću malena komuna nije zaostajala za ostalim većim komunama u Dalmaciji. Biskup Ivan je najzaslužniji za provođenje crkvene reforme u Trogiru i da nije njegova djelovanja druge komune bi zasigurno bile ispred Trogira po tom pitanju. *Životopis*, kako mu i ime govori, više se bavi njegovim životom i u njemu nema puno direktnih informacija o Ivanovim reformističkim tendencijama. Najznačajnija reformistička ličnost tog razdoblja, uz sv. Ivana, bio je nadbiskup Lovro.¹⁷³ Teško je reći zašto je osnovan ženski, a ne muški samostan, ali moguće da je Eufemija kao prva predstojnica i članica trogirskog plemstva bila čimbenik tome. Nakon osnutka samostan je dobio zemljišta i slobodan pristup luci da bi se što više postigla samoodrživost institucije. Redovnice su dobile jedan dio obale i nisu plaćale lučku pristojbu dok su ubirale prihode od pristiglih brodova. Zasigurno je i zemljište u njihovu vlasništvu imalo posebno uređen status.

Što ste tiče dijelova o čudima sv. Ivana, teško je u njima tražiti bilo kakvu historiografsku osnovu te ćemo njih pripisati mistici religije. Nadalje, njegova uloga u Kolomanovu osvajanju Zadra je nepobitna. Ako priču o ratnoj spravi ostavimo po strani, Ivan je zasigurno na neki način djelovao na Kolomana te ga nagovorio da mirno uđe u Zadar. U ovakvim sukobima kršćanstvo je igralo veliku ulogu. Kao što vidimo biskup je pozvan da intervenira te je bitna stavka bila ugarsko prihvatanje kršćanstva. Poznati su slučajevi kad su se građani dobrovoljno predali Ugrima nakon što su saznali za njihovo prihvatanje kršćanstva.

---

¹⁷¹ *Biskup Ivan Trogirski*, 97.

¹⁷² *Povijest grada Trogira*, 38.

¹⁷³ *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, 141.

Biskup Ivan naposljetku dolazi i do Trogira u pratnji Kolomana s kojim ulazi u grad bez borbe. Koloman pri svojem dolasku daje povlastice koje će kasnije potvrđivati i ostali ugarski vladari i one imaju naziv „povlastice tzv. trogirskog tipa”. U historiografiji postoje podijeljena mišljenja o autentičnosti ovih isprava. Neki smatraju da su u potpunosti ispravne, ali pomnija analiza otkriva da je sadržaj, u određenom stupnju, ipak prerađen.¹⁷⁴ Nakon povlastica iz 1105. godine, sačuvane su još isprave Stjepana II. iz 1124. godine, Gejze II. iz 1142. godine i Bele IV. iz 1242. godine. Nakon dolaska Ugarske na vlast komuna bi svaki puta poslala izaslanike da se potvrde te privilegije, uz iznimku nakon pustošenja grada u XII. stoljeću. Jedan od najbitnijih stavaka tih isprava zasigurno je potvrda granica teritorija komune. Nadalje, potvrđuje se mir i zaštita od vanjskih neprijatelja, najprije s morske strane (mletačka mornarica). Ta odredba je bila dvosmislena pošto je Koloman svoje vojne snage smjestio u gradske utvrde kako bi ih podčinio čvrstom nadzoru. Postavljanjem strane vojske u grad on je zapravo prekršio vlastitu riječ.¹⁷⁵ Nadalje, kralj je komunu oslobodio plaćanja tributa. Riječ je o porezu „tributa mira” (*tributum pacis*) koji plaćaju dalmatinske komune hrvatskom vladaru još od Zdeslava.¹⁷⁶ Također su se ostali porezi uređivali, uz lučku i mitničku pristojbu. Bela IV. je odredio da se desetina odvaja za biskupa, dvije trećine pristojbi idu kralju a trećina ostaje gradu. Povlastica se odnosila samo na građane (*cives*) i nije se odnosila na gradske stanovnike (*habitatores*). Također su trogirski trgovci bili oslobođeni plaćanja pristojbi kralju. Građanima je ostavljen slobodan izbor biskupa i kneza. Iako pitanje slobodnog izbora biskupa nije upitno, teško da je ugarski vladar olako dao slobodan izbor kneza i to pridonosi sumnji u autentičnost isprave. Moguće da je to kasnije dodano privilegiju pa su tu stavku građani rado isticali. Koloman se nije dirao u stare običaje i zakone i oni su ostali kakvi su bili i prije njegova dolaska. Nakon odlaska Kolomana u Trogiru nije ostavljena ugarska posada, dok u Splitu i Zadru jest. Moguće da je i kod te odluke posredovao biskup Ivan. Zapisano je također da se mogu slobodno seliti iz grada svi protivnici Kolomana dok je Bela IV. još proširio taj zakon i dao svim stanovnicima da se mogu iseliti ako to žele.¹⁷⁷

Velika je enigma trogirске povijesti pustošenje grada u XII. stoljeću. Neosporno je da se ono dogodilo, ali pitanje se postavlja tko je napao grad – Saraceni ili Mlečani? Saracenska prisutnost na Jadranu je sporadična nakon IX. stoljeća ali nije iščezla u potpunosti. Postoji mogućnost da su oni bili napadači, a ne Mlečani koji na proputovanju usputno pljačkaju grad.

---

¹⁷⁴ *Povijest grada Trogira*, 53.

¹⁷⁵ *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 63.

¹⁷⁶ *Povijest grada Trogira*, 57.

¹⁷⁷ *ISTO*, 59.

Također se moramo zapitati jesu li Mlečani imali dovoljno vremena za opsadu i pljačku grada i je li im se isplatilo gubiti vojnike? Moguće je da legenda govori dvaput o istom događaju. Prema kronici Andree Dandola grad su u XII. stoljeću razorili Saraceni, a 1125. godine i Mlečani (koji su tada razorili Biograd i napali Zadar.)¹⁷⁸ Lučić, analizirajući podatke iz *Životopisa*, piše da je Treguan zapisao vijest o saracenskoj i mletačkoj navali i da nije riječ o nikakvoj zabuni. Saraceni su iz sjeverne Afrike ili Španjolske lako mogli doploviti do Trogira i razoriti nezaštićeni grad. Lučić se poziva na Sabelika i smatra da se pustošenje dogodilo u vrijeme rata Republike protiv Manuela I. Komnena. Treguan, koji nije imao nikakve podatke od saracenskom pustošenju grada, datirao je to pustošenje kasnije i pripisuje ga duždu Vitalu. Znači vjerojatnija je opcija da su Saraceni opljačkali Trogir 1123. godine, dok su Mlečani to napravili 1171. godine. No, nije nemoguće da mletačka mornarica napadne grad ugarskog kralja na povratku iz Svete zemlje. Toma Arhiđakon opisujući granice biskupija na hrvatskom području spominje mletačko razaranje Biograda pa je moguće da je i Trogir bio nastradao od njihove ruke. Ipak, bez barem još jednog pouzdanog izvora gdje se spominje taj događaj teško ćemo izvući nedvosmisleni zaključak. Nakon, vjerojatno, mletačke devastacije grada Trogirani su se sklonili u Split gdje su skupa s Splitsanima dobili potvrdu Kolomanove povlastice.¹⁷⁹ Tijekom mletačke pljačke otkinuta je ruka sv. Ivana zbog skupocjenog biskupskog prstena.¹⁸⁰ U legendi je zapisano da se ta ruka sama vratila u Trogir „praćena velikom svjetlošću”.¹⁸¹ No, relikvija je nevjerojatnije vraćena diplomatskim putem iz Venecije. U poglavlju o obnovi grada Lučić nije smatrao Treguanove zapise vjerodostojnima jer je kronologija bila nepažljivo napravljena. Sporno je kada su Trogirani ponovno ostvarili kontakt s ugarskim dvorom i kada su obnovljene zidine. Lučić misli da sve do Gejze II. nije došlo do ponovne veze s ugarskim dvorom jer su građani bili siromašni i ravnodušni u to doba. Stanje se popravilo tijekom Gejzine vladavine, ali teško da je grad već mogao biti obnovljen. U vrijeme biskupa Dese Makarelijeva (1151. - 1180.), kada su građani potražili Ivanov grob, gradski bedemi još uvijek nisu bili obnovljeni.¹⁸² Očigledno da Lučić Treguana nije smatrao najpouzdanijim izvorom iako je on mogao pričati sa suvremenicima krajem XII. i početkom idućeg stoljeća (samo nekoliko desetljeća nakon tih događaja.) Ipak, pošto je Treguan živio tako blizu spomenutog događaja

---

¹⁷⁸ Irena Benyovsky Latin. *Srednjovjekovni Trogir – prostor i društvo*. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009.), 17.

¹⁷⁹ *Povijest grada Trogira I.*, 63.

¹⁸⁰ Krešimir Kužić. *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV. - XVII. st.: opora, vinorodna, kršćanska*. (Split: Književni krug, 2013), 86.

¹⁸¹ Na današnjem grbu Trogira nalazi se zvijezda repatica koja simbolizira vraćanje ruke praćene velikom svjetlošću

¹⁸² *Povijest grada Trogira I.*, 64.

njegovo svjedočenje možemo uzeti kao najtočnije. Farlati je također smatrao da je Treguanovo svjedočanstvo ispravno.¹⁸³ Nije poznato koliko je grad zaista bio razrušen u XII. stoljeću i intenzivnija obnova grada i zidina se događala tijekom XIII. stoljeća. No, zasigurno je napad bio snažan pa je ostavio grad u velikim problemima te se dio stanovnika morao preseliti u Split. Postoji mala sumnja je li uopće došlo do napuštanja grada nakon pustošenja, pošto nema spomena o tome u Tominu dijelu. No, u to vrijeme Toma malo piše i o Splitu pa je moguće da nije zabilježio taj događaj.¹⁸⁴ U XII. stoljeću u gradskoj jezgri Trogira je živjelo oko 1500 ljudi i Pasike (Varoš, Prigrade) su bile većinom nenaseljene.¹⁸⁵ Broj stanovnika ovisio je o brojnim faktorima: geoprivredi, stupnju društvene razvijenosti, urbanoj površini zajednice, poremećajima (epidemija, glad, ratovi) te migracijama.¹⁸⁶ Dalmatinski grad u srednjem vijeku raste najviše priljevom ljudi različitih slojeva iz zaleđa. Glavninu su činili ratari i stočari, ali i pripadnici hrvatskih plemena.¹⁸⁷ Među doseljenicima je također bilo dosta obrtnika i Trogir je već u XII. stoljeću imao dobro razvijenu obrtničku djelatnost. U gradu su u XV. stoljeću postojali: bačvari, ribari, klesari, zlatari, kožari, krojači, mesari, stolari itd. Zemljoradnja je bila glavno zanimanje uređeno kolonatskom strukturom, dok je trgovina bila slabije razvijena (trgovačke ugovore jedva nalazimo u izvorima).¹⁸⁸ Paladije Fusko u svom djelu *Opis obale Ilirika* bilježi da je trogirsko polje bilo zasađeno lozom, maslinama i drugim voćkama. Otok Drvenik¹⁸⁹, koji je bio u vlasništvu Trogirana, bio je pogodan samo za ispašu stoke.¹⁹⁰ To svjedočanstvo se poklapa s Lučićem koji govori da je Drvenik nastanjen tek nakon 1500. godine i to nakon osmanskih napada na Vinišće i okolna mjesta. Stanovnici su, nakon tih napada, potražili sigurnost na otocima pa se tako počeo naseljavati i Drvenik.¹⁹¹

U XXXVIII. poglavlju *Historie Salonitane* Toma Arhidakon opisuje Belin bijeg od tatarskih četa 1242. godine. Pošto se taj događaj zbio za Tomina života (oko 1200. - 1268.) njegovo svjedočanstvo bi trebalo biti autentično. Toma opisuje kraljev bijeg preko Zagreba do

¹⁸³ Daniele Farlati. *Illyricum sacrum*, IV., Venetiis, 1769, 317.

¹⁸⁴ Lujo Margetić, „Iz ranije povijesti Trogira”, *Historijski zbornik*, XLIII.(1.), 1990., 10.

¹⁸⁵ *Srednjovjekovni Trogir*, 18.

¹⁸⁶ *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 170.

¹⁸⁷ Tomislav Raukar. *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*. (Split: Književni krug, 2007.), 36.

¹⁸⁸ Igor Fisković. „Ivan Duknović i njegovo doba.” *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Trogiru o 550. obljetnici rođenja Ivana Duknovića*. (Zagreb : Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 1996), 103.

¹⁸⁹ Misli se na Drvenik Veli, koji skupa sa susjednim otokom Drvenikom Malim i danas spada pod trogirsku jurisdikciju

¹⁹⁰ Paladije Fusko. *Opis obale Ilirika*. (Zagreb: Latina et Graeca, 1990), 99, 113.

¹⁹¹ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, 978.

mora. Vladao je bio odlično primljen u Dalmaciji i ljudi su ga oduševljeno prihvatili i osiguravali sve što mu treba. Nakon kratkog boravka u Splitu Bela se zaputio u Trogir pa se sklonio na mali otočić pokraj Čiova. Moguće da je kralja u Trogir uputio tadašnji knez Trogira, Stjepko Šubić (1239. - 1250.) jer je Trogir bio najsigurnije mjesto pod kraljevom jurisdikcijom. Takvo rješenje pokazalo se ispravnim jer je kralj izbjegao krvoločne tatarske čete koji bili konjanički narod te je morska prepreka bila za njih nesavladiva. Čim su Tatari otišli Bela se vratio u Ugarsku. Toma opisuje Tatare kao krvoločan i bezbožan narod koji ruši sve pred sobom; opis kakav možemo očekivati od jednog arhiđakona. On ih, u svojoj naraciji, prikazuje kao bezdušne ratnike, uljeze i instrumente božje kazne. Njegovo svjedočanstvo o tatarskoj provali pobudilo je veliki interes kod europskih povjesničara što je i razumno jer se radi o velikom događaju važnom ne samo za hrvatsku nego i za europsku povijest.¹⁹² Arhiđakon spominje slučaj da se Kadanov poslanik obratio građanima na slavenskom jeziku. Govorni jezik u Dalmaciji započinje svoju revoluciju u to vrijeme i kao što smo vidjeli Lučić također na to obraća pažnju u svojem dijelu. Naime, već 1235. godine, jedna odluka u Trogiru je bila objavljena dvojezično, na latinskom i hrvatskom jeziku. Hrvatski jezik govorio se unutar gradova te se pritom miješao s romanskim, jer su došljaci, koji su se iz zaleđa spuštali u gradove, znali govoriti samo slavenski/hrvatski jezik.¹⁹³ Godine 1421. knez Luka Tron imao je problema jer nije znao hrvatski jezik te mu se zbog toga pučani nisu mogli obraćati poradi zaštite svojih prava.¹⁹⁴ Latinski jezik je u to vrijeme bio u potpunosti zamro među građanstvom i nisu ga koristili niti trogirski plemići u službenoj komunikaciji. Zasigurno Republika nije mogla dopustiti takvu situaciju i zato je, 1426. godine, donesena odluka da se u Vijeću mora koristiti latinski ili talijanski jezik.¹⁹⁵ Lučić površnije obrađuje tatarsku provalu i više ga zanima na kojem se otoku zapravo skrio Bela IV. Čiovo sigurno nije bilo u pitanju jer bi Tatari s konjima lako prešli na njega preko kanala koji ga dijeli od grada. On sumnja u Kraljevac jer je previše strm i bez luke, dok je susjedna Sv. Eufemija (Fumija) pogodnija veličinom i imala je luku. Mislim da je ipak bitniji bio položaj ta dva otoka u takvim izvanrednim situacijama, a ne veličina ili luka. Kraljevac je udaljeniji od Čiova i Tatari bez brodova nikako ne bi uspjeli doći do kralja. Fumija je poprilično blizu Čiovu i kralj bi se tamo najvjerojatnije osjećao nesigurno na dohvat tatarske ruke. Belina darovnica nije sačuvana u originalu datiranom 18. ožujka 1242. godine nego u prijepisu iz 1325. godine.¹⁹⁶ U privilegiju su zapisane granice Trogira prema

---

¹⁹² Toma Arhiđakon i njegovo djelo, 299.

¹⁹³ Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku, 110.

¹⁹⁴ Ivan Duknović i njegovo doba, 100.

¹⁹⁵ Statut i reformacije grada Trogira, 6.

¹⁹⁶ Povijest grada Trogira, 111.

Splitu, od stupa pod Ostrogom sve do sela Smokvica. To uključuje posjede: samostan sv. Petra u Klobučiću, selo Bijaći, crkvu sv. Vitala s pripadajućim teritorijem, crkvu sv. Jurja, pašnjake u Divuljama, čitav Mazolin s okolicom te trogirsko polje sa svojim ulazom i izlazom. Posjedi trogirske općine su povećani jer se od Andrije II. spominju samo tri posjeda: sv. Petar, Bijaći i sv. Vital. Granica prema Šibeniku je određena s posjedom Drid ili Bosiljina koji Bela daruje trogirskoj crkvi i općini.¹⁹⁷ Ova privilegija je jedna od bitnijih posljedica tatarske provale i ona je bila uzrok trogirsko-splitskih sukoba, posebice pitanje vlasništva nad Ostrogom. Bela je u tom sukobu bio na strani Trogirana i pokazivao je otvoreno neprijateljstvo prema Splićanima. Toma je Belu opisao kao lukava čovjeka koji je iskorištavao nastalu situaciju. On je kralja i osobno upoznao te ga je mogao opisati po vlastitu doživljaju.¹⁹⁸ Hrvatska historiografija nije uvijek kritički prosuđivala Arhiđakonove navode pa su mnogi podaci neusklađeni s nama dostupnim dokumentima. Njemu je arhiv splitske nadbiskupije bio dostupan i on je te dokumente, za njegovo doba, koristio korektno. Diplomatička znanost se razvijala kasnije i mnogi su povijesni izvori izgubljeni te je Tomino djelo jedini izvor za pojedine događaje. To se posebice tiče provincijalnih sabora koji su se održali za vrijeme nadbiskupa Lovre.¹⁹⁹

Nakon odlaska Bele IV. započeo je rat između Trogira i Splita o čemu pišu Lučić i Andreis. Opisujući rat Lučić najviše koristi *Historiu Salonitanu* i u XVI. poglavlju pokušava doznati prave uzroke rata. Splitska komuna je imala relativno mali teritorij koji su njezini stanovnici pokušali proširiti. Na prijelazu iz XII. u XIII. stoljeće, za vrijeme hercega Andrije, započeli su sukobi i to zbog Velikog polja koje je pripalo Trogiru. U vrijeme načelnika Bernarda dolazi do rata kojem povod nije zbog patrimonijalnih zemalja Splićana, kako tvrdi Toma. Naime, Lučić smatra da je do rata došlo zbog miješanja stanovnika obaju komuna tj. preseljenja Trogirana u Split. Nakon određenog vremena Trogirani su postali splitski građani i oni su prodavali svoje zemlje i nekretnine da bi obnovili svoje kuće u Trogiru. Pravo na posjedovanje nekretnina imaju samo građani. To je bio temeljni, ali ne i jedini kriterij civiteta. Kada bi netko bio izgnan iz grada gubio bi, privremeno ili trajno, pravo građanstva i svoje posjede.²⁰⁰ Građani koji su ostali u Trogiru i brinuli se o obnovi grada te „splitske Trogirane“ su smatrali svojim građanima te su donekle ovisili o njima. To je razlog zašto je bilo toliko splitskih patrimonijalnih zemalja na trogirskom području. Toma, uostalom, priča o ratu kao

---

¹⁹⁷ *Povijest grada Trogira*, 112.

¹⁹⁸ *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, 297.

¹⁹⁹ ISTO, 157

²⁰⁰ Mladen Andreis, Irena Benyovsky, Ana Plosnić. „Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću.“ *Povijesni prilozi* 25 (2003), 41.

bratooubilačkom. Nakon nekog vremena u Velikom polju nakupilo se mnogo zemalja s obje strane tako da je taj teritorij postao *de facto* zajednički. Ova Lučićeva teza je malo vjerojatna i Tomin argument da je povod sukoba širenje teritorija se čini vjerojatnijim. Pogotovo jer je Lučić znao da na vlasništvo zemlje nije utjecala nacionalna pripadnost građana ili stanovnika i svatko je mogao stjecati zemlju i imati nad njom jednaka prava. Lučić krivnju za sukob vidi samo u Splitsanima i tu pokazuje dozu pristranosti u ovom pitanju. Čini se da je Belina velikodušnost u davanju zemalja Trogiranima nakon njihove pomoći i to na račun Splitsana ipak faktor u odnosima dviju komuna u to vrijeme. Povod drugog sukoba između Trogira i Splita također je bio vezan uz teritorij. Naime, Trogirani su uzeli zemlje koje su pripadale Splitsanima, a njih je povlasticom bio obećao Bela IV. tijekom njegova boravka u gradu. Te zemlje su legitimno pripadale Splitsanima i nalazile su se unutar granice zahvaćene tom povlasticom. Tada se dogodila i pomorska bitka pred Trogirom 1244. godine.²⁰¹ Ako je vjerovati Tominu svjedočenju bitka se nije trebala dogoditi jer su Splitsani na čelu s načelnikom Bernardom htjeli samo preplašiti Trogirane. Ipak, Trogirani su ih napali i vjerojatno pobijedili u bitci. Oni su imali daleko slabiju vojsku, ali su pobijedili zahvaljujući hrabrosti i dobroj taktici. Trogirani s manjom mornaricom nisu izbjegavali bitku niti kada im je kraljevska galija ostala nasukana. Nakon toga su Splitsani pozvali bosanskog bana Ninoslava te oni zajednički pljačkaju trogirsko polje. No, tada kralj šalje Trogiranima u pomoć svoga hercega Dionizija te oni uspješno opsjedaju Split 12. srpnja 1244. godine. Trogirski napad na Split podjednako je pogodio sve društvene skupine, imućnije i siromašnije.²⁰² Ovo je jedini slučaj u srednjem vijeku da su Splitsani bili kažnjeni zbog nebrige prema vlastitim zidinama i obrambenom sustavu.²⁰³ Lučić smatra da je Toma bio bijesan na Splitsane i njihov poraz je pripisivao božjoj osveti. Suočeni s porazom Splitsani su morali pristati na uvjete mira koje je postavio ban i herceg Dionizije. Uvjeti mira bili su nepovoljni za Splitsane i rezultat su sukoba i dugogodišnjeg otpora prema vladarskoj kući Arpadovića.²⁰⁴ Dionizije nije poslan samo da pomogne Trogiranima nego je njegova vojna ekspedicija bila ciljana da smiri protukraljevsko ponašanje Splitsana. Također, kralj će potvrditi samo svoga vazala iz ugarskog kraljevstva za kneza Splita. Dionizije je htio još više oslabiti položaj Crkve te naređuje da kneza zajednički biraju kaptol i općina. Logično, nakon pobjede, vlasništvo nad Ostrogom i Velikim poljem pripalo je Trogiro. Visoka globa od tisuću srebrnih maraka za prekršitelje nagodbe bila su jamstvo da ponovnog sukoba neće biti.²⁰⁵ Važnost

---

²⁰¹ *Povijest grada Trogira I*, 130.

²⁰² *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 224.

²⁰³ *ISTO*, 278.

²⁰⁴ *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, 222.

²⁰⁵ *Povijest grada Trogira I*, 139.

trogirske i splitske komune i njihovih pripadajućih distrikta uvjetovana je blizinom Salone te prirodnom vrijednošću plodnog Kaštelanskog zaljeva.²⁰⁶

Kao što smo vidjeli u izvorima Trogir se sporio i sa Šibenikom zbog problema drugačije naravi. Problemi su započeli između biskupa Treguana i šibenskog svećenstva četrdesetih godina XIII. stoljeća. U Splitu su se, pred Tomom Arhiđakonom 1250. godine, našle dvije stranke: na jednoj strani je bio biskup Treguan i predstavnici trogirske crkve, a na drugoj predstavnici šibenskog klera. Treguana su Šibenčani svrgnuli s njegove pozicije arhiprezbitera u gradu, jer je on navodno došao kod njih s nekim lažnim ispravama. Iza ovog događaja se zapravo vidi želja Šibenika da se makne iz crkvene jurisdikcije Trogira i da ima svoju biskupiju s pripadajućim posjedima. Trogirska biskupija je preko opatije sv. Nikole i nadprezbiterijata imala ovlaštenje nad njima. Toma je predložio da se biskup vrati u svoju službu i sporni je dokument poderan. No, to je bilo samo privremeno smirivanje situacije. Ovaj spor nije poprimio veće razmjere najvjerojatnije jer su Bribirci imali pod svojom kontrolom oba grada. Nove promjene su se mogle očekivati pedesetih godina kada su u Splitu i Trogiru potisnuti Bribirci, dok su se u Šibeniku održali na vlasti. Konačno je spor riješen uz pomoć trogirskog potestata kneza Vida (postavljenog od strane bribirskog kneza Stjepana) te šibenskog kneza Danila i konačan dogovor, u kojem nisu ispoštovane šibenske želje, je potpisan 15. listopada 1250. godine. Šibenik je ipak kasnije pobijedio u ovom sporu i biskupija je osnovana bulom pape Bonifacija VII. 1298. godine.²⁰⁷ Prvi biskup je bio Martin Rabljanin te su određeni posjedi i granice biskupije.

Trogirani i Šibenčani nisu imali isključivo konfliktan odnos tijekom srednjeg vijeka. Ta dva grada su sklopila savez protiv bana Mladena II. i njegove braće 16. siječnja 1322. godine²⁰⁸, o čemu nam svjedoči djelo *O podvizima rimskih careva i papa* Miha Madijeva de Barbazanisa. Miha je krivo datirao godinu potpisivanja sporazuma i ono se zapravo dogodilo godinu dana ranije.²⁰⁹ Sporazum je potpisan 22. siječnja 1321. godine na oltaru sv. Ciprijana na današnjem istoimenom čiovskom rtu. Nakon što je čuo za pobunu, Mladen se utaborio sa svojom vojskom pred Šibenikom. Tu je mjesec dana pustošio polja i jurišao na grad. Nakon što je uvidio da ne može osvojiti grad ban se uputio prema Trogiru gdje je također pustošio pripadajuće polje. No, također nije imao uspjeha u osvajanju grada te se ponovno povlači. Miha spominje da su

---

²⁰⁶ *Prostor između Trogira i Splita*, 71.

²⁰⁷ *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 222.; *Povijest grada Trogira*, 178.

²⁰⁸ Miha Madijev de Barbazanis. „O podvizima rimskih careva i papa”. u: *Legende i kronike* (Split: Čakavski sabor, 1977), 173.

²⁰⁹ *Povijest grada Trogira I.*, 71.; *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 401.

hrvatski velikaši i to redom knezovi Kurjakovići, Nelipići, Mihovilovići, skupa s njegovim bratom Pavlom II., služili Mladenu iz straha od bana. Mladen je bio poznat po žestokim kaznama za svoje podređene i to je bio razlog pobune njegova brata i velikaša protiv njega. Uz pomoć Babonića i bosanskih banova vojska je progonila Mladena sve do Bliske.²¹⁰ Nakon toga su Trogirani i Šibenčani s galijama Mlečana i uz pomoć plaćenika zauzeli Omiš i Skradin.²¹¹ Lučić i Andreis smatraju da je do saveza došlo zbog nasilja Bribiraca nad ova dva grada i njihovim distriktima te su se oni udružili i stavili pod zaštitu Mlečana. Oskvrnuća brakova i samostana, silovanja djevice, obeščašćivanje hramova, pokolji plemića i nasilje nad podanicima samo su dio nečasnog djelovanja Mladena i njegove vojske. Također, Pavao je imao razloga u svrgavanju brata, jer je imao pretenzije na banski položaj. Presudan trenutak je bio zatvaranje trogirskih poslanika koji su tražili smanjivanje nameta te traženje velike otkupnine za njih. Nada Klaić kritizira svjedočanstva Mihe Madijeva i Lučića o okrutnoj bibrirskoj vlasti kao pristrane. Ona smatra da su se Trogirani, oslanjajući se na Veneciju, htjeli riješiti Bribiraca jer su oni postali stvarni, a ne samo naslovni gospodari Dalmacije.²¹² No, dok je pomoć ugarskog kralja Karla I. Roberta bila predaleka, traženje zaštite od Republike se činio kao logičan izbor.

Trogir pada pod mletačku upravu 17. travnja 1322. godine kada je potpisan *Pactum Tragurii*.²¹³ Građani Trogira odlučili su prihvatiti mletačku upravu zbog mnogih opasnosti kojima je grad izložen, ali i zbog velikih davanja Bribircima te njihove tiranije.²¹⁴ Grad je bio pritisnut ekspanzionizmom moćnih Bribiraca s jedne strane te venecijanskom dominacijom s druge strane. Također, privredni razvitak komune je ugrožavalo gusarstvo i nesigurnost trgovačkih putova. U takvoj situaciji Trogir je prihvatio mletačku zaštitu, pritom ostajući lojalan Karlu Robertu Anžuvinskom.²¹⁵ Tim činom se Venecija učvrstila na ovom dijelu Dalmacije dok je Trogir, dobivajući zaštitu, izgubio svoju autonomnost. Sam naziv ugovora je u principu netočan (*pactum*). Name, to bi značilo da su dvije strane potpisnice jednake, što u ovom slučaju nije točno, pošto je Trogir bio u podređenom položaju. Još jedan od razloga prihvaćanja ovog ugovora jesu i unutrašnje političke situacije u gradu u to vrijeme. Lučić je također primijetio da u ovom razdoblju raste socijalna polarizacija i borba suprotnih društvenih slojeva.²¹⁶ Nakon

---

²¹⁰ Današnje mjesto Blizna kod Marine, blizu Trogira.

²¹¹ O podvizima rimskih careva i papa, 174.

²¹² *Povijest grada Trogira*, 213.

²¹³ Čulinović. *Trogirski statut i rad Ivana Lučića na njemu*, 12.; Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 78.; Listine, I., 337.

²¹⁴ *Srednjovjekovni Trogir*, 26.

²¹⁵ *Trogirski statut i rad Ivana Lučića na njemu*, 13.; Listine, I., 340.-341.

²¹⁶ ISTO, 15.

pobjede promletačke struje u gradu pogodba je prihvaćena pod određenim uvjetima. Trogirski će knez biti biran u Veneciji svake dvije godine i bit će biran iz redova Velikog vijeća. Knez je bio dužan pridržavati se odredaba statuta i njegova je vlast bila tim statutom ograničena.²¹⁷ On će voditi građanske parnice sa četvoricom trogirskih sudaca koji su izabrani u Trogiru u skladu sa starim običajima i statutima te u proglašenju presude moraju biti prisutna četvorica vijećnika. U kriminalnim parnicama knez donosi slobodnu odluku koja ne smije kršiti statut. Njegova plaća je iznosila tisuću i dvjesto libara te je uz sebe morao imati druga i desetoricu sluga na svoj trošak.²¹⁸ Njemu je zabranjeno prisustvovati gozbi kod građana i ne smije nikoga pozivati da s njime blaguje u gradu. Jedini darovi koje može primiti od građana jest grožđe i svježe voće. Također mu je bila zabranjena trgovina i ulaganje. Građani su morali imati potvrdu i dokaz da im je potrebno drvo, kamen i cigle za gradnju nastambe kako bi ga mogli uvesti iz Venecije bez nameta. Mjesec dana nakon što su utvrđeni gornji uvjeti dužd šalje dvojicu poslanika koji prihvaćaju od Trogirana zakletvu vjernosti.²¹⁹ Iako Lučić spominje da je Republika priznala kraljevske povlastice, iz priloženog možemo vidjeti da je autonomija bila ograničena. Standardna plaća kneza do sada je bilo oko šest stotina libara pa je komuna, pošto je iznos udvostručen, materijalno loše prošla nakon promjene vlasti. Zabrana gošćenja s građanima ili ulaganja novca je izglasana najvjerojatnije zbog ranijih loših iskustava. U ovoj pogodbi jedina pozitivna stavka za građane bila je slobodan izvoz građevinskog materijala iz Venecije. Ova mletačka vlast nad Trogirom bila je mirna i staložena, knez se većinom slagao s građanima i počinju se popisivati statuti i reformacije te dodavati novi. Godine 1327. godine Split je također priznao mletačku vlast i dužd, u lipnju 1340. godine, natjerava trogirsku, splitsku i šibensku komunu da sklope savez protiv onih koji bi radili na njihovu ili duždevu štetu.²²⁰ Nakon prijašnjih sukoba tri komune su se našle u prisilnom prijateljskom savezu zahvaljujući mletačkom duždu koji je tako lakše kontrolirao dalmatinske komune. U samom Trogiru nije bilo neke otvorene pobune protiv mletačke vlasti. Republika je bila svjesna da ako želi držati pod kontrolom Trogir onda mora obuzdati unutarnje političke prilike. Obitelji koje su podržavale Veneciju (Casotti, Cega, Chiudi) iziskivale su povrat posjeda koji su im bili oduzeti 1318. godine.²²¹ S druge strane muškim pripadnicima obitelji koji nisu podržavali Republiku bio je zabranjen boravak u gradu i oni su bili odvojeni od svoje obitelji.²²² Oni su morali, do

---

²¹⁷ *Statut grada Trogira*. Urednik Vladimir Rismondo (Split: Književni krug, 1988), I., 10.

²¹⁸ ISTO, 11.

²¹⁹ Klaić, *Povijest grada Trogira*, 237.

²²⁰ *Povijest grada Trogira*, 246.

²²¹ Listine, I., 341.

²²² *Srednjovjekovni Trogir*, 27.

1328. godine, stanovati 30 milja od komune i naseliti se većinom u Split, Šibenik te na otoke. Mletačke su vlasti u XIV. stoljeću manje investirale u gradnju zidina, a više u njihovu kontrolu i protekciju. Nova promjena došla je 1357. godine kad su iz Splita i Trogira protjerani mletački knezovi pa su te dvije komune stavljene pod vlast ugarskog kralja Ludovika.²²³ Razlog tome je bila glasina da Mlečani namjeravaju predati komune ugarskom kralju kako bi lakše zadržali Zadar, glavni grad mletačke Dalmacije. Lučić ne vjeruje da je to pravi razlog jer smatra da je Ludovik od Republike zahtijevao sve gradove, a ne samo Trogir i Split. Po Lučiću, do pobune je došlo jer su građani htjeli spasiti ljetinu od ugarske vojske i zato su se sami predali kralju. Također je pri predaji sudjelovalo svećenstvo koje je spriječilo nereda do kojih u takvim situacijama dolazi. Jedan od razloga bio je želja patricijata obaju gradova da zadrže posjede izvan gradskih kotara pa su oni željeli ugarsku vlast kako bi ih lakše zadržali. Lučić smatra Josipa Stjepanova Cegu začetnikom trogirске pobune. Tome Josipu Cegi je, 1334. godine, bilo dodijeljeno selo Radošić za koje je kasnije stekao pravo na odmazdu u visini od 354 libre. Ban je Josipu obećao naknadu za pretrpljenu štetu, a on je u zauzvrat odveo Trogirane u pobunu. Josipu su prihodi bili bitni jer bez njih ne bi mogao zadržati istaknuti položaj u gradu. No, nisu se svi Trogirani složili s njegovom bunom i građanstvo je bilo podijeljeno. Josip je ipak uspješno, uz pomoć svojih seljaka iz Radošića, zarobio stražu na vratima i potjerao mletačku posadu. Kako je knez potjeran tako su u Trogiru izabrani konzuli, što je i bila procedura kada nema kneza ili načelnika. Nakon što je ban preuzeo grad obje komune šalju izaslanike u Ugarsku da potvrde povlastice. Mletački Senat proglasio je građane Trogira i Splita pobunjenicima i neprijateljima Republike.

Nakon dolaska ugarske vlasti dodijeljene su nove povlastice građanima Trogira, Splita i Šibenika. Ludovik je htio pravno izjednačiti sve gradove u Dalmaciji ne čineći razliku između onih koji su se predali i onih koji su osvojeni. Osnovana je solna komora koja je potisnula privatnu trgovinu soli.²²⁴ Ta komora je osnovana da izvuče što više koristi iz dalmatinskih gradova i njome su upravljali stranci. Monopol soli postaje izvrstan izvor prihoda za kraljevsku blagajnu. Trgovina žitom ostala je slobodna i svi gradovi su se sami brinuli za svoje potrebe njegove nabavke. Čini se da je Trogiranima bilo bolje pod vlašću Republike, pogotovo nakon Zadarskog mira 1358. godine.²²⁵ Mletačkom činovniku su se davale određene svote i sve ostalo je išlo u općinsku blagajnu. Anžuvinska vlast nije pristala, kako je i određeno u povlastici, da

---

²²³ *Povijest grada Trogira*, 289.

²²⁴ ISTO, 308.

²²⁵ *Hrvatsko srednjovjekovlje*, 81.

dijeli na pola općinske prihode s gradskim ocima. Kolomanova odluka o oslobođenju plaćanja tributa mira bila je podloga prema obvezi plaćanja tridesetine. Svi stanovnici gradskog distrikta, uključujući općinu, bili su oslobođeni plaćanja tridesetine na trgovačku robu. Ta povlastica je donijela uvjet da platežno sredstvo mora biti ugarska moneta, a ako je u pitanju strana valuta onda se tridesetina morala plaćati. Ludovik je očigledno htio istisnuti iz uporabe mletački novac i nametnuti svoj. Iako je to u praksi bilo nemoguće postići, kralj je optjecaj mletačkog novca opteretio tridesetinom. Također, kralj je uz svoga kneza postavio četvoricu sudaca i oni su zajednički tvorili vrhovno gradsko sudište.²²⁶

Općina je poslala dvoje poslanika u Budim 1362. godine da se potuže na mitničku pristojbu koju su plaćali trgovci koji su prolazili ispod Klisa; što je bilo nepoštivanje kraljevske povlastice iz 1359. godine. Također, govori se o problemu trgovine soli kao i utvrđivanja Pasika. Ludovik nije imao pozitivno rješenje za građane jer su mu prihodi od soli bili potrebni za podmirenje velikih kraljevskih troškova. Zbog tih istih troškova nije mogao pomoći u utvrđivanju Pasika.²²⁷ Možda kralj nije htio pomoći u gradnji zidina jer bi mu bilo teže pokoriti grad koji bi mu u budućnosti mogao otkazati poslušnost. Zanimljiva bi bila situacija da kralj ruši iste zidine koje je dao sagraditi. Ludovik je nerado ustupao komunama prihode Kraljevske komore. Tek pred kraj svoje vladavine, tijekom rata s Venecijom 1362. godine, on je ustupio Trogiru 2000 florena iz komore za gradnju zidina.²²⁸ No, u ovom razdoblju ugarske vlasti nad Trogirom, Ludovik nije imao razloga za preveliku brigu. Trogirani nisu mogli sebi priuštiti neposluh vladaru koji drži cijelu Hrvatsku i Dalmaciju te je mnogo jači od mletačkog dužda. Također su ukinute bratovštine u Velikom vijeću jer su one smatrane leglom protudržavne politike i faktorom nestabilnosti u gradu. Ludovikova moć bila je velika i patricijat je pokušavao ugoditi kralju koliko je to bilo moguće. Prva desetljeća Ludovikove vladavine su zapravo bila jedno od najmirnijih razdoblja u trogirskoj povijesti. Komuna je doživljavala dvadesetogodišnji mir i najmirnije razdoblje još od tatarske provale. Ugarska je držala pod kontrolom gradove na obali i unutrašnjosti i nije dozvoljavala međusobne obračune. Dosta gradskih prihoda je odlazilo u Budim, ali s druge strane ugarska kruna nije zahtijevala izgradnju mornarice na što je imala pravo. Ugarska se uvijek više brinula za kopneni dio svojega kraljevstva te je unajmila đenovješku mornaricu za obranu dalmatinskih gradova. Komuna je htjela što više prihoda ostaviti u gradu i iskoristiti za izgradnju bedema, dok je kruna željela što više prihoda zadržati

---

²²⁶ *Povijest grada Trogira*, 309.

²²⁷ ISTO, 313.

²²⁸ *Studije o Dalmaciji*, 134.; CD, XIII., 231., 251

za sebe.²²⁹ Kao što smo opisali ranije Lučić i Andreis opisuju ulogu trogirske luke od 1378. godine do 1381. godine u ratu Ugarske i Genove s Mletačkom Republikom. Trogirani, skupa s Đenovljanima, su dobro utvrdili, jer su se više bojali za svoju egzistenciju nego što su bili vjerni ugarskoj kruni. Nakon sklapanja mira, unatoč pobjedi, ugarski kralj pokazuje znakove slabosti i popuštanja Republici. To je bio nagovještaj nove promjene vlasti koja se i dogodila 1420. godine.

Mlečani ponovno gospodare Trogirom od 21. lipnja spomenute godine.²³⁰ Nakon novih ugarsko-mletačkih sukoba, u proljeće 1420. godine, Republici su se predali Kotor pa zatim otoci Brač, Hvar i Korčula.²³¹ Poznato je da je i Dubrovnik bio pripremio ratne galije očekujući napad.²³² Nakon toga zapovjednik Petar Loredano kreće na osvajanje Trogira i Splita. Trogir je, kao i ostale dalmatinske komune, postao dijelom mletačkih prekomorskih posjeda (*terre da mar*).²³³ Mletačka republika bila je teritorijski nehomogena i trebalo je standardizirati pravni, administrativni i obrambeni sustav. Trogiru nije bio oduzet statut i poseban status, ali je samostalnost bila poprilično umanjena. Mletačka posada ušla je sa zapadne strane grada gdje su zidine bile najniže. Ipak najjači napadi su se događali s istočne strane i stradali su mnogi javni i sakralni objekti, uključujući katedralu i kneževu palaču.²³⁴ Nakon ulaska u grad prvi Loredanov potez je bio progon Mihajla Vitturija koji je bio na čelu komune i njegovih ortaka. Svi „žigmundovci” ili mletački neprijatelji bili su prognani i izglasala se zabrana nošenja oružja. Očigledno su Mlečani bili oprezni pri preuzimanju vlasti i nisu imali previše povjerenja u Trogirane. Građani šalju sedam molbi (*capitula*) koje nažalost nisu sačuvane, ali su očuvani mletački odgovori. Prva molba govori da svi plemići i pučani ostaju pri svojem statusu koji su imali prije mletačke vlasti. Izuzeci su bili biskup i pobunjenici kojima nije dopušten ostanak u gradu. Biskup Šimun Dominis je bio jedan od glavnih neprijatelja Republike i najvjerojatnije, on i njemu slični, nisu dočekali ulazak mletačke posade u grad.²³⁵ Druga molba se tiče plaćanja kneza i činovnika i dogovoreno je da se oni plaćaju iz općinskih dohodaka te da ostatak ide u Veneciju. U Trogiru su postojali posebni činovnici (*capitanei super custodia nocturna*) koji su bili zaduženi da zvukom zvona označavaju granicu noći. Uobičajeno bi to bio „treći zvuk

---

²²⁹ Srednjovjekovni Trogir, 31.

²³⁰ ISTO, 35.

²³¹ Povijest grada Trogira, 365.

²³² Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st., 151.

²³³ Srednjovjekovni Trogir, 35.

²³⁴ Irena Benyovsky. „Urbane promjene u Trogiru u prvim desetljećima mletačke vlasti (1420.-1450.)”, *Povijesni prilozi*, 23., (2002.), 72.

²³⁵ Listine, VIII., 33.-34.

zvona" (*tertium sonum campane*). Nakon toga bi kapetani i ključari zatvarali gradska vrata i na bedeme bi se uspinjala straža koja je tamo boravila sve do jutra.²³⁶ Noć je u srednjovjekovnom gradu bilo doba straha i nikome nije bilo dopušteno šetati gradom nakon „trećeg zvuka zvona”. Također prekršaji koji su bili učinjeni noću dvostruko su se kažnjavali.²³⁷ Treća molba je odbijena i u njoj su Trogirani htjeli sami birati kneza u mletačkom velikom vijeću. Naravno da na to knez nije pristao i teško da su u to vrijeme vjerovali da će im takav zahtjev proći. Knez će suditi u građanskim parnicama s trojicom trogirskih sudaca koji se biraju na tri mjeseca. Presudu će donositi većina, a većina je ona strana na kojoj je knez (to je značilo da je knez zapravo neovisan od ostala tri suca). Četvrta molba nam govori o zahtjevu da se ne uveli neki novi porez i da se ne gradi neka nova utvrda, jer je to preveliki trošak za malu komunu. Porezi neće biti uvedeni i to se smatralo nagradom za vjernost. Vidjeli smo da negodovanje u vezi gradnje kaštela spominju Andreis i Lučić, jedino je tamo kao razlog navedena veličina same komune. Taj dio molbe s utvrđenjima nije poštovan i počinje se graditi kaštel Kamerlengo. Zbog gradnje zidina i utvrde započelo je utjerivanje općinskih dugova i to svih koji su dužni više od 1400 libara. Peta zamolba se odnosila na pljačkaše koji su nešto ukrali tijekom sukoba i moli se Republiku da ih ne progoni. Ako su u gradu i ostali pljačkaši, ostali su oni koji su privrženi Veneciji i nije bilo potrebe za progonstvom te je ta molba uslišana. Zatim je Sinjorija zamoljena da pusti u grad one plemiće koji su se tijekom sukoba našli izvan njega. To je dopušteno samo onima koji nisu bili protivnici Republike. Zadnji zahtjev je bio u vezi trogirskog vina i zamoljeno je da se ono prodaje sa smanjenom tržišnom pristojbom. No, taj zahtjev je odbijen, ali je zabranjen uvoz stranog vina u Trogir.²³⁸ Nakon pregleda svih zahtjeva mletačko vijeće je promijenilo mišljenje u drugoj molbi i odlučili su kneza i činovnike plaćati sami. Ovo su bile sve mjere koje su pažljivo „izvagane” s namjerom da ne izazovu prevelik otpor građana. Kasnije je uprava ipak malo postrožena i knez je dolazio izravno iz Venecije te je ukinuta služba notara jer je bila preskupa. Notari su u dalmatinskim komunama često bili stranci da bi se izbjegle zloupotrebe i nepravilnosti.²³⁹ Većinom su bili talijanskog podrijetla te su također u Trogiru bili označavani kao „strani službenici.”²⁴⁰ Još su bile napravljene „crne liste” tj. popisi ljudi za koje se sumnja da su bili protivnici Republike.

---

²³⁶ *Statut grada Trogira*, I., 36-37.

²³⁷ *Studije o Dalmaciji*, 130.

²³⁸ *Povijest grada Trogira*, 367.

²³⁹ Marija Karbić, Zoran Ladić. Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (43), (2001), 162.

²⁴⁰ *Statut grada Trogira*, I., 29.

Trogirskim knezom je proglašen Šimun Detrico, zadarski plemić koji je s Loredanom i doplovio u osvojeni grad.²⁴¹ On je odlučio 16. listopada 1421. da će sva zaplijenjena imanja, zemljišta i zgrade pripasti komuni koja će ih iznajmljivati. Većina trogorskog plemstva bila je protiv mletačke vlasti, ali su postojale obitelji koje su se prilagodile novoj vlasti u Trogiru. Dio njih je došao do većeg ugleda u gradu priklanjanjem mletačkoj upravi. Plemstvo nije imalo velikog utjecaja na vladanje komunom ali ipak im je bilo dopušteno sudjelovanje u institucijama, posebice Velikog vijeća. Ograničavanje autonomije i gospodarski monopol bio je uvjet u sudjelovanju centraliziranog državnog sustava. Republika je htjela u cijelosti podrediti grad svojim gospodarskim i vojnim ciljevima. Nakon ulaska u grad odmah su se počele popravljati javne zgrade poput katedrale i kneževe palače. Kneževa palača bila je predstavnik mletačke vlasti u gradu i njezin izgled je morao predstavljati organiziranu vladu i podaništvo Republici. Privatne kuće su građani sami o svom trošku popravljali usprkos žalbama.²⁴² Izgradnja kaštela Kamerlenga značila bi prisutnost mletačke posade u samom gradu i Republika se nije previše obazirala na molbu građana da se taj kaštel ne sagradi.²⁴³ Dužd Mocenigo je odlučio sagraditi kaštel na „dobrobit i sigurnost grada.”²⁴⁴ Osim kaštela Mlečani su srušili zid koji je dijelio Stari grad i Pasike. Trogir je između interesa ugarsko-hrvatskih kraljeva i mletačkih aspiracija pokušavao očuvati svoju samostalnost i privilegije.

6.1 Crkve i samostani

Lučić spominje da je katedrala najstarija crkva u gradu, pozivajući se na Konstantina VII. Porfirogeneta (913. - 959.). Uz katedralu najstarija sačuvana crkva u Trogiru bila bi ona sv. Martina (sv. Barbare) koja je različito datirana od 9. – 11. stoljeća, a nalazi se pokraj gradske lože. Postoji njezin spomen u katastriku dobara redovnica sv. Nikole iz 1194. godine. Katedrala je bitan objekt svake komune i s njom se željelo pokazati moć i bogatstvo grada. Ona je imala religiozno i političko značenje. Trogirska prvostolnica je prilično veliko zdanje za tako malu dalmatinsku komunu. Radovanov portal, koji je remek djelo na svjetskoj razini, još je jedan dokaz važnosti trogirske biskupije i njoj pripadajuće katedrale. Katedrala je bila porušena za vrijeme pustošenja grada u XII. stoljeću i njeno je obnavljanje započelo oko 1200 godine.²⁴⁵ Katedrala je imala svoje prihode koji su bili nedostadni za gradnju i zato joj je općina doznačila

---

²⁴¹ *Srednjovjekovni Trogir*, 35.

²⁴² *ISTO*, 37.

²⁴³ Listine, I., 105.

²⁴⁴ Listine, VIII., 29.

²⁴⁵ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, 1012.

prihode s teritorija sv. Vitala za gradnju zidova. Nakon izgradnje biskup Treguan prihode je vratio natrag općini kako je bilo i dogovoreno. Prihodima za održavanje crkve upravljala su dva prokuratora, od kojih je jedan član kaptola, a drugi plemić. Nadležnost oko operarija bila je još jedan kamen spoticanja između svjetovne i crkvene vlasti. Naravno da je sukob oko novca bio samo na površini dok je pravi razlog obračuna bila borba moći između te dvije vlasti. Nakon osnutka operarija nije bilo problema s novcem, jer je isti zbog viška novca počeo *de facto* operirati kao banka.²⁴⁶ Lučić spominje da je kapela sv. Ivana ukrašena 1348. godine te da su samo tri crkve postojale u Starom gradu prije pustošenja i to samostan sv. Ivana Krstitelja, crkva sv. Duje (Nikole) i crkva sv. Lava. Sv. Ivan Krstitelj se nalazi kod kneževe palače, dok se sv. Lav se nalazio kod sjevernih gradskih vrata. Najstariji spomen o crkvama u Pasikama jest iz 1266. i to je bila crkva sv. Franje koja je pripadala ocima propovjednicima koji su ondje htjeli sagraditi samostan.²⁴⁷ Ostale crkve u Novom gradu bijahu građene prije 1500. godine i to su Gospe od Karmena (u starini nazvana crkva od burga) i Svi Sveti. Vijeće je dopustilo članovima bratovštine da u crkvi Svih Svetih održavaju sastanke 1443. godine. Crkva sv. Dominika, blizu južne luke, bila je podignuta prije 1300. godine. U njoj se nalazi kip blaženog Augustina Kažotića, dominikanca i zagrebačkog biskupa.

Crkva i samostan benediktinki sv. Nikole jedna su od najvažnijih crkvenih institucija u Trogiru. Benediktinke su na trogirskom području živjele isključivo unutar grada, najvjerojatnije zbog same sigurnosti koju pružaju gradske zidine i to u trima samostanima: sv. Duje ili sv. Nikole, sv. Petra i sv. Mihovila. Na početku su se samo primale djevojke iz plemićkih obitelji i bez dozvole gradske uprave nijedna strankinja nije mogla ući u samostan.²⁴⁸ Nad koludričkim posjedima bdjela su dva prokuratora za svaki samostan, jedan je bio biran od strane gradskog vijeća, a drugoga su birale opatice i redovnice samog samostana. Trogirske opatice, sve do sredine XVIII. stoljeća, bile su doživotne i s obzirom na ekonomsku snagu zadužbine i odredbe vizitatora samostani su imali po deset koludrica.²⁴⁹ Trogirske benediktinke bavile su se svilarstvom, vezenjem, čipkarstvom i tkanjem, dok su svi samostani, muški i ženski, imali brojna stada ovaca i krupne stoke. Sredinom XIV. stoljeća papina komisija oporezivala je trogirske samostane između četiri i šest zlatnih forinti, dok je samu opatiju sv. Nikole taksirala sa četiri zlatne forinte. Sv. Mihovil se smatrao najbolje situiranim samostanom u gradu, ali ni

---

²⁴⁶ Irena Benyovsky Latin. „Razvoj srednjovjekovne operarije – institucije za izgradnju katedrale u Trogiru”. *Croatia Christiana Periodica*, 34(65), (2010), 13.

²⁴⁷ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, 1042.

²⁴⁸ Ivan Ostojić, *Benediktinci u Dalmaciji*, sv. 2 (Split: Benediktinski priorat-Tkon, 1964), 267.

²⁴⁹ *Benediktinci u Dalmaciji*, 267.

on nije bio u dobroj ekonomskoj situaciji kao ni ostali samostani u gradu. Sedam monaha sv. Ivana morala su 1315. godine seliti iz vlastite opatije u ženski samostan sv. Nikole zbog ratne opasnosti od strane bana Mladena Šubića. Franjevački samostan porušen je zbog strateških razloga, jer je bio izvan gradskih zidina i mogao je biti iskorišten kao navalna baza na grad.²⁵⁰ Darovnica udovice Dese iz 1275. godine kojom daruje dvjesto libara u novcu te pojedine kuće i zemlje za uzdržavanje dvojice nastavnika samostanske škole, dokazuje da su opatije osnivale škole. No, s druge strane darovnica dokazuje da su tijekom XIII. stoljeća benediktinci počeli zanemarivati nastavnički posao pa su za to zaduživali učitelje laike.²⁵¹

Samostan sv. Nikole u Trogiru najstariji je ženski benediktinski samostan (*monasterium ancillarum Domini*) u dalmatinskim gradovima. Osnovan je 1064. godine uz južne zidine grada uz veliko zalaganje tadašnjeg trogirskog biskupa, a kasnije sveca Ivana Orsinija.²⁵² Kako smo već rekli to dokazuje isprava iz iste godine prema kojoj sedam mjesnih patricija daruje crkvicu sv. Dujma pokraj gradskih vrata *Porta Dominica* (Vrata Gospodnja) kao i obalu pred njom.²⁵³ Tada u novi cenobij²⁵⁴ ulaze prve koludrice na čelu s opaticom Eufemijom. Patriciji su također darovali opatiji zemlju i vinograde, ali uz obvezu da jedan od patricija još uvijek upravlja crkvom sv. Dujma kao *advocatus*. Samostan se prvotno zvao po Svetom Dujmu dok 1246. godine mijenja ime u samostan sv. Duje i sv. Nikole (*monasterium sancti Domnii et sancti Nicolai*). Lučić tvrdi da je naziv sv. Nikola, koji nosi i danas, dodan već 1194. godine.²⁵⁵ S vremenom se sv. Duje u imenu počelo sve češće stavljati na drugo mjesto (*sancti Nicolai et sancti Domnii de Tragurio*) i kasnije se počelo u potpunosti ispuštati. Ime sv. Nikole je prevladalo jer su samostansku crkvu rado darivali i popravljali trogirski brodari i ribari. Oni također postavljaju sliku sv. Nikole kao zaštitnika pomoraca na glavni oltar. Prvo svjedočanstvo da kod crkve sv. Nikole žive benediktinke imamo iz 1315. godine. Naime te je godine osam benediktinki sv. Nikole moralo napustiti svoj matični samostan zbog strateških razloga i pripreme grada i preseliti se u drugi benediktinski samostan sv. Petra u Trogiru.²⁵⁶ Sv. Nikola bio je uza same zidine grada, dok je sv. Petar bio u središtu grada i samim time bio je mnogo sigurniji. Tada su se ta dva samostana ujedinila duhovno i svjetovno (*in spiritualibus et*

---

²⁵⁰ Benediktinci u Dalmaciji, 270.

²⁵¹ ISTO, 270.

²⁵² Kulturno umjetnička baština“, Grad Trogir, <http://www.trogir.hr/GradTrogir/o-trogiru/kulturna-bastina> (posjet 22.3. 2017.). Kao što smo rekli ranije, najvjerojatnije je dolazio iz ugledne rimske porodice Orsini iako za to nema dokaza.

²⁵³ Vanja Kovačić, *Porta Dominica i crkva sv. Dujma u Trogiru*, (1994), 51.; Ostojić, *Benediktinci u Dalmaciji*, 282.

²⁵⁴ Zajednica koja je evoluirala u samostan.

²⁵⁵ Benediktinci u Dalmaciji, 282.

²⁵⁶ ISTO, 283.

temporalibus) pošto se Draga, opatica sv. Nikole, odrekla opatičke časti. Kada su se opće prilike u gradu smirile, opatice su se odvojile od onih iz sv. Petra i vratile u svoj matični samostan.²⁵⁷

Zadužbina sv. Nikole bila je namijenjena patricijskim kćerima i plemići su svaki put odlučivali kada će se primati nova redovnica. Najveći broj redovnica dale su obitelji Cippico i Vitturi. Od svih benediktinskih ustanova u Trogiru ova je zajednica bila najsiromašnija, iako je bila najstarija. Ipak koludrice su imale u posjedu sedamdeset čestica zemlje u Velikom i trideset čestica u Malom trogirskom polju te posjed u Marini. No, prihodi su i s tim posjedima bili ograničeni. Zbog toga su nove redovnice morale po ulasku u samostan donositi popriličan miraz. Katarina Lučić, sestra Ivana Lučića, donijela je 1648. godine sto dukata miraza uz godišnju doznaku od dvadeset i četiri dukata dok je živa, dok su druge redovnice znale donositi i više. Glavni dio hrane svakodnevno se donosio iz roditeljskih kuća. Broj redovnica se mijenjao kroz godine. Godine 1274. zajednica je brojala trinaest članica, 1579. osam, a početkom XVII. stoljeća jedanaest benediktinki. Apostolski je vizitator 1579. godine odredio da ih ne smije biti više od osam, a 1603. godine više od deset, zbog malih prihoda opatije koji su se kretali između sto pedeset do tri stotine dukata. Početkom XVIII. stoljeća u samostanu su bile samo dvije ili tri koludrice, dok je 1730. godine bila samo jedna starica. Tada je iz samostana sv. Petra dovedena Perina Michieli sa zadatkom da obnovi život u samostanu. Dovođenje novih redovnica teklo je jako sporo i teško, ali ipak u drugoj polovici istog stoljeća samostan je brojio po pet ili šest redovnica.²⁵⁸ Samostan je skoro postao prazan nakon što se pet koludrica utopilo bježeći pred Osmanlijama sa samostanskog posjeda u Marini. Početkom XVII. stoljeća biskup Cupilli želi iseliti malobrojne redovnice i napraviti dijecezansko sjemenište. Dvadesetih godina istog stoljeća biskup Antun Kačić želi samostan koji je trebao biti pretvoren u sjemenište predati isusovcima, ali do toga ipak nije došlo. Crkva sv. Duje ili sv. Nikole prvotno se nalazila izvan zidina (*extra muros civitatis*), sve dok se nisu proširile gradske zidine u XVI. stoljeću. Današnja zgrada samostana sv. Nikole, zajedno s visokom kulom i zvonikom iz XVI. stoljeća uspinje se nad gradskim bedemima i nosi pečate raznih vremenskih razdoblja u kojem je nastajala. Od prvotne crkve sačuvano je samo par stupova i nekoliko glomaznih kapitela, dok je konzervatorski zavod za Dalmaciju popravio stari klaustar iz XIII. - XIV. stoljeća.²⁵⁹ Benediktinke danas posjeduju mnogo vrijednih predmeta dalmatinske crkvene umjetnosti,

---

²⁵⁷ *Benediktinci u Dalmaciji*, 284.

²⁵⁸ ISTO, 284.

²⁵⁹ ISTO, 286.

starih natpisa i drugih znamenitosti. Zsigurno najpoznatiji predmet u njihovu posjedu je reljef grčkog božanstva Kairoza iz IV. stoljeća pr. n. e.

6.2 Zidine grada

Gradske zidine u Trogiru su se, u više etapa, gradile i obnavljale od 1200. godine.²⁶⁰ Jedan od najstarijih spomena gradskih zidina imamo još u *Životopisu sv. Ivana*. Tijekom XII. stoljeća Trogir je bio izložen napadima s mora od strane Saracena ili Mlečana i godine 1133. gradski bedemi bijahu razrušeni. Biskup Treguan opisujući napad mletačke flote 1171. godine napominje da je grad bio opasan samo suhozidom i balvanima što znači da Trogirani do te godine nisu uspjeli ponovno podignuti fortifikacije i Mlečani su s lakoćom opustošili grad. Moguće da su ipak bili opstali dijelovi kasnoantičkih i srednjovjekovnih zidina.²⁶¹ Trogirske zidine se obnavljaju već spomenute 1200. godine i tada se nalaze na istom mjestu s laganim pomacima.²⁶² Grad je nakon te obnove ipak bio nešto proširen. Možemo reći da početak utvrđivanja Trogira, tj. antičkog Traguriona, datira još u III. stoljeće pr. Kr. kada je i osnovan od strane Grka. U to doba obala je bila plitka i brodovi su se nasukavali te se život odvijao samo u istočnom dijelu grada. Danas unutar zidina postoje dvojna vrata i s njima se formirao složen sklop dvostrukog ulaza u grad s međuprostorom. Sjeverna i južna gradska vrata bila su izvorno pomaknuta istočnije od današnjeg položaja. Lučić južna vrata naziva *Vratima Gospodnjim (Porta Dominica)*, a nalaze se na mjestu današnjeg dvorišta benediktinskog samostana sv. Nikole, što je i potvrđeno arheološkim iskapanjima 1987. i 1988. godine.²⁶³ Nakon proširenja crkve sv. Dujma otvaraju se Nova ili lučka vrata koja zaobilaze samu crkvu.²⁶⁴ Odmah do njih se nalazi mala loža koja je služila za skrivanje od sunca ili kao prenoćiste za ljude koji su ostali po noći zaključani izvan grada. Uz već spomenuta južna vrata postojala su i sjeverna gradska vrata. Ta vrata su se nalazila kod kamenog mosta koji je vodio na kopno. Između tih vrata pružala se glavna gradska ulica koja prolazi zapadnom stranom glavnog trga koji se pak nalazi pokraj katedrale. Trg je predstavljao urbani život grada i moć gradskih otaca. Trogir je zbog svoje relativno male veličine imao samo jedan trg na kojemu se odvijao ekonomski, društveni

---

²⁶⁰ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II*, 981.

²⁶¹ *Srednjovjekovni Trogir*, 47.

²⁶² Fani Celio Cega, *Utvrdne i bedemi grada Trogira nekad i danas* (2000), 196.

²⁶³ ISTO, 195.

²⁶⁴ Kasnije prozvana Velika vrata jer su bila proširena.

i administrativni život komune. Kada govorimo o veličini same komune moramo napomenuti da se ovdje misli samo na prostor unutar gradskih zidina, a ne na sami distrikt koji pripada komuni. Na trogirskom trgu prije izgradnje kneževe palače (koja simbolizira komunalnu vlast) nalazile su se samo crkve (koje simboliziraju biskupsku vlast). Očigledno u to vrijeme je crkvena vlast imala primat u gradu. Tijekom kasnog srednjeg vijeka i pogotovo nakon mletačke uprave raste utjecaj svjetovne vlasti nad crkvenom. Čak se i neke crkve ruše da bi napravile mjesta za izgradnju komunalnih zgrada. Ta borba između komunalnih i biskupskih vlasti bila je stalna u Trogiru i kasnije je prevladao svjetovni nad crkvenim autoritetom. Na trgu se još nalazi i gradska loža koja je imala razne funkcije, od sudskih do javnih poslova. Na trgu se odvijao i društveni život stanovništva koje je igralo razne igre te su se održavale gradske svečanosti. Također, trg je bio i gospodarsko središte komune. Ulica koja je išla sjever-jug siječe glavnu ulicu te dijeli Stari grad na četiri jednaka dijela koja su tvorila gradske četvrti.²⁶⁵ Podjela na gradske četvrti, tj. manje administrativne cjeline, mogla je biti povezana s kontrolom lokalnog stanovništva nad odgovarajućim dijelom bedema. Javni prostor u Trogiru bio je relativno malen: sastojao se od uskih uličica, mnogo malih trgova, proširenja i vanjskih zajedničkih dvorišta.

U srednjem vijeku postojala su još dvojna vrata, znači četiri sveukupno. Još jedna vrata koja gledaju prema jugu tj. prema luci bila su nazvana prema susjednoj crkvi sv. Duha. Još su postojala vrata koja su vodila u Prigrade, blizu crkve Gospe od Karmena. Ta vrata su bila veoma skromna, no na njih se također postavio križ te su bila blagoslivljena poput ostalih ulaza u grad. Najvjerojatnije su služila za odvoz smeća prije nego se počelo s gradnjom kuća u Prigradu. Reformacijom iz 1327. godine, za vladavine kneza Dardija Bemba, zabranjuje se bacanje smeća u luku ili u blizini gradskih zidina.²⁶⁶ Smeće se moralo odnositi na kraj burga, bacati u more prema zapadu ili u jamu na smetlište. To smetlište se nalazilo u zapadnom dijelu izvan zidina zvanom Novi grad (Prigrade), koje se još prije Lučićeve vremena zvalo na slavenskom Pasike.²⁶⁷ Ime je došlo jer su se sa smećem bacali i uginuli psi te se širio neugodan miris.²⁶⁸ Danas se naziv Pasike odnosi na predgrade i to zapadno od glavne dijagonalne ulice, od crkve sv. Dominika pa na sjever prema crkvi Gospe od Karmena.²⁶⁹ Nakon što je taj dio opasan

---

²⁶⁵ Nema nikakve potvrde za Lučićeve tvrdnje da je Trogir bio podijeljen na četvrti, ali najvjerojatnije je ta tvrdnja točna jer je to bilo u skladu sa uređenjem dalmatinskih komuna u to doba.

²⁶⁶ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, 991.

²⁶⁷ Ivo Babić. „Počeci trogirskog predgrada u Pasikama." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39(1), (2005), 123.

²⁶⁸ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.*, 167.

²⁶⁹ *Počeci trogirskog predgrada u Pasikama*, 124.

zidovima počinje se zvati Novi Grad dok se ime Pasike i danas održalo. Zid koji je dijelio Stari i Novi grad također biva porušen. Spajanjem grada i predgrađa u jedinstvenu cjelinu gotovo je udvostručena površina grada.²⁷⁰ Spomen gradnje zidina oko burga imamo u zapisniku iz 27. listopada 1286. godine, u kojemu se spominje nadoknada štete ljudima kojima su oduzete kuće zbog te izgradnje.²⁷¹ Svaki knez je bio dužan sagraditi deset prutova²⁷² zida u burgu svake godine.²⁷³ Zid se radio u skladu s mogućnostima, ali i brže po potrebi tj. ako je postojala sumnja na pomorski napad. U Trogiru se knez također morao brinuti za čistoću ulica te je jednom godišnje morao dati očistiti luku.²⁷⁴ U gradu su građene privatne kule te su plemićke kuće zidane na najboljim mjestima za obranu unutar zidina Starog grada. Plemići su grupirali svoje kuće sukladno pripadnosti istom rodu. Te kuće su tvorile četvrti u kojima su ulice bile poluprivatnog karaktera.²⁷⁵ S druge strane, u Pasikama su većinom živjeli siromašniji i niži slojevi društva. Postojala je socijalna stratifikacija koja je bila i uvjet za kupnju nekretnine. Na to su također utjecali pravno-posjedovni odnosi, ali i cijena nekretnina i na posjed u gradu su imali pravo samo građani (*cives*) Trogira. Oko 1300. godine započelo je širenje grada prema zapadu, ali i prema jugu zbog luke i pomorstva. Pod mletačkom vlašću grad se brže razvijao nego pod ugarskom i tijekom ugarskog gospodstva luka je bila namijenjena više za obranu nego za ribarenje i pomorstvo. Trogir je zapravo imao dvije luke: sjevernu i južnu. Južna je bila veća i mogla je primiti veće brodove. Riva na njoj je sagrađena tek nakon 1420. godine i ponovnog dolaska Republike na vlast u komuni. Tamo su se nalazila dva brodogradilišta, jedno kod crkve sv. Nikole a drugo kod sv. Dominika. Sjeverna luka bila je dosta manja i mogla je primiti samo male lađice.

Najbitniji dio gradskih fortifikacija zasigurno je bio kaštel Kamerlengo koji spominju svi izvori. Lučić također spominje da je bilo problema i rasprava oko podizanja nove utvrde u gradu. Kamerlengo se nalazi na jugozapadnom dijelu grada, u samom uglu nekadašnjih zidina. Nakon dolaska Mlečana 1420. godine Loredano odlučuje sniziti kule u visini zida te preurediti bedeme, ali malo je od toga bilo ostvareno. Kula od Veriga je proširena i podignuta u visinu te je u njenom produžetku izgrađena tvrđava Kamerlengo koja je podignuta radi bolje obrane

---

²⁷⁰ *Trogirske fortifikacije u 15. stoljeću*, 111.

²⁷¹ *Povijesna svjedočanstva o Trogiru II.*, 992.

²⁷² Prut (*canna*) je mjera za dužinu i iznosila je četiri lakta (jedan lakat jednako je četiri palca) (*Statut grada Trogira*, I. knjiga, 15.)

²⁷³ *Statut grada Trogira*, I., 15.

²⁷⁴ *Studije o Dalmaciji*, 129.

²⁷⁵ Irena Benyovsky Latin. „Smještaj gradskog plemstva u dalmatinskim gradovima srednjeg vijeka”, *Acta Histriae*, 16., (2008), 39.

grada i smještaja mletačke posade. Tvrđava se počela zidati 1420. godine pod nadzorom majstora Marina Radoja, a završena je 1437. godine.²⁷⁶ Zbog gradnje Kamerlenga srušene su neke drvene kućice, ali je s bivšim vlasnicima bio dogovoren otkup. Zbog veće kontrole prostora oko utvrde svaku gradnju je posebno morao odobriti knez te naposljetku taj prostor knez otkupljuje zbog sigurnosti fortifikacija. Te su čestice, s vremenom, ipak davane u najam kako bi se moglo kontrolirati stanovništvo oko kaštela i ubirati renta za gradsku blagajnu.²⁷⁷ Tvrđava je dobila naziv po kamerlengu (*camerarius*), činovniku-blagajniku, koji je vodio knjige svih općinskih izdataka i primitaka, kao i sve financijske poslove povezane s knezom. Nakon debate i konzultacija s Venecijom utvrda je smještena na strateški važnom položaju s kojeg se mogao nadzirati ulaz s mora, kao i sam grad. Bila je planirana gradnja krova nad Kamerlengom i stana za komestabila. Kasnije je kaštel bio više adaptiran za samo stanovanje nego za vojsku u ratnim uvjetima. Kamerlengo je u konačnici imao trapezni tlocrt i poligonalnu monumentalnu kulu na jugozapadu, a s manjim kvadratnim kulama na sjeverozapadnom i jugoistočnom uglu.²⁷⁸ Oko tvrđave nalazio se jarak, a unutrašnjost kule bila je nasuta pijeskom. Utvrda je također imala bunar, kapelicu i još nekoliko manjih objekata te je zapravo zbog sigurnosno-strateškog razloga bila grad u malom. Iznad kapelice stubište je vodilo na vrh Kamerlenga. Na uglovima su se nalazile kule od kojih je najviša istaknuta deveterokutna s istočne strane. Sjeverozapadne kule imale su nasip nazvan *zetto* koji je nastao nabacivanjem kamenja, a služio je za sprečavanje pristanka brodova.²⁷⁹ Pristanište za brodove bilo je s južne strane deveterokutne kule, istureno prema moru. Glavni ulaz u kulu nalazio se sa sjeverne strane i sačuvao se do danas, dok se preko puta nalazi Kula sv. Marka koja je također izgrađena od strane Mlečana u XV. stoljeću.²⁸⁰ Kula je nastala za vrijeme osmanskih napada i okruglog je oblika radi bolje obrane od topovskih udara.²⁸¹ Kamerlengo je prvotno bio spojen bedemima s kulom sv. Marka čiji se ostaci na utvrdi mogu vidjeti i danas. Taj zid je na početku bio drveni, ali su ga kasnije zamijenili čvršćim, kamenim zidom. Zid se nalazio do samog mora, a iza njega se nalazio prostor za skladištenje municije i vojne opreme, i taj zid je bio branjen topovima (tal.

---

²⁷⁶ *Utvrde i bedemi grada Trogira nekad i danas*, 198.

²⁷⁷ Irena Benyovsky Latin, *Izgradnja gradskih fortifikacija u Trogiru od 13. do 15. stoljeća* (2010), 42.

²⁷⁸ *Izgradnja gradskih fortifikacija*, 39.

²⁷⁹ *Povijesna svjedočanstva II*, 1004.

²⁸⁰ *Utvrde i bedemi grada Trogira nekad i danas*, 198.

²⁸¹ „Tvrđava Svetog Marka“, http://www.trogironline.com/hr/virtualni_vodic/tvrđjava_sv_marka.html (posjet 20.03. 2017.)

batteria).²⁸² Gradski su bedemi bili nominalno u vlasništvu vrhovne vlasti, a kao zajednički prostori pod izravnom kontrolom komune ostali su samo ulice i trgovi.

---

²⁸² Danas se nogometni teren između Kamerlenga i kule sv. Marka zove Batarija zbog tog razloga..

7. Zaključak

Glavni narativni izvori za trogirsku povijest većinom su se pokazali kao autentični i vrlo iskoristivi za povijesno istraživanje. Autori su prikazivali pretežito iste događaje koji su bili bitni za povijest komune, ali i povijest Dalmacije. Razlika je u tome što su ti isti događaji prikazani na drugačiji način, što možemo i očekivati od različitih autora koji su ih pisali. Na primjer, kod Belinog bijega od Tatara Lučića je većinom zanimalo na koji je on otočić bio sakriven, dok Andreis i Toma detaljnije prikazuju događaj. Andreis je bio trogirski patricij i većinom je pisao o političkoj povijesti komune, dok je Lučić ipak imao veću širinu istraživanja. On je želio dati cjelovitu sliku svoga grada pa zato raspravlja o temama poput: jezika, statuta, običaja, organizacije uprave, gradskih zidina, crkvama, lukama, ulicama i naposljetku istaknutim Trogiranima. No, postoje određeni problemi u pristranosti kod autora. Kao što smo već naveli Lučićevo bacanje krivice u potpunosti na Splitsane u njihovom sukobu s Trogirom; što možemo pripisati njegovu lokalpatriotizmu. Tomino djelo ima također određene neobjektivnosti. On je ipak crkvena ličnost koja je bila privržena Rimu i on je uvijek težio prevlasti crkvene vlasti nad onom svjetovnom. Poznato je njegovo isključivanje crkvenih sabora u X. stoljeću jer nisu išli u prilog njegovu prikazu splitske Crkve kao nasljednice salonitanske. Iako je Toma bio ljut na Splitsane jer ga nisu podržali u izboru za nadbiskupa, on je u svome djelu poprilično lokalpatriotski nastrojen. Fokus njegova djela jest njegov rodni grad i jako osuđujuće nastupa na negativne faktore i događaje koji se tiču Splita. Arhidakon nije blagonaklono gledao na pritisak velikaša iz zaleđa na dalmatinske gradove. On nije bio nenaklonjen prema Trogiranima (iako je to bilo za očekivati), a taj podatak možemo povezati s činjenicom da je trogirski biskup Treguan bio njegov učitelj. Ivan Lučić njegovo pisanje koristi poprilično bezuvjetno kako bi opisao povijest svoga grada. On je imao puno povjerenje u Tominu crkvenu povijest i malo je sumnjao u njegovu objektivnost.

Treguan je živio najbliže događajima koje opisuje i to moramo uzeti u obzir kada govorimo o točnosti njegova svjedočanstva. No, Lučić mu zamjera nedosljednost u kronologiji u događajima koji su uslijedili nakon razaranja grada i kasnije obnove njegovih zidina. Ipak, on se poziva na povlasticu Gejze II. koja je falsifikat i njegova kritika Treguana je neutemeljena. Lučić se također razilazio u mišljenju s Andreisom u pitanju mletačkog ulaska u grad 1420. godine. Andreis je smatrao da se Trogir dragovoljno predao, dok je Lučić zastupao tezu da ga je Republika zauzela silom. Pošto je Andreis bio poznat kao pristaša mletačke vlasti, a Lučić protivnik, mislim da time možemo objasniti razlike u tumačenju dvaju suvremenika. Zapravo

mletačko razdoblje je boljka u radu jednoga i drugoga autora i tamo se naziru njihovi osobni stavovi. Lučić je u ostatku svoga djela pokazao objektivnost i on kritički obrađuje izvornu građu i arhivske spise. Njegovo djelo je historiografski na visokoj razini i taj njegov odmak od srednjovjekovnog proučavanja povijesti kasnije mu je zaslužno donio titulu oca hrvatske povijesne znanosti. Andreis metodološki također dobro pristupa građi, ali zakazuje, kako smo već naglasili, u opisivanju razdoblja mletačke vladavine.

Trogir je, s obzirom na veličinu komune i distrikta, bio jedan od najvažnijih gradova na dalmatinskoj obali. Imao je biskupiju koja nije postojala u antici, ali ju je dobio upravo zbog tog antičkog kontinuiteta. Biskup Ivan bio je najvažnija trogirski crkvena ličnost i on je mnogo napravio za svoj grad, ali i za samu Dalmaciju. Sv. Ivan zaustavio je Kolomana u svom pohodu na Zadar te je s njime mirno ušao u Trogir. On je također zaslužan za osnivanje najstarijeg ženskog benediktinskog samostana sv. Nikole, kao i za reformacijsku djelatnost u komuni. Zapisivanje njegova života i djelovanja od strane Treguana i nepoznatog pisca danas je jedan od najvažnijih izvora za trogirsku srednjovjekovnu povijest, ali i šire. Koloman je, nakon ulaska u grad komuni dao povlastice koje su građani potvrđivali nakon svake promjene vlasti. Slanje izaslanika za potvrđivanje tih povlastica bilo je obavezno, jer su time građani čuvali svoja prava i olakšice. Jedina iznimka tome dogodila se nakon razaranja grada. To razaranje spominju svi izvori i čini se da je zaista imalo devastirajuće posljedice na grad. Raseljavanje ljudi, uništavanje zidina i nemogućnost oporavka ribarstva i zemljoradnje zaustavili su proces napretka komune. Te grane su bile posebno važne građanima za preživljavanje, pogotovo jer Trogir nije imao pretjerano razvijenu trgovinu. Čini se da je Trogir najviše profitirao kada je zaštitio Belu IV. od tatarskog napada, jer je osim proširenih povlastica dobio doživotnog „prijatelja grada." To se najviše očitovalo u trogirsko-splitskom sukobu u kojemu je Bela uvijek podržavao trogirsku stranu. Bilo bi zanimljivo vidjeti kako bi se raspleli sukobi sa susjednim komunama u slučaju da je kralj ostao zaštićen u Splitu. Što se tiče pitanja o Belinu otoku, možemo sa velikom sigurnošću reći da je to bio taj otočić koji se i danas zove Kraljevac i da to nije bila Fumija kako Lučić polemizira.

Povlastice su također označavale granice samog distrikta i komuna, a upravo će te iste granice potaknuti probleme sa susjednim gradovima. Trogir je imao većinom burne odnose sa susjednim komunama koje su imale različite zahtjeve unutar trogirske sfere. Najveći sukobi su se događali sa Splitom i to u vezi teritorija, dok je Šibenik htio osnovati vlastitu biskupiju odvojenu od trogirske biskupije. Vojne i diplomatske ratove Split je redovito gubio, iako je bio vojno i gospodarski jača komuna od Trogira. Splićani su zasigurno bili frustrirani činjenicom

da je tako velika komuna imala uzak teritorij naspram malog Trogira koji je držao većinu Velikog polja. Splitski nisu uspjeli u svom naumu ni nakon traženja pomoći iz hrvatskog zaleđa, a zasigurno im nije pomoglo ni protukraljevsko ponašanje.

Trogir je bio područje vječitog zanimanja Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Mletačke Republike. Te dvije sile izmjenjivale su se nad kontrolom komune i sama komuna je znala osjetiti kada je pravo vrijeme za promjenu. To se događalo zbog kombinacija unutrašnjih i vanjskih faktora i prilika. Dolazak Mletačke Republike 1322. godine dogodio se zbog pritiska Bribiraca i općenito nesigurnih vremena u XIV. stoljeću. Komuna je pristajala i na nepovoljne uvjete stranih sila ako su zauzvrat nudili zaštitu. Građanima je u srednjem vijeku bila bitna sigurnost i svim vlastima su bili slani zahtjevi za gradnju zidina ili za njihovo poboljšavanje i nadograđivanje. Situacija unutar zidina grada nikada nije bila jednostavna i postojale su borbe suprotstavljenih društvenih slojeva. Svatko je imao svoju računicu prije i nakon promjene vlasti i ljudi su podržavali onoga vladara koji im je mogao garantirati održavanje postojećih statusa. Naveli smo slučaj izbacivanja mletačkog kneza iz grada i pobunu koju je pokrenuo Josip Cega kako bi lakše zadržao svoje prihode i status u gradu. Ljudi koji su bili protiv novog sistema bili bi proganjani, a većina bi napustila grad prije ulaska vojske. Nova vlast bi pokušavala držati grad pod kontrolom represivnim i administrativnim metodama, ali i ponekim olakšicama i uslišanim molbama. Primjer tome je i gradnja kaštela Kamerlenga koji je služio za obranu grada, ali i za kontroliranje stanovništva. Trogir se pokazao kao komuna otporna na sve nedaće koje su ju zadesile u srednjem vijeku i usprkos svim napadima i promjenama vlasti kontinuitet življenja se zadržao do današnjega dana.

8. Bibliografija

Izvori:

Andreis, Pavao. *Povijest grada Trogira I.* Preveo i uredio Vladimir Rismondo. Split: Čakavski sabor, 1977.

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Sv. 13. Tadija Smičiklas, ur. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1909.

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Sv. 7. Tadija Smičiklas, ur. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1909.

Farlati, Daniele. *Illyricum sacrum, IV.*, Venetiis, 1769.

Fusko, Paladije. *Opis obale Ilirika.* Priredila i prevela Bruna Kuntić-Makvić. Zagreb: Latina et Graeca, 1990.

Ivanišević, Milan. „Život sv. Ivana Trogirskog" U: *Legende i kronike*, ur. Vedran Gligo i Hrvoje Morović. Split: Čakavski sabor, 1977.

Kužić, Krešimir. *Hrvatska obala u putopisima njemačkih hodočasnika XIV.-XVII. st.: opora, vinorodna, kršćanska.* Split: Književni krug, 2013.

Listine o odnosajih između južnoga slavenstva i mletačke republike. Urednik Šime Ljubić, MSHSM, Zagreb, 1868.-1891.

Lučić, Ivan. *O kraljevstvu Dalmacije i Hrvatske.* Priredila i prevela Bruna Kuntić-Makvić. Zagreb: Latina et Graeca, 1986.

Lučić, Ivan. *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I.- II.*, Preveo i uredio Jakov Stipišić. Split: Čakavski sabor, 1979.

Madijev de Barbazanis, Miha. „O podvizima rimskih careva i papa". U: *Legende i kronike*. ur. Vedran Gligo i Hrvoje Morović. Split: Čakavski sabor, 1977.

Statut grada Trogira. Urednik Vladimir Rismondo. Split: Književni krug, 1988.

Toma Arhidakon. *Historia Salonitana: povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika.* Predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski jezik Olga Perić; povijesni komentar Mirjana Matijević Sokol. Split: Književni krug, 2003.

Literatura:

- Andreis, Mladen, Irena Benyovsky, Ana Plosnić. „Socijalna topografija Trogira u 13. stoljeću.“ *Povijesni prilozi* 25 (2003): 37-91.
- Babić, Ivo. „Počeci trogirskog predgrađa u Pasikama." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39(1), (2005). 123-146.
- Babić, Ivo. *Prostor između Trogira i Splita*. Trogir: Muzej grada Trogira, 1984.
- Belamarić, Joško. „Moći sv. Ivana – trogirski paladij založen u Zadru. U: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 38(1), (1999). 151-177.
- Benyovsky Latin, Irena. „Izgradnja gradskih fortifikacija u Trogiru od 13. do 15. stoljeća." *Izv. znan. rad. Zagreb: Hrvatski institut za povijest*, 2010.
- Benyovsky Latin, Irena. „Razvoj srednjovjekovne operarije – institucije za izgradnju katedrale u Trogiru". *Croatia Christiana Periodica*, 34(65), (2010). 1-18.
- Benyovsky Latin, Irena. „Smještaj gradskog plemstva u dalmatinskim gradovima srednjeg vijeka”, *Acta Histriae*, 16., (2008)., 37.-59.
- Benyovsky Latin, Irena. *Srednjovjekovni Trogir – prostor i društvo*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009.
- Benyovsky, Irena. „Urbane promjene u Trogiru u prvim desetljećima mletačke vlasti (1420. -1450.)”. *Povijesni prilozi*, 23., (2002.), 71.-87.
- Brković, Milko. „Prostor između Solina i Trogira u diplomatskim formulama srednjovjekovnih isprava" u: *Croatia Christiana Periodica*. Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet, 1998. 31-52.
- Burić, Tonči. „Srednjovjekovna Bosiljina (topografsko–arheološka skica)." *Izv. znan. rad. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika*, 2009.
- Celio Cega, Fani. „Utvrde i bedemi grada Trogira nekad i danas." *Mogućnosti I* (2000), 195-201.
- Čulinović, Ferdo. Trogirski statut i rad Ivana Lučića na njemu. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 6, (1969). 11-32.

- Duplančić, Arsen. „Razgraničenje između Splita i Trogira na Čiovu u 15. stoljeću." U: *Starohrvatska prosvjeta*, III(21), (1991). 289-304.
- Farlati, Daniele. *Trogirski biskupi*. Preveo Kažimir Lučin. Split: Književni krug, 2010.
- Fisković, Igor. „Ivan Duknović i njegovo doba." *Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Trogiru o 550. obljetnici rođenja Ivana Duknovića*. Zagreb: Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 1996.
- Ivan Strohal, *Statut i reformacije grada Trogira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1915.
- Ivanišević, Milan. „Hagiografski izvori o posljednjim desetljećima hrvatskog kraljevstva" U: *Zvonimir, kralj hrvatski: zbornik radova*, ur. Ivo Goldstein, 91-94. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1997.
- Karbić, Marija, Zoran Ladić. Oporuke stanovnika grada Trogira u arhivu HAZU. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (43), (2001), 161-254.
- Klaić, Nada. *Povijest grada Trogira. Javni život grada i njegovih ljudi*. Trogir, Muzej grada Trogira, 1985.
- Kovačić, Vanja. „*Porta Dominica* i crkva sv. Dujma u Trogiru." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 34 (1994), 51-65.
- Kovačić, Vanja. „Trogirske fortifikacije u 15. stoljeću." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 37(1), (1998), 109-134.
- Margetić, Lujo. „Iz ranije povijesti Trogira", *Historijski zbornik*, XLIII. (1.), 1990., 5.-15.
- Matijević-Sokol, Mirjana. *Toma Arhiđakon i njegovo djelo: rano doba hrvatske povijesti*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002.
- Neralić, Jadranka. „Biskup Ivan Trogirski (1064. - 1111.) osnivač benediktinskoga samostana sv. Nikole". *Benediktinski samostan sv. Nikole u Trogiru: duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei*. Zbornik radova prigodom 950. obljetnice utemeljenja. Trogir: Benediktinski samostan sv. Nikole, 2014. 87-102.
- Nikolić, Jakus, Zrinka. *Uvod u studij povijesti. Historiografski praktikum*. Zagreb: Leykam International, 2008.

- Nikolić, Zrinka. *Rodaci i bližnji: dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku*. Zagreb: Matica hrvatska, 2003.
- Ostojić, Ivan. *Benediktinci u Dalmaciji*, sv. 2. Split: Benediktinski priorat Tkon, 1964.
- Raukar, Tomislav. *Hrvatsko srednjovjekovlje*. Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- Raukar, Tomislav. *Studije o Dalmaciji u srednjem vijeku*, Split, Književni krug, 2007.
- Strohal, Ivan. *Statut i reformacije grada Trogira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1915.

DIGITALNI IZVORI

„Kulturno umjetnička baština“, Grad Trogir, <http://www.trogir.hr/GradTrogir/o-trogiru/kulturna-bastina> (posjet 22. 3. 2017.)

„Tvrđava Svetog Marka“, http://www.trogironline.com/hr/virtualni_vodic/tvrđjava_sv_marka.html (posjet 20. 3. 2017.)